

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Otilijos Melytės
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės studijų šakos
V kurso studentės

Magistro darbas

**Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų ir vykdymo bei jo
išimtys**

**State Immunity from Foreign Judgments and Enforcement and Its
Exceptions**

Vadovė: asist. dr. Inga Martinkutė

Recenzentė: doc. dr. Indrė Isokaitė

Vilnius
2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe sistemiškai analizuojamas valstybės jurisdikcinis imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų bei jo išimtys, įtvirtinti 2004 m. Jungtinių Tautų Konvencijoje dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinio imuniteto (toliau – Konvencija). Darbo tikslas – išsamiai išanalizuoti Konvencijoje įtvirtinto jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo mechanizmą ir identifikuoti šiuolaikinius jo iššūkius ir jų įtaką šio imuniteto suvokimo ir įgyvendinimo riboms. Analizėje vertinamos Konvencijos nuostatos, užsienio valstybių jurisdikcinį imunitetą reguliuojantys šaltiniai ir praktika nacionaliniuose bei tarptautiniuose teismuose.

Pagrindiniai žodžiai: valstybės imunitetas, išimtys iš jurisdikcinio imuniteto, Konvencija, tarptautinis civilinis procesas, tarptautinė teisė.

This thesis systematically analyses the jurisdictional immunity of states from foreign court decisions and the exceptions to it, as established in the 2004 United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property (the UNCSI). The main aim of the thesis – to conduct a detailed analysis of the mechanism for implementing jurisdictional immunity enshrined in the UNCSI, identify contemporary challenges it faces and their impact on the limits of understanding and implementing jurisdictional immunity. The analysis examines the provisions of the UNCSI, sources governing the jurisdictional immunity of foreign states, and the practice of national and international courts.

Keywords: state immunity, exceptions to jurisdictional immunity, UNCSI, international civil procedure, international law.

TURINYS

IŽANGA	2
1. Imuniteto genezė	6
1.1. Imuniteto doktrinų pokytis	6
1.2. Bandymai kodifikuoti imuniteto taisykles tarptautinėje teisėje	8
2. Jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo ypatumai	11
2.1. Jurisdikcinio imuniteto vieta valstybės imunitete	11
2.2. Valstybės ir teismo samprata sprendžiant imuniteto klausimus	13
2.2.1. Valstybės samprata	13
2.2.2. Teismo samprata	16
2.3. Jurisdikcinio imuniteto veikimo mechanizmas	17
2.4. Valstybės netiesioginis įtraukimas į bylą	21
3. Pagrindinės išimtys iš jurisdikcinio imuniteto taikymo	25
3.1. Komerciniai sandoriai	25
3.1.1. Teismo jurisdikcija	25
3.1.2. Sandorio šalys	28
3.1.3. Sandorio komercinis pobūdis	30
3.1.4. Šveicarijos bankų susijungimo pavyzdys	33
3.2. Darbo sutartys	36
3.3. Deliktų išimtis	41
3.3.1. Deliktų išimties ypatumai	41
3.3.2. Žmogaus teisių ir <i>jus cogens</i> normų pažeidimai	43
3.3.3. Teritorinis ryšys ir kibernetinė erdvė	49
4. Kitos išimtys	53
4.1. Nuosavybės teisės, valdymas ir naudojimas	53
4.2. Intelektinė ir pramoninė nuosavybė	54
4.3. Dalyvavimas bendrovėse ar kitose kolektyvinėse organizacijose	56
4.4. Valstybei priklausantys arba jos eksploatuojami laivai	57
4.5. Arbitražo susitarimo poveikis	58
5. Jurisdikcinio imuniteto padėtis ir ateitis	60
5.1. Esminės įžvalgos	60
5.2. Jurisdikcinio imuniteto ateitis	64
IŠVADOS	67
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	69
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Valstybės imunitetas yra klasikinė tarptautinės teisės tema, kuri, nors pagrįsta pamatine paprotinės teisės taisykle, tarptautinėje bendruomenėje išlieka dažna diskusinė tema. Istoriskai buvę daug skirtingų bandymų kodifikuoti valstybės imuniteto teisę – vieni daugiau, kiti mažiau sėkmingi, atspindėję tiek valstybių nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose šaltiniuose. Tačiau, svarbiausias šaltinis, kuris įtvirtino bendrą tuometinį valstybių sutarimą dėl riboto valstybės imuniteto civilinių ieškinių atžvilgiu taikymo ir procesines normas, taikomas valstybių nacionaliniuose teismuose, nagrinėjant komercinius ginčus tarp privačių asmenų ir valstybių, buvo Konvencija, kuri, priešingai, nei tikėtasi, oficialiai neįsigaliojo.

Konvencija patvirtino paprotinę taisyklę, reikalaujančią valstybes gerbti viena kitos lygybę, tačiau, vadovaudamasi riboto imuniteto doktrinos logika, išskyrė ir atvejus, kada valstybė, dalyvaudama komerciniuose santykiuose nesimėgauja imunitetu nuo užsienio valstybių nacionalinių teismų jurisdikcijos. Konvencijos sandara atskleidžia, kad valstybės imunitetą civilinių ieškinių atžvilgiu sudaro imunitetas nuo teismo proceso (t. y. draudimas inicijuoti užsienio valstybės nacionaliniuose teismuose bylą prieš valstybę ir ją nagrinėti) (toliau – jurisdikcinis imunitetas) bei imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo (t. y. valstybės apsauga nuo tarpinių teismo sprendimų, pavyzdžiui, taikyti laikinąsias apsaugos priemones, ir sprendimo, kuriuo iš esmės išnagrinėta byla prieš valstybę, vykdymo) (toliau – imunitetas nuo vykdymo). Kiekviena iš šių sudedamųjų valstybės imuniteto dalių yra savarankiški saugikliai, neleidžiantys vienai valstybei įgyvendinti teisminės jurisdikcijos kitos atžvilgiu. Nors yra sutariama, kad abiejų rūšių imuniteto netaikymui yra reikalingas arba valstybės atsisakymas arba išimčių, leidžiančių imuniteto netaikyti, egzistavimas, tačiau šių taisyklių ribos ir turinys dar nėra nusistovėję ir dažnai ginčijami. Tai yra pirmoji priežastis, dėl kurios tarptautinė bendruomenė šiandien susiduria su valstybės imuniteto teisės taikymo sunkumais. Antroji priežastis – šiuolaikinių iššūkių, tokių kaip vis didėjančio valstybės dalyvavimo ekonominiuose sandoriuose, didesnės žmogaus teisių apsaugos poreikio bei technologinių pokyčių dėka išprovokuotas tarptautinės bendruomenės požiūrio pokytis, kokia apimtimi valstybės imunitetas išties turėtų būti ribojamas. Abi šios priežastys reikalauja išsamios analizės išsiaiškinti, kaip per pastaruosius 20 metų po Konvencijos patvirtinimo keitėsi tarptautinės bendruomenės požiūris į valstybės imuniteto suteikiamos apsaugos ribojimo apimtį ir kokia apimtimi Konvencijos nuostatos atspindi tarptautinę paprotinę teisę. Kadangi jurisdikcinį imunitetą ir imunitetą nuo vykdymo sudarančių iššūkių kiekis yra didelis, ribota magistro darbo

apimtis leidžia išsamiai įsigilinti tik į vieno iš jų problematiką. Atsižvelgiant į tai, toliau magistro darbe analizuojamas valstybės jurisdikcinis imunitetas.

Darbo tikslas. Išsamiai išanalizuoti valstybės jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo mechanizmą ir jo išimtis, kaip tai numatyta Konvencijoje ir valstybių bei teismų praktikoje. Analize siekiama identifikuoti, kokie šiuolaikiniai iššūkiai, kokia apimtimi įtakoja valstybės jurisdikcinio imuniteto ir jo išimčių ribų suvokimą bei išskirti potencialias jurisdikcinio imuniteto vystymosi tendencijas ateityje.

Darbo uždaviniai. Tikslą įgyvendinimui yra išskiriami tokie darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti valstybės jurisdikcinio imuniteto sampratą ir įgyvendinimo mechanizmą, numatytą Konvencijos I ir II dalyse, bei įvertinti jo praktinį taikymą;
2. Išsamiai išanalizuoti trijų pagrindinių, Konvencijos III dalyje numatytų, išimčių iš valstybės jurisdikcinio imuniteto – komercinių sandorių, darbo santykių ir deliktų – taikymo pagrindus ir išskirti dabartinius bei galimus iššūkius ateityje;
3. Įvertinti kitų Konvencijos III dalyje pateiktų išimčių įgyvendinimo pagrindus ir identifikuoti bendrus jų taikymo pagal Konvenciją kriterijus;
4. Išanalizuoti skirtingų valstybių nacionalinių teismų praktiką, kuri atskleidžia, kaip praktikoje (ne)taikomas valstybės jurisdikcinis imunitetas.

Darbo objektas. Konvencijoje įtvirtintų valstybės jurisdikcinio imuniteto taikymo pagrindų ir išimčių nuostatos, užsienio valstybių jurisdikcinio imuniteto reglamentavimas ir praktika nacionaliniuose bei tarptautiniuose teismuose.

Darbe naudojami tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti magistro darbo tikslą ir uždavinius, buvo naudoti šie tyrimo metodai:

1. **Lingvistinis.** Šis tyrimo metodas naudotas Konvencijos bei užsienio valstybių nacionalinio teisinio reguliavimo šaltiniuose, įtvirtinančiuose valstybės jurisdikcinio imuniteto nuostatas, turinio nustatymui ir aiškinimui;
2. **Lyginamasis.** Šis metodas naudotas Konvencijoje įtvirtinto valstybės jurisdikcinio imuniteto nuostatų ir kitų valstybių nacionaliniuose teisinio reguliavimo šaltiniuose įtvirtinto jurisdikcinio imuniteto teisinio reguliavimo panašumų ir skirtumų vertinimui. Šis metodas taip pat naudotas skirtingų valstybių plėtojamos doktrinos bei nacionalinių teismų sprendimų, analizuojančių jurisdikcinio imuniteto taikymo ribas, lyginimui;

3. **Aprašomasis.** Šis metodas pasitelktas apibūdinti jurisdikcinio imuniteto veikimo mechanizmą, išimčių taikymo pagrindus ir esminius jo bruožus;
4. **Loginis.** Šis metodas naudotas įvertinti jurisdikcinį imunitetą įtvirtinančios doktrinos ir teismų praktikos pagrįstumą bei šiame darbe iškristalizuoti išvadas analizuojamais klausimais;
5. **Sisteminis.** Šis metodas padėjo valstybės jurisdikcinio imuniteto instituto turiniui tirti, įskaitant, bet neapsiribojant – išsamaus šio instituto veikimo mechanizmo identifikavimui bei visoms išimtims būdingų bruožų išskyrimui;
6. **Teleologinis.** Šio tyrimo metodo pagalba aiškinta Konvencijos nuostatų reikšmė ir taikymo apimtis, atsižvelgiant į jomis siektus tikslus ir motyvus, ypatingai nustatant valstybės jurisdikcinio imuniteto veikimo pagrindą ir išimčių turinį. Šis metodas taip pat padėjo nustatyti, ar Konvencijos nuostatos vis dar pritaikomos šiuolaikinių iššūkių tarptautinėje teisėje kontekste;
7. **Istorinis.** Šis metodas padėjo identifikuoti tarptautinėje teisėje įvykusio valstybės imuniteto doktrinų raidos procesą bei skirtingų – tiek nacionalinių, tiek tarptautinių – šaltinių, kodifikuojančių valstybės imunitetą, kodifikavimo raidą.

Darbo originalumas. Lietuvos teisės moksle, mokslinių darbų, išsamiai nagrinėjančių valstybės jurisdikcinio imuniteto temą, kiekis nėra gausus. Lietuvoje plačiausiai valstybės imuniteto teisę yra analizavę Julius Zaleskis 2015 metų disertacijoje „Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai“, Neringa Gaubienė 2017 metų disertacijoje „Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese“, o valstybės imuniteto taikymą tarptautinio komercinio arbitražo kontekste analizavo Eglė Zemlytė 2012 metų disertacijoje „Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis“. Taip pat paminėtini Neringos Toleikytės (N. Gaubienės) 2013 metų straipsnis „Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos“ leidinyje „Teisė“ bei J. Zaleskio 2014 metų straipsnis „Lietuvos teismų požiūris į tarptautinę valstybės imuniteto teisę“ leidinyje „Teisė“. Darbo autorei žinomi paskutiniai valstybės imuniteto institutą analizuojantys magistro darbai yra Vilniaus universiteto studentės K. Trifanovaitės 2019 m. magistro darbas „Valstybės imunitetas civiliniame procese“ bei valstybės imuniteto institutą platesniame nei civilinio proceso kontekste analizuojantis magistro darbas yra Vilniaus universiteto studentės O. Vasylenko 2024 m. magistro darbas „Valstybės imunitetas ir atsakomybė už tarptautinius nusikaltimus Rusijos agresijos prieš Ukrainą kontekste“. Valstybės imunitetą civiliniame procese nuodugniai analizavę šaltiniai rengti beveik prieš 10 metų. Per šį laikotarpį valstybės imuniteto institutas susilaukė ypatingai daug iššūkių, lėmusių vis

kompleksiškesnį jo praktinį pritaikymą ir diskusijas. Tai lemia šio magistro darbo originalumą. Šiame magistro darbe yra atliekama nuodugni jurisdikcinį valstybės imunitetą įtvirtinančių Konvencijos nuostatų analizė ir kritiškas požiūris į jų praktinio taikymo galimybes šiandien, grindžiamas ne tik teoriniu pagrindu, bet ir lyginamosios analizės su kitų valstybių nacionaliniais šaltiniais bei naujos praktikos tyrimu. Darbo autorė ypatingą dėmesį skiria komercinių sandorių ir deliktų išimčių iš jurisdikcinio imuniteto pagrindų bei besikeičiančios valstybių praktikos vertinimui. Būtent tai leidžia atskleisti naujausius šiuolaikinius jurisdikcinio imuniteto iššūkius ir pateikti jo vystymosi tendencijas ateityje.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai šiame darbe naudojami šaltiniai yra Konvencija ir 1991 m. Jungtinių Tautų valstybių ir jų turto jurisdikcinio imuniteto straipsnių projektas su komentarais, užsienio valstybių nacionaliniai šaltiniai, reglamentuojantys valstybės imunitetą, tradicinės valstybės imunitetą iliustruojančios bylos ir nauja užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika bei užsienio teisės mokslininkų darbai. Konvencija, jos straipsnių projektas su komentarais bei užsienio teisės mokslininkų darbai leidžia išanalizuoti valstybės jurisdikcinio imuniteto padėtį, kaip ji buvo suprantama 2004 m., iškristalizuoti šio imuniteto veikimo mechanizmą bei įvertinti Konvencijos nuostatų praktinį pritaikomumą šiuolaikiniame kontekste. Darbe taip pat analizuojami užsienio valstybių, tokių kaip JAV, Jungtinės Karalystės, Australijos, Kanados, Japonijos, Kinijos ir Singapūro nacionaliniai šaltiniai, reglamentuojantys valstybės imunitetą, kurių lyginamoji analizė kartu su Konvencijos nuostatomis, leidžia įvertinti platesnį mastą, kaip užsienio valstybės interpretuoja valstybės imuniteto teisę, esminius jos principus bei identifikuoti pagrindinius reguliavimo skirtumus. Svarbų vaidmenį šiame darbe atlieka ir užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika. Klasikinės bylos, kaip *The Schooner Exchange v. M'Faddon & Others*, *Republic of Argentina v. Weltover Inc.* ir *Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria* padeda iliustruoti tradicinį valstybės imuniteto teisės suvokimą ir taikymą praktikoje. Tuo tarpu, naujesnė valstybių teismų praktika bylose, tokiose kaip *Noble Capital LLC v. People's Republic of China*, *Creditincome Limited et al. v. The Swiss Confederation*, *Ghanem Al-Masarir v. Kingdom of Saudi Arabia*, *WhatsApp v. NSO Group* ir kitos, leidžia atlikti esmines įžvalgas, kaip valstybės jurisdikcinis imunitetas yra suprantamas šiandien, įvykusius pokyčius ir galimas jurisdikcinio imuniteto vystymosi tendencijas ateityje.

1. Imuniteto genezė

Valstybės imunitetas yra tarptautinės teisės principas, kurio pirmosios užuominos yra atsekamos nuo 14 a., o ištakos atsispindi sentencijoje *pars in parem non habet imperium*, kuri reiškia, kad viena suvereni valstybė neturi galios kitos suverenios valstybės atžvilgiu įgyvendinti teisminę jurisdikciją. Ši sentencija sąlygoja tris esmines mintis: a) tai yra klasikinė tarptautinės teisės tema, susijusi su vienodu galių tarp valstybių paskirstymu, b) šio principo tikslas yra apsaugoti vieną valstybę nuo kitos valstybės bei fizinių asmenų (angl. *individuals*) jurisdikcijos teisės įgyvendinimo, ir c) hierarchijos tarp valstybių tarptautinėje teisėje nebuvimą bei valstybių lygybės principo dominavimą¹. Laikui bėgant, valstybės imunitetas buvo šlifuojamas iki kol jis įgijo tam tikrus klasikinius bruožus, tad toliau šioje darbo dalyje nagrinėjamas valstybės imuniteto doktrinų pokytis ir bandymai jį kodifikuoti tarptautinėje teisėje.

1.1. Imuniteto doktrinų pokytis

Klasikinėje tarptautinėje teisėje vyravo absoliutaus imuniteto suvokimas, tad, patogumo tikslais, tokia sąvoka bus toliau vartojama šiame darbe. Absolutus imunitetas vyravo 18 ir 19 a., kai dažniausiai sutinkama valdymo forma buvo monarchija. Valstybės veiksmai buvo neatskiriami nuo monarcho ir suvereno interesų, tad absoliutaus imuniteto esmė buvo suteikti suverenui absoliučią, statusu pagrįstą, neliečiamybę. Tai atspindi tradicinė 1812 m. byla *The Schooner Exchange v. McFaddon*, kurioje teisėjas Marshall paskelbė, kad valstybės jurisdikcija joje pačioje yra išskirtinė ir absoliuti². Tačiau, suvereno absoliutumas neapsiriboja valstybės vidumi. 2000 m. byloje *Holland v. Lampen-Wolfe* išskirta, kad valstybės imunitetas, kaip tarptautinės paprotinės teisės kūrinys, kylantis iš suverenių valstybių lygybės, nėra Jungtinės Karalystės savanoriškai priimtas apribojimas savo teismo jurisdikcijai, tai yra iš išorės Jungtinės Karalystės suverenumui nustatytas apribojimas³. Aukščiau nurodytų bylų ištraukose vartojami žodžių junginiai „joje pačioje“ ir „iš išorės“ leidžia teigti, kad absoliučiu imunitetu suteikta neliečiamybė figūravo ne tik valstybės viduje, bet ir jos santykyje su kitomis valstybėmis, taigi, valstybė A negalėjo nacionaliniuose teismuose patraukti valstybės B atsakomybėn ir atvirkščiai. Čia būtina

¹ HAFNER, Gerhard. (2005). Accountability and Immunity: The United Nations Convention on Jurisdictional Immunity of States and Their Property and the Accountability of States. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 99, p. 237-238 [interaktyvus]. <https://jstor.org/stable/25660008>.

² SHAW, Malcolm N. (2008). *International law*. Cambridge University Press, p. 699 [interaktyvus] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841637>.

³ *Ibid.*

priminti, kad valstybė, kaip tokia, pati negali realizuoti jokių veiksmų. Dėl šios priežasties, ji veiklą vykdo tik per savo organus ar atstovus, veikiančius jos labui⁴. Taigi, įdomu tai, kad išsikristalizuojant absoliutaus imuniteto doktrinai, tarptautinė bendruomenė atskyrė valstybę, kaip tarptautinės teisės subjektą, nuo asmens, veikiančio jos vardu. Tokią valstybės, kaip abstraktaus subjekto, atskiro ir nepriklausomo nuo jos asmeninio valdovo suvereniteto, koncepciją patvirtina aukščiau minėta *The Schooner Exchange v. McFaddon* byla⁵. Būtent todėl tarptautinėje teisėje atsiskyrė valstybės ir ją įkūnijančių asmenų (šiandien suprantamų kaip valstybės vadovo, vyriausybės ir užsienio reikalų ministrų) imunitetai. Tačiau šio darbo tikslas nėra aptarti istoriškai išsišakojusių skirtingų imunitetų, tad koncentruojamasi tik į valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, imuniteto pokytį.

Laikui bėgant, valstybės daugiau dalyvavo tarptautinėje komercinėje veikloje. Valstybės dažniau ne tik savo teritorijoje, bet ir užsienio valstybėse, užsiimdavo prekyba, nacionalizuodavo pramonę (perimdavo privačių įmonių kontrolę), įdarbindavo žmones ne tik viešosiose įstaigose, bet ir privačiose⁶. Tai reiškia, kad tarp valstybių ir užsienio privačių asmenų vis daugėjo komercinių sandorių, kuriuose tiek privatus asmuo, tiek valstybė, veikė visiškai privačiame lygmenyje, taigi, turėjo ir tapačias teises. Dėl to, tapo nelogiška užsienio valstybes saugoti nuo atsakomybės, joms veikiant kaip privatiems subjektams, kurie įprastai nebuvo tokiu mastu saugomi ir turėjo prisiimti atsakomybę už neteisėtus veiksmus⁷.

Palaipsniui keitėsi tarptautinės bendruomenės požiūris į valstybės galimų veiksmų rinkinį – valstybė gali atlikti veiksmus tenkinančius tiek jos viešąjį, tiek privatų interesą (veikti komerciniame lygmenyje). Absoliuti neliečiamybė bet kurių valstybės veiksmų atžvilgiu atrodė neproporcinga, tad kilo poreikis diferencijuoti, kokių veiksmų atžvilgiu ji mėgaujasi imunitetu ir kada imunitetą reikia riboti. Atsižvelgiant į valstybės veiksmų komerciškumo pobūdį, neužilgo tarptautinėje bendruomenėje atsirado riboto imuniteto doktrina, o kartu su ja – suvereno veiksmų prigimties vertinimo testas arba prigimties testas (angl. *nature test*). Šis testas teismų reikalavo įvertinti, ar suverenas, sudarydamas konkretų sandorį, veikė vadovaudamasis privačiu interesu (atliko veiksmus *jure gestionis*) ar viešuoju interesu (atliko veiksmus *jure imperii*) tam, kad nuspręstų, ar valstybei ginče dėl

⁴ WICKREMASINGHE, Chanaka. Immunities Enjoyed by Officials of States and International Organizations. In: EVANS, Malcolm D. (2018) *International law* (Fifth edition). Oxford University Press, p. 366.

⁵ VAN ALEBEEK, Rosanne. (2008). *The Immunity of States and Their Officials in International Criminal Law and International Human Rights Law*, p. 12 [interaktyvus]. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232475.003.0002>.

⁶ BOAS, Gideon. (2012). *Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives*. Edward Elgar Publishing, p. 270.

⁷ *Ibid.*

konkreto sandorio turi būti taikytinas imunitetas. Vis dėlto, šis testas nebuvo nepriekaištingas ir pademonstravo savo trūkumą – neišvengiamą reikalavimą politiškai vertinti, kas yra ir kas nėra viešasis tikslas, o tai kelia sunkumų, kadangi beveik bet kuris suverenios valstybės veiksmas gali būti laikomas turinčiu tam tikrą viešąjį tikslą⁸. Remiantis tuo, prigimties testas buvo modifikuotas – nurodyta vertinti valstybės sudaryto sandorio pobūdį ir tikslą. Šiuo testu rėmėsi ir Konvencija, tad jos 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad, vertinant ar sutartis (sandoris) yra komercinis, reikia atsižvelgti ne tik į sandorio pobūdį, bet ir į jo tikslą. Taip Konvencija įtvirtino du sandorio vertinamuosius etapus, detalizuotus 1991 m. Jungtinių Tautų valstybių ir jų turto jurisdikcinio imuniteto straipsnių projekte su komentarais (toliau – Projektas)⁹.

Vienas iš pirmųjų valstybės imuniteto ribojimų buvo jos, kaip privataus subjekto, veikimas komerciniame lygmenyje. Po šio, laipsniškai sekė kiti ribojimai, kurių aiškaus vieningo atsiradimo momentą yra sudėtinga nustatyti, kadangi tai buvo ilgai trukęs nevienodas procesas – skirtingos valstybės skirtingu metu įtvirtino papildomus valstybės imuniteto ribojimus. Vis dėlto, galima išskirti kelis svarbiausius bandymus tarptautinėje viešojoje teisėje kodifikuoti valstybės imuniteto teisę – tai pristatoma šio darbo 1.2 dalyje.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad 18 ir 19 a. klestėjo absoliutaus imuniteto doktrina. Laipsniškas valstybės veiklos išsiplėtimas į tarptautinių komercinių santykių lygmenį lėmė dažną komercinių sandorių su užsienio valstybių privačiais subjektais sudarymą ir valstybės laikymą ne tik viešuoju, bet ir privačiu subjektu. Toks valstybės vertinimas lėmė nepasitenkinimą akivaizdžiai neproporcinga jos ir privačių užsienio valstybių asmenų teisių ir pareigų padėtimi – privatus asmenys už neteisėtus veiksmus turėjo atsakyti, o valstybė tokios atsakomybės dėl savo statuso išvengdavo. Toks disbalansas pareikalavo modifikuoti valstybės neliečiamumą – valstybės imuniteto netaikyti jai veikiant kaip privačiam subjektui ir sudarant komercinio pobūdžio sandorius. Tai paskatino ir kitų atvejų, kuomet valstybė nesimėgaujama imuniteto apsauga, išskyrimą. Visą tai lėmė tarptautinėje teisėje egzistuojančių valstybės imuniteto doktrinų lūžį, kurio rezultatas – riboto imuniteto doktrinos dominavimas.

1.2. Bandymai kodifikuoti imuniteto taisykles tarptautinėje teisėje

Valstybės imuniteto koncepcija istoriškai egzistavo kaip bendroji taisyklė. Tačiau, keičiantis doktrinoms ir tarptautinei bendruomenei siekiant identifikuoti išimtis, kilo

⁸ *Ibid*, p. 271.

⁹ Detali valstybės sudaromų sandorių vertinimo analizė atliekama 2.2 darbo dalyje, todėl toliau neplėtojama.

poreikis imuniteto taisyklę ir jos išimtis kodifikuoti. Atsižvelgiant į tai, galima eiliškumo tvarka išskirti kertinius šaltinius, kuriais valstybės imuniteto taisyklę buvo siekiama kodifikuoti ir kuriais atvejais kodifikavimas buvo sėkmingas.

Nors yra buvę ankstesnių bandymų iškristalizuoti valstybės imuniteto taisykles ir jų išimtis, šis procesas tapo spartesnis po pirmojo pasaulinio karo, kuomet buvo sudaromos įvairios taikos sutartys. Pavyzdžiui, 1919 m. Versalio taikos sutartis įtvirtina imuniteto netaikymą Vokietijai, jai atliekant veiksmus komerciniame lygmenyje – jeigu Vokietijos Vyriausybė užsiima tarptautine prekyba, ji neturi ir negali būti laikoma turinti jokių suvereniteto teisių, privilegijų ar imunitetų¹⁰. Atsižvelgiant į to meto poreikį nustatyti bendru sutarimu tam tikras vienodas taisykles dėl valstybinių laivų imuniteto, 1926 m. buvo sudaryta tarptautinė konvencija dėl tam tikrų taisyklių, susijusių su valstybinių laivų imunitetu, suderinimo (Briuselio konvencija). Šios konvencijos 3 straipsnio 1 ir 3 dalyse, be kita ko, numatyta, kad ieškovai turi teisę valstybės, kuriai priklauso konkretus laivas, nacionaliniuose teismuose kreiptis su reikalavimais dėl remonto, tiekimo ar kitų su laivu susijusių sutarčių, kurių atžvilgiu valstybė neturi teisės remtis imunitetu¹¹. Nors aukščiau nurodyti ankstyvi bandymai kodifikuoti valstybės imuniteto taisykles ir jų išimtis buvo sudaryti konkrečiam tikslui, tačiau jie pasižymi komerciškumu, kurio atžvilgiu siekiama įtvirtinti aiškesnes imuniteto taisykles, o tai parodo laipsnišką lūžį suvokime dėl valstybės vaidmens komercinėje veikloje.

Laikui bėgant, tarptautinėje arenoje valstybės imuniteto klausimo atžvilgiu pasirodė labiau rafinuotos taisyklės. Pavyzdžiui, 1972 m. Europos Konvencija dėl valstybės imuniteto, kuria sėkmingai nustatytos taisyklės, reglamentuojančios vienos valstybės imunitetą kitos valstybės teismų jurisdikcijai, bei skirtos užtikrinti, kad būtų vykdomi kitos valstybės teismų sprendimai¹². 1976 m. buvo priimtas Jungtinių Amerikos Valstijų užsienio valstybių imuniteto įstatymas (toliau – JAV Įstatymas), kuriuo siekta apibrėžti JAV teismų jurisdikciją bylose prieš užsienio valstybes, ir aplinkybes, kuriomis užsienio valstybės yra atleistos nuo atsakomybės, jų turtas negali būti areštuotas bei kitais tikslais¹³. Šie pavyzdžiai parodo besivystantį tarptautinės bendruomenės požiūrį į tai, kokia apimtimi turi

¹⁰ JusMundi (n.d.). *Treaty of Versailles (1919)* [interaktyvus]. <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles-1919-saturday-28th-june-1919>.

¹¹ Jus Mundi (n.d.). *Immunity of State-owned Ships Convention (1926)* [interaktyvus]. <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-international-convention-for-the-unification-of-certain-rules-relating-to-the-immunity-of-state-owned-vessels-1926-immunity-of-state-owned-ships-convention-1926-saturday-10th-april-1926>.

¹² European Convention on State Immunity, Basle (1972). 1495 UNTS 18 [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/16800730b1>.

¹³ Foreign Sovereign Immunities Act (1976). 90 Stat. 2891 [interaktyvus]. <https://www.congress.gov/94/statute/STATUTE-90/STATUTE-90-Pg2891.pdf>.

būti reguliuojamas valstybės imuniteto klausimas bei siekį jį iškristalizuoti per kitokią prizmę, t. y. valstybės imuniteto galiojimą teisiniame procese, ne tik nurodant konkrečias imuniteto galiojimo išimtis, bet ir procedūrinės imuniteto taisykles.

Valstybės imuniteto teisės kodifikavimo procesas buvo sudėtingas ir truko ilgą laiko tarpą. Tai matoma iš laikotarpio, per kurį valstybės priėmė nacionalinius valstybės imuniteto teisę kodifikuojančius šaltinius, pavyzdžiui, 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybių imuniteto įstatymas (toliau – JK Įstatymas), 1979 m. Singapūro valstybių imuniteto įstatymas (toliau – Singapūro Įstatymas), 1985 m. Kanados valstybių imuniteto įstatymas (toliau – Kanados Įstatymas), 1985 m. Australijos užsienio valstybių imuniteto įstatymas (toliau – Australijos Įstatymas) bei 2009 m. Japonijos įstatymas dėl Japonijos civilinės jurisdikcijos užsienio valstybių atžvilgiu (toliau – Japonijos Įstatymas).

Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija (toliau – Komisija) taip pat pasiūlė valstybės imunitetą kodifikuojančių taisyklių rinkinį – 1987 m. Valstybių ir jų nuosavybės jurisdikcinio imuniteto straipsnių projektą, kurio pagrindu 2004 m. buvo sukurta Konvencija. Konvencija yra vienas iš pagrindinių šaltinių, kodifikuojantis valstybės imunitetą nuo užsienio teismų ir jų sprendimų vykdymo. Konvencija valstybės imunitetą išskiria į dvi imuniteto rūšis bei išskiria atvejus, kada valstybės imunitetas nėra taikomas. Tai atsispindi Konvencijos struktūroje ir turinyje: jurisdikcinis imunitetas ir jo išimtis kodifikuoti Konvencijos 10-17 straipsniuose, o imunitetas nuo teismo sprendimo vykdymo – Konvencijos 18-21 straipsniuose. Nors Konvencija siekta kodifikuoti valstybės imuniteto klausimus, ji nėra oficialiai įsigaliojusi dėl nepakankamo skaičiaus jos tekstą ratifikavusių, pripažinusių, patvirtinusių arba prisijungusių valstybių¹⁴. Nepaisant to, Konvencija išlieka svarbiu šaltiniu, iki pat šių dienų sutinkamu tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktikoje, kaip pagalbinis įrankis ir atspirties taškas teismams spręsti, ar konkrečių aplinkybių atžvilgiu, valstybė mėgaujasi imunitetu. Atsižvelgiant į tokią Konvencijos iki šių dienų išlikusią svarbą, toliau šiame darbe analizuojant valstybės jurisdikcinį imunitetą, bus remiamasi Konvencijos nuostatomis ir jos Projektu.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad istoriškai buvo įvairių bandymų kodifikuoti valstybės imuniteto teisę, ypatingai, jos išimtis. Vis dėlto, sėkmingiausi tarptautiniai šaltiniai, kurie iki šių dienų yra taikomi užsienio valstybių teismų praktikoje, yra 1972 m. Europos Konvencija dėl valstybių imuniteto, 1976 m. Jungtinių Amerikos Valstijų užsienio valstybių imuniteto įstatymas ir Konvencija.

¹⁴ Konvencijos 30 straipsnio 2 dalis reikalauja bent trisdešimties valstybių ratifikavimo, pripažinimo, patvirtinimo arba prisijungimo jai įsigaliojti.

2. Jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo ypatumai

Ankstesnėje darbo dalyje buvo pristatyta valstybės imuniteto genezė, kadaise tarptautinėje bendruomenėje dominavusios absoliutaus imuniteto doktrinos pokytis į ribotą bei šaltiniai, kurie nacionaliniu ar tarptautiniu mastu kodifikavo tokį besikeičiantį požiūrį į valstybės imunitetą. Vienas iš minėtų šaltinių – Konvencija. Atsižvelgiant į tai, toliau šioje darbo dalyje pristatomi Konvencijos nuostatose įtvirtinto valstybės imuniteto įgyvendinimo ypatumai ir analizuojama, kokią vietą valstybės imunitete užima jurisdikcinis imunitetas, identifikuojami valstybės ir teismo apibrėžimai, kaip jie suprantami Konvencijoje, kaip procesiniu atžvilgiu veikia valstybės imuniteto mechanizmas bei valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą problematika.

2.1. Jurisdikcinio imuniteto vieta valstybės imunitete

Valstybės imunitetas nuo užsienio valstybės teismo sprendimo ir jo vykdymo yra sudarytas iš dviejų sudedamųjų dalių – jurisdikcinio imuniteto ir imuniteto nuo vykdymo. Tokia valstybės imuniteto sandara valstybei suteikia dvigubą apsaugą – apsaugą nuo teismo proceso prieš ją įgyvendinimo ir apsaugą nuo jos turto suvaržymo ar sprendimo prieš ją vykdymo. Dauguma šaltinių, kurių pagrindas yra riboto imuniteto doktrina, vadovaujasi būtent tokiu valstybės imuniteto skirstymu – vienas iš jų – Konvencija.

Imuniteto skirstymą į dvi dalis patvirtina Konvencijos struktūra. Konvencijos II dalies straipsniai yra skirti spręsti valstybės jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo klausimą, Konvencijos III dalis įtvirtina šio imuniteto išimtis, tuo tarpu, Konvencijos IV dalis yra skirta imunitetui nuo teismų sprendimų vykdymo – šioje dalyje yra reglamentuojami atvejai, kada valstybė turi imunitetą nuo laikinųjų apsaugos priemonių (pavyzdžiui, turto arešto) pritaikymo ar nuo valstybės atžvilgiu priimto sprendimo vykdymo. Tokia imuniteto diferenciacija yra pagrįsta vyraujančiu supratimu, kad valstybei, sutikus dalyvauti prieš ją užsienio valstybės teisme pradėtame teisiniame procese, nereiškia, jog ji automatiškai atsisako imuniteto nuo vykdymo. Siekiant teismo proceso metu areštuoti valstybės turtą, jį suvaržyti arba įvykdyti jos atžvilgiu priimtą kompetentingo užsienio valstybės teismo sprendimą, yra reikalingas atskiras tos valstybės sutikimas, suteikiamas vadovaujantis Konvencijos 18 arba 19 straipsniais.

Konvencijoje išsamiai kodifikuotas yra tik jurisdikcinis imunitetas ir jo išimtys, tuo tarpu, imuniteto nuo sprendimo vykdymo mechanizmas, dėl jo sudėtingos prigimties, nėra taip išsamiai išplėtotas. Apskritai, tarptautinėje bendruomenėje imunitetas nuo vykdymo

laikytinas ženkliai jautresniu klausimu, kadangi šiuo imunitetu valstybė apsisaugo nuo realių veiksmų prieš ją ir jos turtą įgyvendinimą. Sprendžiant, ar (ne)pritaikyti valstybei laikinąsias apsaugos priemones ir taip užtikrinti būsimą teismo sprendimo vykdymą, ar vykdyti priimtą kompetentingo teismo sprendimą, vienas suverenų svarstoma, ar yra pagrindas realiai apriboti fundamentalias kito suvereno teises, pavyzdžiui, jo paties nuosavybės teisę į jam priklausančią konkretų turtą, ir tokius veiksmus realizuoja. Be to, išsamaus imuniteto nuo vykdymo išimčių sąrašo kodifikacijai trukdo ir bendro konsensuso dėl galimų prieš valstybę pritaikyti priemonių trūkumas. Kaip ir nurodo kai kurie teisės mokslo atstovai, skirtingose valstybių teisinėse sistemose, vyrauja skirtingos priverstinės priemonės bei esminiai nuosavybės teisių reguliavimo skirtumai, kurie natūraliai apsunkina valstybės imuniteto nuo vykdymo klausimą¹⁵.

Pagal Konvenciją, jurisdikcinis imunitetas yra suprantamas plačiai – jis apima ne tik pamatinę taisyklę, kad užsienio valstybės teismuose negali būti inicijuojama, nagrinėjama byla ar joje priimamas sprendimas, kai byloje viena iš proceso šalių yra valstybė (nebent galioja tam tikros išimtys), tačiau apima ir valstybės imunitetą nuo kitų užsienio valstybės administracinių ar viešosios valdžios institucijų galimų įgyvendinti veiksmų, susijusių su teisminiu procesu¹⁶. Kitaip tariant, valstybės jurisdikcinį imunitetą turi gerbti ne tik užsienio valstybės teismai, bet ir jos administracinės ar viešosios valdžios institucijos. Tokiomis institucijomis užsienio valstybė negali pasinaudoti siekdama apeiti teismo jurisdikcijos reikalavimą ir priimti sprendimą prieš valstybės jurisdikcinį imunitetą, kurį įgaliojtas priimti yra tik teismas. Taigi, jurisdikcinis imunitetas yra suprantamas kaip apimantis visą teisminį procesą nuo bylos prieš valstybę iškėlimo pradžios (t. y. dokumentų įteikimo), bylos tyrimo ir nagrinėjimo iki nutarčių, kuriomis skiriamos laikinosios ar tarpinės priemonės, sprendimų priėmimo ar tokių nutarčių (sprendimų) vykdymo, sustabdymo ir tolesnio atleidimo nuo vykdymo procesą¹⁷. Taip yra todėl, kadangi pastarųjų sprendimų atžvilgiu yra reikalingas atskiras sutikimas panaikinti imunitetą nuo vykdymo. Iki šių (teismo sprendimo, laikinųjų apsaugos ar kitų ribojančių priemonių pritaikymo) sprendimų priėmimo, laikytina, kad tai yra jurisdikcinio imuniteto klausimo dalis.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad jurisdikcinis imunitetas ir imunitetas nuo vykdymo yra valstybės imuniteto sudėtinės dalys, skirtos padengti du procesiniu atžvilgiu skirtingus proceso etapus. Jurisdikcinis imunitetas užtikrina, kad valstybė netaps proceso šalimi užsienio valstybės teisme be jos sutikimo, nebent egzistuoja išimtis, numatyta

¹⁵ FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 486 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

¹⁶ Projekto 1 straipsnis, psl. 13.

¹⁷ *Ibid.*

Konvencijos 11-17 straipsniuose. Tuo tarpu, imunitetas nuo vykdymo užtikrina, kad net valstybei tapus proceso šalimi, priimtas teismo sprendimas arba jos turtą ar turtinius interesus varžančios priemonės, nebus įgyvendinti jai neišreiškus atskiro sutikimo arba nesant išimties.

2.2. Valstybės ir teismo samprata sprendžiant imuniteto klausimus

Valstybė, kaip proceso šalis, yra ypatinga. Valstybė yra teisinė fikcija, kurios veiksmus įkūnija ir jos veiklą įgyvendina tam tikri realiai egzistuojantys subjektai, kuriais gali būti jos organai (t. y. juridiniai asmenys) ar atstovai (t. y. fiziniai asmenys) tarptautiniu mastu. Tiek valstybės, tiek teismo sąvokų apibrėžtumas didele dalimi užtikrina tinkamą Konvencijos taikymą, tad toliau analizuojami šių sąvokų apibrėžimai ir turinys Konvencijos taikymo kontekste.

2.2.1. Valstybės samprata

Pagal Konvenciją, valstybė turi būti suprantama, kaip apimanti visų nustatytų subjektų ir asmenų, kurie gali pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga, tipus ar kategorijas¹⁸. Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies b punkto (i)-(iv) papunkčiuose nurodyta, kad valstybė Konvencijos kontekste suprantama kaip: a) valstybė ir įvairios jos valdžios institucijos, b) federalinės valstybės sudedamosios dalys ar politinės sudedamosios dalys, kurios turi teisę atlikti veiksmus, susijusius su suverenios valdžios vykdymu, ir veikia šios kompetencijos apimtyje, c) valstybės institucijos ar įstaigos, jei jos turi teisę atlikti ar faktiškai atlieka veiksmus, susijusius su valstybės suverenios valdžios vykdymu ir d) valstybės vadovas, veikiantis šių pareigų apimtyje. Toliau išsamiai aptariama kiekviena valstybės apibrėžimą sudaranti kategorija.

Pirmoji, valstybės ir įvairios jos valdžios institucijų, kategorija yra plačiausia ir apima daugiausiai subjektų. Ją sudaro pati valstybė, veikianti tiek savo vardu, tiek per įvairius valdžios organus, nesvarbu, kaip jie vadinami – suverenas, valstybės vadovas, vyriausybės vadovas, centrinė valdžia, įvairios ministerijos ar vyriausybės departamentai, ministerijos ar joms pavaldūs padaliniai, įstaigos ar biurai (angl. *bureaux*), taip pat pavaldūs organai ir atstovybės, atstovaujančios valstybę, įskaitant diplomatinės atstovybes ir konsulines įstaigas, nuolatinės atstovybes ir delegacijas¹⁹. Tokia plačia valstybės sąvokos kategorija

¹⁸ Projekto 2 straipsnio 1 dalies (b) punktas, p. 14.

¹⁹ *Ibid.*

Komisija siekė apimti visas galimas valdžios šakas ir neapsiriboti vien tik vykdomąją valstybės valdžia, galinčia remtis valstybės imunitetu²⁰. Ši kategorija apima tiek suverenias bei nepriklausomas užsienio valstybes, tiek ir darinius, kurie nėra visiškai laikytini užsienio valstybėmis, nėra visiškai nepriklausomi arba yra tik iš dalies suverenūs²¹. Tai indikuoja, kad valstybės imunitetas yra taikomas visoms užsienio valstybėms, nesvarbu, kokia yra jų valdymo forma – karalystė, imperija, respublika, federacinė sąjunga, valstybių federacija ar kita²². Minėta, kad ši kategorija apima skirtingas valstybės valdžios institucijas, įskaitant ir vyriausybę. Vyriausybę dažniausiai sudaro įvairūs jos departamentai ir ministerijos, įsteigti, kaip atskiri juridiniai asmenys valstybės vidaus teisinėje sistemoje²³. Taigi, pagal Konvenciją, byla bus laikoma pradėta prieš valstybę, jeigu procesiniame dokumente atsakovu bus įrašyti valstybės vyriausybės, kaip juridinio asmens, rekvizitai. Tačiau, istoriškai, yra buvę įdomesnių atvejų. Pavyzdžiui, byloje *The Schooner Exchange v. McFaddon*, ieškovai John M'Faddon ir William Greetham pateikė ieškinį *in rem* prieš laivą *Schooner Exchange*, teigdami, kad būtent jie yra laivo savininkai, kuris neva buvo neteisėtai užgrobtas Napoleono nurodymu²⁴. Kadangi Prancūzija šį laivą naudojo kariniais (o tai reiškia, kad viešaisiais) valstybės tikslais, nesvarbu, kad ieškinyje buvo nurodytas ne konkretus atsakovas fizinis ar juridinis asmuo (pavyzdžiui, vyriausybė), o laivas, laikyta, kad ieškinyje yra pateiktas prieš Prancūziją, kuri pripažinta turinti imunitetą nuo JAV teismų, nagrinėjančių šią bylą.

Pirmosios kategorijos sudedamosios dalys yra daugiausiai būdingos unitarinėms valstybėms, todėl Komisija, atsižvelgdama į kai kurių jos narių nuomonę, nusprendė į valstybe laikomų subjektų sąrašą įtraukti ir federacinių valstybių sudedamųjų dalių (angl *constituent units*) kategoriją²⁵. Ankstesnėje Konvencijos redakcijoje ši kategorija buvo lakoniškai įvardinta tik kaip apimanti federacinių valstybių sudedamąsias dalis, tačiau dabar šis papunktis yra išplėstas – reikalaujama, kad tokios sudedamosios dalys ar politinės sudedamosios dalys turėtų teisę atlikti veiksmus, susijusius su suverenios valdžios vykdymu ir veiktų tokios kompetencijos apimtyje. Projekte nedetalizuojama, kokios federacinių valstybių sudedamosios dalys konkrečiai laikomos turinčiomis valstybės imunitetą. Tai sąmoningas pasirinkimas, kadangi skirtingose federacinėse sistemose tokios valstybės sudedamosios dalys yra traktuojamos skirtingai – kai kurios yra atskirtinos nuo

²⁰ *Ibid*, p. 15.

²¹ *Ibid*.

²² *Ibid*.

²³ *Ibid*.

²⁴ U. S. Supreme Court decision dated February 24th, 1812, in case *The Schooner Exchange v. M'Faddon & Others*, 11 U.S. 116 (1812) [interaktyvus].

²⁵ Projekto 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (ii) papunktis, p. 16.

valstybių politinių sudedamųjų dalių (angl. *political subdivisions*) ir istoriškai laikytinos tokiomis, kurioms taikomas valstybės imunitetas, nepriklausomai nuo to, ar jų veiksmai yra susiję su suverenios valdžios vykdymu, tuo tarpu, kitos – neatskiriamos nuo politinių sudedamųjų dalių ir jos imunitetu mėgaujasi tik suverenios valdžios vykdymo apimtyje²⁶. Projekte taip pat išskiriama, kad valstybių praktika dėl federacinių valstybių sudedamųjų dalių traktavimo nėra vieninga ir nėra aiški, todėl sprendimas, ar šios dalys gali mėgautis imunitetu, paliekamas spręsti kiekvienai federacinei valstybei, atsižvelgiant į tokios valstybės konstitucinę praktiką bei istorinį kontekstą²⁷. Vis dėlto, šiandieninėje redakcijoje imuniteto apsauga suteikiama tik tokiai sudedamajai daliai, kuri yra įgaliota vykdyti suverenią valdžią ir veikė tokių veiksmų apimtyje.

Valstybės įstaigos ar institucijos, ar kiti subjektai²⁸ mėgaujasi valstybės imunitetu tuo atveju, kai jie turi teisę vykdyti ir faktiškai vykdo veiksmus, susijusius su valstybės suverenios valdžios įgyvendinimu. Taigi, valstybės imunitetas šiuos subjektus saugoja tik tokia apimtimi, kiek jie atlieka viešąjį valstybės interesą tenkinančią veiklą – už šių veiksmų ribos, t. y. institucijai atliekant privataus pobūdžio veiksmus, pavyzdžiui, dalyvaujant komerciniame sandoryje, valstybės imuniteto suteikiama apsauga negalioja. Teisė valstybės įstaigoms ar institucijoms bei kitiems subjektams vykdyti suverenią valstybės valdžią nėra preziumuojama²⁹. Vadinasi, teismai, susidūrę su tokiais subjektais ieškovo procesiniame dokumente, negali automatiškai konstatuoti, kad toks subjektas veikia suverenios valstybės valdžios apimtimi, ir privalo įvertinti veiksmų pobūdį.

Paskutinė kategorija – visi fiziniai asmenys, įgalioti atstovauti valstybei visose ją įkūnijančių subjektų formose, nurodytose Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (i)-(iii) papunkčiuose. Šia kategorija referuojama į valstybės vadovą, vyriausybės vadovus, ministerijų vadovus, ambasadorius, misijų vadovus, diplomatinčius agentus ir konsulinčius pareigūnus, veikiančius valstybės suverenios valdžios įgyvendinimo apimtyje³⁰. Šie fiziniai asmenys mėgaujasi imunitetu *ratione materiae*, kuris yra suteikiamas valstybės naudai ir išlieka pasibaigus konkrečiam atstovo fizinio asmens oficialioms pareigoms³¹. Priešingai nei imunitetas *ratione personae*, kuris suteikiamas tarptautinėje bendruomenėje dažnai vadinamai troikai³², valstybės imunitetas suteikiamas tik valstybės suverenią valdžią

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Kaip ir nurodo Projekto 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (iv) papunktis, kitus subjektus Konvencijos taikymo kontekste reikia suprasti kaip nevyriausybinės institucijas, kurioms valstybė konkrečių veiksmų atžvilgiu suteikė vyriausybinius įgaliojimus.

²⁹ Projekto 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (iv) papunktis, p. 17.

³⁰ Projekto 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (v) papunktis, p. 18.

³¹ *Ibid.*

³² Valstybės vadovui, vyriausybės vadovui ir užsienio reikalų ministrui.

atliekamų veiksmų atžvilgiu, o ne privačių, todėl nurodžius fizinius valstybės atstovus atsakovais byloje, susijusioje su jų privačių veiksmų klausimu, jie negalės apsisaugoti valstybės imunitetu. Kaip ir minėta aukščiau, procesiniame dokumente nurodžius vyriausybės kaip atsakovės rekvizitus, laikytina, kad ieškinys yra pateiktas prieš pačią valstybę. Atsižvelgiant į tai, procesiniame dokumente atsakovu nurodžius ne vyriausybės kaip juridinio asmens rekvizitus, o, pavyzdžiui, ministrą pirmininką dėl jo veiksmų, atliktų jo oficialių įgaliojimų apimtyje, bus laikoma, kad ieškinys yra pareikštas prieš valstybę.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad Konvencija pateikia itin platų ir išsamų valstybe laikomų subjektų sąrašą, kurio detalumas palengvina praktinį Konvencijos taikymą – užsienio valstybių teismai, spręsdami, ar procesinis dokumentas pateiktas prieš valstybę, ypatingai mažiau akivaizdžiais atvejais, turi aiškias navigacines gaires vertinimui.

2.2.2. Teismo samprata

Teismas pagal Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (a) punktą turi būti suprantamas kaip bet kuris valstybės organas, įgaliotas vykdyti teismines funkcijas, nepaisant jo instancijos ar pavadinimo. Konvencija tikslingai nedetalizuoja, kokiomis teisminėmis funkcijomis teismai konkrečiai privalo būti įgalioti, kadangi šių funkcijų samprata priklauso nuo skirtingų valstybėse figūruojančių konstitucinių ir teisinių sistemų³³. Vis dėlto, Projektas teisminių funkcijų apimtį apibrėžia kaip funkcijas, kurias vykdyti gali tiek teismai, tiek administraciniai organai, įvairiais teismo proceso etapais: a) prieš pradedant teisminį procesą, b) teismo proceso metu ir c) galutiniame teismo sprendimo vykdymo etape. Taigi, teisminės funkcijos apima: a) ginčų ar konfliktų sprendimą, b) teisės ir faktų klausimų nustatymą, c) laikinųjų ir vykdymo priemonių nustatymą visais teismo proceso etapais bei kitas administracines ir vykdomąsias funkcijas, kurias paprastai vykdo valstybės teisminės institucijos (angl. *judicial authorities*), kiek tai susiję su teisminiu procesu³⁴. Teisminės funkcijos yra nustatomos pagal kiekvienos valstybės vidaus organizacinę struktūrą, todėl šis apibrėžimas neapima visų teisingumo vykdymo aspektų, kurie, pagal tam tikras teismines sistemas, gali apimti kitokias funkcijas, pavyzdžiui, teisėjų paskyrimą³⁵. Be to, teisminės funkcijos gali apimti ir teisę nurodyti (angl. *order*) arba priimti vykdymo priemones, t. y. vykdyti tokias funkcijas, kurios kartais vadinamos kvaziteisminėmis funkcijomis, būdingomis konkrečių valstybių administraciniams organams³⁶.

³³ Projekto 2 straipsnio 1 dalies (a) punktas, p. 14.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad Konvencijoje pateikta teismo samprata yra ryškiai siauresnė, nei valstybės samprata. Teisminių funkcijų apimtis yra reliatyvi ir priklauso nuo skirtingų konstitucinių ir teisinių sistemų, todėl manytina, kad toks apibrėžimas, kurį pateikia Konvencija, yra pakankamas apibrėžti, kas jos taikymo kontekste laikoma teismu, kuriame inicijuojama byla prieš ypatingą atsakovę – valstybę.

2.3. Jurisdikcinio imuniteto veikimo mechanizmas

Konvencijos 5 straipsnis įtvirtina prezumpciją, kad valstybė mėgaujasi imunitetu nuo kitos valstybės teismų jurisdikcijos, savo ir jos turto atžvilgiu. Tuo tarpu, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (a) punktas įpareigoja užsienio valstybės teismus vadovautis šia prezumpcija ir susilaikyti nuo savo jurisdikcijos vykdymo kitos valstybės atžvilgiu bei užtikrinti, kad jos teismai savo iniciatyva bei, vadovaudamiesi nacionaline teise, gerbtų atsakovės valstybės imunitetą. Tokia užsienio valstybių teismų pareiga nėra absoliuti ir teismai, tam tikrų aplinkybių atveju, neprivalo susilaikyti nuo savo jurisdikcijos įgyvendinimo. Vis dėlto, tam užsienio valstybės teismai pirmiausia turi įvertinti kelis aspektus, sudarančius jurisdikcinio imuniteto veikimo mechanizmą.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (a) punktas yra procesinė norma, identifikuojanti momentą, nuo kurio įsijungia jurisdikcinio imuniteto (ne)taikymo klausimo svarstymo procesas. Darbo autorės nuomone, šį procesą galima išskirti į kelis vertinamuosius etapus: a) ar užsienio valstybės teismas turi jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą, b) ar atsakovė laikoma valstybe Konvencijos kontekste, c) ar valstybė konkretaus ginčo atveju nėra atsisakiusi jurisdikcinio imuniteto ir d) jeigu valstybė nėra atsisakiusi jurisdikcinio imuniteto, ar yra taikoma kokia nors išimtis, leidžianti šio imuniteto netaikyti. Vadovaujantis tokia tvarka, toliau bus aptariamas kiekvienas iš aukščiau nurodytų etapų.

Pagal Konvencijos 5 straipsnį bei 6 straipsnio 1 dalies (a) punktą, pareiga gerbti valstybės imunitetą tenka užsienio valstybės nacionaliniam teismui. Tai reiškia, kad ne atsakovei valstybei kyla pareiga reikalauti teismo pritaikyti jai dėl jos prigimties turimą imunitetą, teismas pats turi atpažinti tokios atsakovės ypatingą statusą ir preziumuoti jos imuniteto taikymą ginčo atveju, nebent tam būtų išimtis. Taigi, teismas turi įvertinti, ar jis, kaip ginčo forumo valstybės nacionalinis teismas, turi teisę nagrinėti ginčą pagal savo valstybės vidaus teisę, kuri turi neprieštarauti tarptautinės viešosios teisės normoms³⁷. Šio klausimo svarba yra grindžiama tuo, kad, jeigu forumo valstybės teismas neturi

³⁷ Projekto 6 straipsnio 1 dalis, p. 24.

jurisdikcijos ginčui nagrinėti, imuniteto (ne)taikymo klausimas paprasčiausiai nekyla. Konvencija nenustato konkrečios šio klausimo eiliškumo sprendimo tvarkos ir palieka tai spręsti forumo valstybės nacionalinei teisei. Savo jurisdikcijos (ne)buvimo klausimą teismai dažniausiai vertina dar nenagrinėdami kitų klausimų, tokių kaip juridinio asmens prašymo pritaikyti valstybės imunitetą (kai toks klausimas dar nespręstas ir nėra akivaizdu, kad toks juridinis asmuo yra valstybė pagal Konvencijos 2 straipsnį). Pavyzdžiui, Lietuvoje, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, teismo jurisdikcijos (ne)buvimas dažniausiai yra vertinamas ieškinio priėmimo stadijoje, atitinkamai, Lietuvos teismams jurisdikciją suteikiančių jungiamųjų faktorių (tokių kaip žalos atsiradimo vieta) (ne)egzistavimo vertinimas ieškinio padavimo momentu³⁸.

Užsienio valstybės teismas, įvertinęs ir nustatęs, kad jis turi jurisdikciją nagrinėti ieškovo ieškiniu inicijuojamą ginčą prieš valstybę, tam tikrais atvejais turi identifikuoti, ar atsakovas tikrai yra valstybė Konvencijos atžvilgiu. Akivaizdu, kad, priešingu atveju, t. y. atsakovui nelaikomam valstybe pagal Konvenciją, valstybės jurisdikcinio imuniteto (ne)taikymo klausimas paprasčiausiai nėra sprendžiamas, o ginčas yra nagrinėjamas pagal jam nagrinėti taikomą teisę. Šio etapo rezultatas, t. y. subjekto atitikmens valstybės sampratai Konvencijos kontekste nustatymas, yra akivaizdus, kai atsakovu yra nurodomas subjektas, nenuneigiamai pripažintinas valstybe, pavyzdžiui, vyriausybė arba valstybės vadovas. Tačiau, tais atvejais, kai nėra akivaizdu, kad atsakovas yra valstybė pagal Konvenciją ir gali mėgautis jos imunitetu, būtina atlikti atidų tokių aplinkybių vertinimą. Taigi, šioje vietoje pasitarnauja aukščiau išsamiai analizuoti Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (i)-(iv) papunkčiai, pagal kuriuos užsienio valstybės teismui iš esmės tereikia patikrinti, į kurią kategoriją patenka atsakovu procesiniame dokumente nurodytas subjektas.

Sekantis vertinamasis aspektas yra tai, ar valstybė atsisakė jurisdikcinio imuniteto konkretaus ginčo atžvilgiu (angl. *waiver of immunity*). Imuniteto atsisakymas yra vienas iš tradicinių būdų apeiti imuniteto kliūtį, trukdančią nagrinėti bylą prieš valstybę. Komisija nurodo, kad negalima preziumuoti, jog valstybė sutiko atsisakyti savo imuniteto nuo užsienio valstybių teismų sprendimų, todėl teismai turi vadovautis prezumpcija, kad valstybė konkrečiu atveju sutikimo nėra davusi³⁹. Atsižvelgiant į tai, valstybės imuniteto atsisakymo klausimą teismai turi vertinti itin atidžiai, todėl jie yra nukreipiami į Konvencijos 7 ir 8 straipsnius, nustatančius tvarką, kada yra laikoma, jog valstybė sutiko dalyvauti prieš ją inicijuojamame teisiniame procese ir imuniteto atsisakė. Nors pareiga

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-381/2023.

³⁹ Projekto 7 straipsnio 1 dalis, p. 26.

įvertinti tai, ar valstybė anksčiau yra atsisakiusi imuniteto ir sutikusi su užsienio valstybės teismo jurisdikcija konkretaus ginčo nagrinėjimo atžvilgiu (ar ji tai padarė ginčui jau kilus), atrodo kaip smulkus procesinis etapas, iš tiesų, jo sukeliama padariniai valstybei yra itin reikšmingi. Dėl to, Konvencija nustato tam tikrus reikalavimus, kaip turi atrodyti valstybės atsisakymas. Pirmiausia, valstybės sutikimas su užsienio valstybės teismo jurisdikcija gali būti išreiškiamas tiek iki konkretaus ginčo atsiradimo, tiek jam kilus. Antra, pagal Konvencijos 7 straipsnio 1 dalį, sutikimas turi būti išreikštas: a) tarptautiniu susitarimu, b) rašytiniu kontraktu arba c) pareiškimu teisme ar rašytiniu pranešimu konkrečioje byloje. Trečia, sutikimas turi būti pagrįstas realiu jo įrodymu (angl. *proof of consent*)⁴⁰, t. y. egzistuojančiu dokumentu, kuriame *expressis verbis* numatytas aiškus valstybės atsisakymas nuo imuniteto, kadangi numanomas sutikimas nėra galimas. Sutikimas taip pat turi būti negrįžtamas – sutikimo atšaukimas nei Konvencijoje, nei jos Projekte nėra aiškiai aptariamas, todėl, manytina, kad toks sutikimas turi būti neatšaukiamas, išskyrus tuos atvejus, jeigu jame aiškiai numatyta tokia tvarka⁴¹. Galiausiai, asmuo atlikęs veiksmą, kuriuo valstybės vardu atsisako jos imuniteto, turi turėti tokius veiksmus leidžiantį įgaliojimą, priešingu atveju, bus laikoma, kad toks valstybės atsisakymas nėra galiojantis. Pavyzdžiui, 2025 m. byloje *Qatar National Bank v. Government of Eritrea* Kolumbijos apygardos apeliacinis teismas konstatavo, kad, kadangi nebuvo aišku, ar Eritrėjos ambasadorius Ahmadas turėjo įgaliojimus šios valstybės vardu atsisakyti jos imuniteto paskolos tarp Kataro Nacionalinio Banko ir Eritrėjos sutartyje, Eritrėjos, kaip suvereno, imuniteto atsisakymas nebuvo laikomas galiojančiu⁴². Įgaliojimą valstybės vardu atsisakyti imuniteto suteikia pati valstybė pagal savo vidaus teisę, todėl Konvencija atskirai nenurodo, kokie asmenys konkrečiai gali turėti tokius įgaliojimus⁴³.

Pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies (a) punktą aiškiu jurisdikcinio imuniteto atsisakymu bus laikomi atvejai, kai valstybė pati inicijuoja bylą prieš kitą subjektą – šiuo atveju, valstybė akivaizdžiai ir negrįžtamai neprieštarauja užsienio valstybės teismo jurisdikcijos vykdymui dėl konkretaus ginčo ir po bylos inicijavimo nebegali apsigalvoti bei pareikalauti jai pritaikyti jos jurisdikcinio imuniteto suteikiamą apsaugą. Antrasis akivaizdaus imuniteto atsisakymo atvejis yra numatytas Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 376-377 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

⁴² COYLE, F. John (2025-06-04). Who Has the Authority to Waive Sovereign Immunity Via Contract? *Transnational Litigation Blog* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/who-has-the-authority-to-waive-sovereign-immunity-via-contract/>.

⁴³ FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 377 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

(b) punkte – tai yra atvejai, kai valstybė ieškovo inicijuojamoje byloje aiškiais veiksmais išreiškia patvirtinimą ar sutikimą dėl forumo valstybės jurisdikcijos, pavyzdžiui, valstybė teismui pateikia prašymą prijungti ją prie bylos, kaip vieną iš proceso šalių. Tačiau, kaip ir nurodo likusi Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies (b) punkto dalis – jeigu valstybė įtikina teismą, kad ji negalėjo jokių kitu būdu gauti pakankamai informacijos prašymui pritaikyti imunitetą pagrįsti ir todėl pateikė prašymą prijungti ją prie bylos, nebus laikoma, kad tokiais veiksmais valstybė imuniteto atsisakė. Tokiu atveju, valstybei, prašančiai imuniteto apsaugos, kyla pareiga tokį prašymą pateikti kaip įmanoma greičiau. Priešingu atveju, sąlygos remtis jurisdikcinio imuniteto apsauga bus ženkliai apsunkinamos. Vis dėlto, tam tikrų veiksmų atžvilgiu, pagal Konvencijos 8 straipsnio 2-4 dalis, nebus laikoma, kad valstybė sutiko su užsienio valstybės teismo jurisdikcija, jeigu: a) valstybė įsikiša į procesą ar imasi bet kokių kitų veiksmų su tikslu pasinaudoti imunitetu arba pareikšti teisę (interesą) į turtą, esantį ginčo objektu, b) valstybės atstovas (veikiantis oficialių pareigų apimtyje) pasirodo teisme išimtinai kaip liudytojas, c) valstybės atstovas nepasirodo teismo procese (šioje vietoje turima omenyje, kad atstovo neatvykimas nereiškia valstybės sutikimo su užsienio valstybės teismo jurisdikcija, nesvarbu, ar atvykimas būtų tikslas ar netikslingas)⁴⁴.

Kadangi valstybės jurisdikcinis imunitetas yra preziumuojamas, teikiant ieškinį prieš valstybę, būtent ieškovui atsiranda pareiga pagrįsti, kad egzistuoja pagrindai valstybės imunitetą netaikyti konkretaus ginčo atveju. Todėl teismas taip pat turi įvertinti ar, net jeigu valstybė prieštarauja ieškovui ir tikisi jai priklausančio imuniteto taikymo, konkretaus ginčo aplinkybių atveju yra pagrindas taikyti Konvencijos išimtį, leidžiančią valstybės imuniteto netaikyti. Šiuo atveju, teismas yra nukreipiamas į Konvencijos 10-17 straipsnius, kuriuose yra numatytos 8 išimtys, leidžiančios apeiti imuniteto kliūtį. Tai yra tokie atvejai, kai ginčas kyla iš: a) komercinio sandorio, kurio viena iš dalyvių yra atsakovė valstybė, b) valstybės figūravimo darbo santykiuose, c) asmens sužalojimo ir turto sugadinimo dėl valstybės veiksmų arba ginčas yra susijęs su d) valstybės nuosavybės (angl. *ownership*), valdymo (angl. *possession*) ir turto naudojimo, e) valstybės intelektinės ir pramoninės nuosavybės, f) valstybės dalyvavimo bendrovėse ar kitose kolektyvinėse organizacijose, g) valstybei priklausančių ar valdomų laivų, h) valstybės arbitražinio susitarimo.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti kelias išvadas. Pirma, valstybės imuniteto įgyvendinimo mechanizmas, aiškinant jį valstybės jurisdikcinio imuniteto kontekste, yra sudarytas iš keturių esminių etapų – teismo įsivertinimas, ar jis pagal nacionalinę teisę turi

⁴⁴ Projekto 8 straipsnio 4 dalis, p. 30.

jurisdikciją ginčą nagrinėti, ar ieškinyje nurodytas atsakovas išties yra valstybė Konvencijos kontekste, ar valstybė imuniteto nėra atsisakiusi ir ar egzistuoja išimtis iš jurisdikcinio imuniteto. Antra, šie etapai neturi konkrečios įvertinimo eiliškumo tvarkos, tačiau logiškas šių procesinių etapų aiškinimas sąlygoja, kad jie turi būti įvertinti iki bylos nagrinėjimo pradžios. Trečia, kadangi valstybės jurisdikcinis imunitetas yra preziumuojamas, būtent ieškovas turi pareigą teismui įrodyti, kad egzistuoja aplinkybės, leidžiančios šio imuniteto netaikyti.

2.4. Valstybės netiesioginis įtraukimas į bylą

Tradicionis būdas inicijuoti bylą prieš valstybę, yra užsienio valstybės teismui paduoti ieškinį, kuriame atsakovu nurodyta valstybė. Tačiau tai nėra vienintelis būdas. Antrąjį proceso pradėjimo prieš valstybę būdą numato Konvencija 6 straipsnio 2 dalies (b) punkte – netiesioginis valstybės įtraukimas į bylą (angl. *indirect impleading*). Tai yra įdomi, tačiau kritikos iš tarptautinės bendruomenės sulaukusi koncepcija. Atsižvelgiant į tai, toliau nagrinėjamas valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą veikimas ir šią koncepciją iliustruojantis atvejis.

Valstybės netiesioginiu įtraukimu į bylą yra laikomi atvejai, kada valstybė nėra procesiniame dokumente tiesiogiai įvardijama atsakove, tačiau jos teisinė pozicija gali būti paveikta būsimo teismo sprendimo, iš esmės išsprendžiančio ginčą tarp ieškovo ir atsakovo⁴⁵. Pavyzdžiui, fizinis asmuo, esantis valstybės A piliečiu, pateikia ieškinį prieš valstybę A dėl jos veiksmų, sukėlusių jam žalą, pagal kurį pradėto teismo proceso rezultatas būtų teismo priimtas sprendimas, įtakojantis kitas, procesiniame dokumente atsakovėmis tiesiogiai nenurodytas valstybes B ir C, veikusias kartu su valstybe A. Iš Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies (b) punkto formuluotės matyti, kad čia valstybės imuniteto (ne)taikymo klausimas kyla ne dėl valstybės kaip proceso šalies ypatumo, bet konkrečiai dėl ginčo objekto – ši nuostata išskiria, jog byla iš esmės turi siekti įtakoti atsakove nenurodytos valstybės turtą, teises, interesus ar veiklą. Pagal tai galima daryti išvadą, kad valstybė gali būti apsaugota jurisdikciniu imunitetu, net kai ji nėra *expressis verbis* numatyta procesiniuose dokumentuose, pakanka to, kad būsimas teismo sprendimas potencialiai įtakotų jos turtą, teises, interesus ar veiklą. Būtent čia galima pastebėti esminį valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą koncepcijos skirtumą nuo jos tiesioginio įvardijimo procesiniame dokumente. Pastaruoju atveju, atsakovo ypatumas nulemia automatinį

⁴⁵ Projekto 6 straipsnio 2 dalies (b) punktas, p. 25.

jurisdikcinio imuniteto taikymą, nebent tam būtų išimtis, tačiau netiesioginio įtraukimo į bylą atveju, inicijuojamame ginče valstybė nėra atsakovas, ji greičiau figūruoja antrame ginčo aplinkybių plane. Taigi, matyti, kad valstybės netiesioginiu įtraukimu į bylą iš esmės siekiama ženkliai platesne apimtimi užtikrinti valstybės imuniteto apsaugą.

Valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą koncepciją įtvirtinanti Konvencijos nuostata tarptautinėje bendruomenėje susilaukė kritikos dėl to, kadangi nėra aišku, kodėl valstybės imunitetas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai ji nėra nurodyta proceso šalimi⁴⁶. Valstybės netiesioginis įtraukimas į bylą yra iš Anglijos teisės kilusi koncepcija, ribota apimtimi pripažįstama kitose bendrosios teisės tradicijos jurisdikcijose ir iš esmės neegzistuojanti civilinės teisės tradicijose⁴⁷. Tačiau, net ir turint tai omenyje, kai kurie bendrosios teisės tradicijos atstovai abejoja, ar toks abstraktus ir platus Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies (b) punkto turinys apskritai teisingai atspindi šios koncepcijos veikimo mechanizmą tokį, koks jis yra pačioje Anglijos teisėje (kurioje jis taikytinas itin siaurai)⁴⁸. Šios nuostatos įrašymo į Konvenciją tikslas buvo akcentuoti egzistuojančią valstybių praktiką, pagal kurią ieškiniai *in rem*, ieškiniai dėl valstybei priklausančių ar valstybės valdomų laivų, naudojamų gynybos ir kitiems tikslams, vykdymo priemonės arba sprendimo įvykdymo priemonės, laikomi ieškiniais (priemonėmis) implikuojančiais valstybę arba siekiančiais ją priversti paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai⁴⁹. Tokia paskirtis daugiausiai būdinga Anglijos teisei, kurioje egzistuoja ieškiniai *in rem*, procesiškai nukreipti tiesiai į daiktą, tuo tarpu, civilinės teisės tradicijose, ieškiniai *in rem* yra nukreipti į *expressis verbis* nurodytą asmenį, kuriam priklauso daiktas, todėl netapatus tokių ieškinių vertinimas, gali apsunkinti abiem teisės tradicijoms vienodai suprasti ir valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą koncepciją⁵⁰. Skirtingas šios koncepcijos suvokimas taip pat gali lemti neteisingą jos pritaikymą, ypač tuomet, kai subjektai, tvirtinantys, jog atitinka Konvencijoje nurodytą valstybės apibrėžimą, siekia neteisėtai pasinaudoti jos jurisdikciniu imunitetu, siekiant išvengti teismo proceso.

Siekį išvengti atsakomybės pritaikymo iliustruoja 2019 m. pradėta byla *WhatsApp v. NSO Group*. NSO Group yra Izraelyje įsikūrusi technologijų įmonė, žinoma dėl šnipinėjimo programinės įrangos „Pegasus“, kuria galima pasinaudoti prieiti prie

⁴⁶ FRANCHINI, Daniel (2023). State Immunity and Third-party Limits on the Jurisdiction of Domestic Courts. *The International and Comparative Law Quarterly*, 72(3), p. 4 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/S0020589323000167>.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Projekto 6 straipsnio 2 dalies (b) punktas, p. 25.

⁵⁰ FRANCHINI, Daniel (2023). State Immunity and Third-party Limits on the Jurisdiction of Domestic Courts. *The International and Comparative Law Quarterly*, 72(3), p. 5 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/S0020589323000167>.

konfidencialios informacijos, saugomos kompiuterių tinkluose ir sistemose⁵¹. WhatsApp yra internetinė pranešimų platforma, priklausanti Facebook, kuri 2019 m. spalio 29 d. padavė ieškinį Šiaurės Kalifornijos apygardos teismui prieš atsakovę NSO Group, teigdama, kad NSO Group, pasinaudodama šnipinėjimo programine įranga „Pegasus“, modifikavo WhatsApp platformą, taip suteikdama NSO Group klientams galimybę siųsti užšifruotus dokumentus su diegimo vektoriais, leidžiančiais stebėti pasirinktus vartotojus programėlėje⁵².

NSO Group, prašydama Šiaurės Kalifornijos apygardos teismo ieškovo ieškinį atmesti, teigė, kad tokia jos veikla yra susijusi su programinės įrangos licencijavimu vyriausybių teisėsaugos ir žvalgybos institucijoms, pati šios technologijos nevaldanti, bet neva turinti teisę į išvestinį valstybės imunitetą (angl. *derivative sovereign immunity*)⁵³. Kitaip tariant, NSO Group siekė remtis valstybės netiesioginiu įtraukimu į bylą⁵⁴, teigdama, kad visų valstybių, kurioms ji teikė tokią paslaugą, suverenų imunitetas ją apsaugo. Tokį atsakovės teiginį, NSO Group manymu, patvirtina tai, kad ne atsakovė pati naudojo jos technologijas savo veikloje, bet valstybių vyriausybės, o tai reiškia, kad būsimas teismo sprendimas gali įtakoti būtent šių valstybių teises ir interesus⁵⁵. Šiaurės Kalifornijos apygardos teismo priimtas sprendimas buvo palankus ieškovei WhatsApp. Sprendime konstatuota, kad NSO Group nėra apsaugota valstybių suverenaus imuniteto⁵⁶. Teismas pabrėžė, kad NSO Group yra privati bendrovė, kuri negali mėgautis valstybės suverenaus imuniteto apsauga, net jei privati bendrovė atlieka veiksmus užsienio vyriausybės vardu⁵⁷. Taip pat svarbu yra tai, kad šios bylos dalykas yra privačios bendrovės veiksmų teisėtumas, o ne užsienio valstybių, kurios naudojosi NSO Group paslaugomis, veiksmai⁵⁸. Kitaip tariant, bylos dalykas neapėmė sprendimo poveikio valstybių turtui, teisėms, interesams ar veiksams vertinimo, taigi teismo sprendimas valstybių, aukščiau nurodytų aspektų atžvilgiu, nepaveikė.

⁵¹ BUCHAN, Russel & FRANCHINI, Daniel (2020-04-16). WhatsApp v. NSO Group: State Immunity and Cyber Spying. *Just Security* [interaktyvus]. <https://www.justsecurity.org/69684/whatsapp-v-nso-group-state-immunity-and-cyber-spying/>.

⁵² Global Freedom of Expression (n.d.). *WhatsApp Inc. v. NSO Group Technologies Limited (2024)* [interaktyvus]. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/whatsapp-inc-v-nso-group-technologies-limited-2024/>.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ JAV ši koncepcija sutinkama išvestinio valstybės imuniteto (angl. *derivative sovereign immunity*) sąvoka.

⁵⁵ BUCHAN, Russel & FRANCHINI, Daniel (2020-04-16). WhatsApp v. NSO Group: State Immunity and Cyber Spying. *Just Security* [interaktyvus]. <https://www.justsecurity.org/69684/whatsapp-v-nso-group-state-immunity-and-cyber-spying/>.

⁵⁶ Global Freedom of Expression (n.d.). *WhatsApp Inc. v. NSO Group Technologies Limited (2024)* [interaktyvus]. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/whatsapp-inc-v-nso-group-technologies-limited-2024/>.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ BUCHAN, Russel & FRANCHINI, Daniel (2020-04-16). WhatsApp v. NSO Group: State Immunity and Cyber Spying. *Just Security* [interaktyvus]. <https://www.justsecurity.org/69684/whatsapp-v-nso-group-state-immunity-and-cyber-spying/>.

Atsakovė taip pat neidentifikavo konkrečių valstybių, kurių imunitetas neva išvestiniu būdu ją apsaugo, taip pat, kaip ir nei viena valstybė byloje nepareiskė, kad atsakovė yra tokiu būdu apsaugota šios valstybės imunitetu⁵⁹. Taigi, darytina išvada, kad bylos šalis negali abstrakčiai konstatuoti esanti apsaugota valstybės imunitetu ir neišskirti konkrečios ją apsaugančios valstybės. Negalima tikėtis, kad teismai priims tokius paviršutiniškus teiginius, todėl turi būti nurodoma ne tik konkreti valstybė, bet ir pagrindžiama, kaip yra paveikiamos suverenios teisės⁶⁰. Tad, matyti, kad praktinis šios koncepcijos pritaikymas, nesvarbu, kokia sąvoka ji apibrėžiama, nėra paprastas. Nors nėra išskirtų aiškių taikymo kriterijų, remiantis aukščiau išskirtu pavyzdžiu, galima teigti, kad atsakovė, remdamasi valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą koncepcija, privalo identifikuoti, kokios valstybės jurisdikcinis imunitetas neva ją saugo nuo teismo proceso bei pagrįsti, kaip būsimo teismo sprendimas gali įtakoti valstybės turtą, teises, interesus ar veiksmus. Nei Konvencija, nei Projektas nedetalizuoja, kaip praktikoje ši koncepcija turi būti taikoma. Nenurodoma, kokia apimtimi teismo sprendimas turi paveikti valstybės turtą, teises, interesus ar veiksmus, neidentifikuojama, ar poveikis turi būti realus (jei taip, kokie pagrindai tai patvirtintų), ar pakanka tik galimo poveikio. Tokios detalės paliekamos formuoti teismų praktikai, kuri, kaip ir nurodyta aukščiau, yra skirtinga dėl fundamentalių aplinkybių, vadinasi, ši koncepcija Konvencijoje neišbaigta – ji nėra atskirai įtvirtina savarankiškame straipsnyje ir egzistuoja kaip kito straipsnio dalis. Šios koncepcijos taikymui taip pat nėra iškristalizuoto aiškaus taikymo mechanizmo, todėl jos taikymas yra ženkliai apsunkinamas.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad yra du būdai, kada pagal Konvenciją laikoma, jog byla yra pradėta prieš valstybę ir kyla klausimas dėl jos jurisdikcinio imuniteto pritaikymo. Antrasis šioje dalyje analizuotas – valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą – būdas yra bendrosios teisės tradicijos valstybėms būdinga koncepcija, kurią abstrakčiai savo nuostatose pamini Konvencija, nepateikdama aiškesnių jos taikymo gairių ir jų formavimą patikint skirtingų teisinių tradicijų valstybių teismų praktikai.

⁵⁹ DODGE, S. William (2022-05-04). Can Corporations Claim Foreign Official Immunity? *Transnational Litigation Blog* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/can-corporations-claim-foreign-official-immunity>.

⁶⁰ BUCHAN, Russel & FRANCHINI, Daniel (2020-04-16). WhatsApp v. NSO Group: State Immunity and Cyber Spying. *Just Security* [interaktyvus]. <https://www.justsecurity.org/69684/whatsapp-v-nso-group-state-immunity-and-cyber-spying/>.

3. Pagrindinės išimtys iš jurisdikcinio imuniteto taikymo

Praeitoje dalyje išsamiai pristatyti valstybės jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo ypatumai – jurisdikcinio imuniteto vieta, valstybės ir teismo sąvokų samprata, valstybės jurisdikcinio imuniteto veikimo mechanizmo analizė bei aptartas netradicinis valstybės įtraukimo į bylos nagrinėjimą būdas. Taip pat minėta, kad teismas įprastai turi preziumuoti valstybės jurisdikcinio imuniteto taikymą. Vis dėlto, teismas taip pat turi įvertinti, ar, konkrečių aplinkybių atžvilgiu, nėra vienos iš Konvencijos III dalyje nurodytos išimtys, leidžiančios valstybės jurisdikcinio imuniteto netaikyti ir bylą nagrinėti. Atsižvelgiant į tai, toliau bus išsamiai analizuojamos trys pirmosios ir pagrindinės Konvencijos III dalyje išskirtos – komercinių sandorių, darbo santykių ir deliktų – išimtys iš valstybės jurisdikcinio imuniteto, jų taikymo sąlygos ir praktika.

3.1. Komerciniai sandoriai

Konvencijos 10 straipsnio 1 dalis numato bendrą taisyklę – jeigu valstybė sudaro komercinį sandorį su užsienio fiziniu ar juridiniu asmeniu ir, pagal taikytinas tarptautinės privatinės teisės normas, ginčai, susiję su komerciniu sandoriu, priklauso kitos valstybės teismo jurisdikcijai, valstybė negali remtis imunitetu nuo jurisdikcijos byloje, susijusioje su tuo komerciniu sandoriu. Ši taisyklė iš esmės išskiria tris esminius reikalavimus: a) užsienio valstybės teismas turi turėti jurisdikciją nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą, b) sandorio šalimis turi būti valstybė ir fizinis arba juridinis asmuo, c) tarp šalių sudarytas sandoris turi būti komercinio pobūdžio. Toliau atitinkamai analizuojamas kiekvienas iš reikalavimų.

3.1.1. Teismo jurisdikcija

Teismo jurisdikcijos reikalavimas numato, kad tik jeigu pagal tarptautinę privatinę teisę ginčas pakliūva į tos valstybės teismo jurisdikciją, teismas turės teisę nagrinėti ginčą. Užsienio valstybės teismas jurisdikciją gali turėti įvairiais pagrindais, pavyzdžiui, pagal sutarties sudarymo vietą, vietą, kurioje turi būti vykdomi šalių įsipareigojimai arba pagal vienos ar kelių sutarties šalių pilietybę ar verslo vykdymo vietą⁶¹. Tvirtą pagrindą jurisdikcijai įgyvendinti suteikia ir reikšmingas teritorinis ryšys, pavyzdžiui, sutartyje numatyta vykdymo vieta – valstybė A, todėl būtent valstybės A teismai galės šį ginčą

⁶¹ Projekto 10 straipsnio 1 dalis, p. 34.

nagrinėti, nebent susitarta kitaip⁶². Taigi, nepaisant to, kad sutarties vykdymo vieta yra valstybė A, šalys gali susitarti, kad ginčai bus priskirtini tam tikros valstybės teismams, teismams, esantiems sandorio šalies fizinio asmens gyvenamojoje vietoje ar juridinio asmens būstinės vietoje, turto vietoje ar kt.⁶³

Komercinių sandorių šalys gali lanksčiai susitarti, kur ir pagal kokią teisę bus nagrinėjamas kylantis ginčas. Tačiau, matyti, kad, jeigu šalys nesusitaria, Konvencija akcentuoja būtent teritorinį ryšį, kuris teismui suteikia pakankamą pagrindą įgyvendinti jurisdikciją. Skirtingos valstybės nacionaliniuose užsienio valstybių imunitetų įstatymuose savaip supranta teritorinio ryšio reikalavimą – vienos jį aiškina griežčiau, kitos nuolaidžiau. Iš esmės, galima išskirti tris valstybių grupes: a) valstybės, kurios komercinių sandorių išimtyje teritorinį ryšį įtvirtina nurodydamos, kad komercinis sandoris gali būti įvykdytas tiek jos teritorijoje, tiek už jos ribų, pavyzdžiui, JAV⁶⁴, Kinijos Liaudies Respublika (toliau – KLR) ir Honkongas⁶⁵, b) valstybės, kurios nurodo, kad komercinis sandoris turi būti visiškai ar iš dalies vykdomas jos teritorijoje, pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė⁶⁶ bei Singapūras⁶⁷, c) valstybės, kurios nedetalizuoja, ar komercinis sandoris privalo būti vykdomas tik jos teritorijos ribose, ar ir už jos teritorijos ribų, pavyzdžiui, Kanada⁶⁸, Japonija⁶⁹ ir Australija⁷⁰.

Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, JAV, pateikia papildomą teritorinį reikalavimą ir numato, kad komercinė veikla (įskaitant ir komercinius sandorius) turi turėti tiesioginį poveikį toje valstybėje. Toks papildomas reikalavimas suteikia papildomą vertinamąjį kriterijų nuspręsti, ar konkretaus sandorio atveju valstybė galės apsisaugoti imuniteto apsauga. Kitos valstybės tokio papildomo indikatoriaus neišskiria, tad jo pritaikymą galima rasti daugiausiai tik JAV teismų praktikoje. Pavyzdžiui, 2002 m. byloje *Keller v. Central Bank of Nigeria*, JAV apeliacinis teismas (Šeštosios apygardos teismas) konstatavo, kad atsakovų nesugebėjimas už sudarytą sandorį pervesti lėšų į Klivlende (JAV) esančią banko

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ JAV Įstatymo §1605(a)(2): “(2) *ieškinys grindžiamas užsienio valstybės komercine veikla Jungtinėse Valstijose; arba veiksmu, atliktu Jungtinėse Valstijose, susijusiu su užsienio valstybės komercine veikla kitur; arba veiksmu už Jungtinių Valstijų teritorijos ribų, susijusiu su užsienio valstybės komercine veikla kitur; ir tas veiksmas turi tiesioginį poveikį Jungtinėse Valstijose*” (verstas darbo autorės).

⁶⁵ Foreign State Immunity Law of the People’s Republic of China. In: DODGE, William S. (2024). The Foreign State Immunity Law of the People’s Republic of China. *International Legal Materials*, 63(2), 312-319. <https://doi.org/10.1017/ilm.2024.5>.

⁶⁶ JK Įstatymo 3 straipsnio 1 dalies b punktas: “<...> *sutartis (neatsižvelgiant į tai, ar tai komercinis sandoris, ar ne) turi būti visiškai arba iš dalies vykdoma Jungtinėje Karalystėje*” (verstas darbo autorės).

⁶⁷ Singapūro Įstatymas 5 straipsnio (1) dalies (b) punktas “<...> *sutartis (neatsižvelgiant į tai, ar tai komercinis sandoris, ar ne) turi būti visiškai arba iš dalies vykdoma Singapūre*” (verstas darbo autorės).

⁶⁸ Kanados Įstatymo 5 dalis.

⁶⁹ Japonijos Įstatymo 8 straipsnis.

⁷⁰ Australijos Įstatymo 11 straipsnis.

sąskaitą, kaip tai buvo susitarta, yra laikytinas komercinės veiklos tiesioginiu poveikiu, kuris, kartu su kitais komercinės išimties jurisdikciniam imunitetui netaikyti kriterijais, sąlygojo, kad Nigerijos Centrinis bankas JAV teismuose nagrinėjamoje byloje negalėjo remtis Nigerijos jurisdikcinio imuniteto apsauga⁷¹. Ši byla taip pat iliustruoja atvejį, kai sandoris yra sudaromas už konkrečios valstybės teritorijos ribų, tačiau vis vien ją paveikia ir tai sudaro pagrindą jos teismams nagrinėti bylą (aukščiau minėtos bylos atveju – JAV teismams). Kitas pavyzdys, kuriame buvo konstatuotas nepakankamas komercinės veiklos tiesioginis poveikis, kad JAV teismai galėtų nagrinėti bylą – 2025 m. *Noble Capital LLC v. People's Republic of China*. Šioje byloje JAV Kolumbijos apygardos teismas konstatavo, kad KLR istorines obligacijas išleido KLR teritorijoje, o pagrindinės sumos bei palūkanų už jas neapmokėjimas (kurį turėjo įvykdyti KLR) taip pat įvyko KLR teritorijoje, o ne JAV, todėl komercinė jurisdikcinio imuniteto išimtis netaikytina ir KLR pritaikytas jurisdikcinis imunitetas⁷². Paminėtinas ir atvejis, kai komercinis sandoris laikytas vykdomu valstybės teritorijoje, o ne už jos teritorijos ribų. Viena iš dažniausiai literatūroje cituojamų bylų – 1977 m. *Trendtex Trading Corp v. Central Bank of Nigeria* byla (toliau – Trendtex byla). Nigerijos Centrinis bankas įsipareigojo atsiskaityti Šveicarijos įmonei Trendtex Trading Corp už 240 000 tonų cemento, atvežto į Angliją, todėl įmonei išdavė akreditivą per Londono banką⁷³. Tačiau Nigerijos Centrinis bankas įsipareigojimo neįvykdė dėl neva užsikimšusio uosto ir duotų vyriausybės nurodymų⁷⁴. Byloje Anglijos apeliacinis teismas konstatavo, kad, kadangi akreditivas, kurio išdavimas yra komercinė veikla ir jis išduotas Londone įsteigtame banke, Anglijos teismai turi jurisdikciją ginčą nagrinėti⁷⁵.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad užsienio valstybės gali turėti jurisdikciją nagrinėti prieš valstybę inicijuojamą bylą keliais pagrindais, tačiau tvirčiausias – teritorinis sandorio ryšys su forumo valstybės teismo vieta. Skirtingos valstybės skirtingai vertina teritorinio ryšio reikšmingumą, todėl vienu valstybių įstatymuose ir praktikoje šis ryšys figūruoja kaip vienas iš svarbiausių išimties pritaikymo kriterijų, tuo tarpu, kitose – nėra toks reikšmingas ir lemiantį vaidmenį šios išimties pritaikyme atlieka kiti jos kriterijai, kurie toliau analizuojami sekančiose 3.1 darbo dalyse.

⁷¹ United States Court of Appeals, Sixth Circuit, decision dated January 16, 2002, in case *Keller v. Central Bank of Nigeria*, No. 00-3369.

⁷² United States District Court for the District of Columbia Memorandum Opinion dated September 15, 2025 in case *Noble Capital LLC v. People's Republic of China*, No. 23-03139.

⁷³ Court of Appeal Judgment dated January 13, 1977, in case *Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria*, No. 3663.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

3.1.2. Sandorio šalys

Pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies (a) ir (b) punktus, pagrindas pritaikyti išimtį iš jurisdikcinio imuniteto dėl sudaryto komercinio sandorio neatsiras, jeigu tokio pobūdžio sandoris bus sudarytas tarp dviejų suverenių valstybių arba jeigu sandorio šalys aiškiai susitars dėl tokios išimties negaliojimo. Komercinės išimties iš jurisdikcinio imuniteto pritaikymo esmė yra apsaugoti silpnesnę lyginant su valstybe padėtyje esančią šalį – privatų asmenį, todėl tokiuose komerciniuose sandoriuose jurisdikcinis imunitetas yra apribojamas ir valstybė juo negali prisidengti. Tačiau imunitetas yra elastingas, todėl, kai sandorio šalimis tampa ne privatus subjektas ir valstybė, bet valstybė ir valstybė, imunitetas sugrįžta į savo pradinę formą – valstybės privalo gerbti viena kitos suverenitetą. Toks jurisdikcinio imuniteto elastingumas leidžia apsaugoti valstybių interesus, kadangi valstybės dažnai tarpusavyje sudaro įvairias prekybos sutartis⁷⁶. Tokia apsauga yra reikalinga todėl, kad daugėja ekonominių sutarčių tarp valstybių⁷⁷, dėl kurių yra būtina užtikrinti valstybių lygiavertiškumą sandoriuose ir iš jų galinčiuose kilti ginčiuose. Antruoju atveju, t. y. komercinio sandorio šalims susitarus priešingai, yra paliekama laisvė susitarti dėl išimties iš imuniteto netaikymo arba dėl taikaus ginčo sprendimo būdo, pavyzdžiui, mediacijos, arbitražo, taikinimo ar kt.

Bendri reikalavimai subjektams, galintiems būti laikomiems valstybe Konvencijos atžvilgiu aptarti šio darbo 2.2.1 dalyje, tad komercinių sandorių atveju jie išlieka tokie patys. Tačiau yra ir kita subjektų kategorija. Pagal Konvencijos 10 straipsnio 3 dalį, tokios valstybės įmonės arba kiti valstybės subjektai, kurie turi savarankišką juridinio asmens statusą ir veikia savo, o ne valstybės vardu, gali būti atsakovais bylose. Konvencija, išskirdama atskirą subjektų kategoriją, kurie, nors turi artimą sąsają su pačia valstybe ir dalyvauja komerciniuose sandoriuose su privačiais subjektais jos turimu jurisdikciniu imunitetu negali mėgautis, iš esmės, apsaugo valstybę nuo pernelyg dažno teisminių procesų prieš ją inicijavimo. Taigi, savarankišką statusą turinčių valstybės įmonių ar kitų subjektų įrašymas atsakovu procesiniame dokumente nereikš proceso pradėjimo prieš pačią valstybę ir jos imunitetas nebus neigiamai įtakojamas. Į šią kategoriją būtų galima priskirti ir valstybės centrinius bankus. Trendtex byloje teisėjas pasakė nemanantis, kad Nigerijos Centrinis bankas, esantis savarankišku juridiniu asmeniu, turi būti laikomas Nigerijos Federacijos vyriausybės departamentu, o net jeigu ir būtų – jis nesimėgautų Nigerijos

⁷⁶ Projekto 10 straipsnio 2 dalis, p. 34.

⁷⁷ UN Trade and Development (UNCTAD) (2025-10-02). *Developing countries chart new trade strategies* [interaktyvus]. <https://unctad.org/news/developing-countries-chart-new-trade-strategies>.

jurisdikciniu imunitetu, kadangi tarp šalių buvo sudarytas komercinis sandoris⁷⁸. Tačiau, valstybių centriniai bankai ir jiems (ne)priklausanti valstybės imuniteto apsauga tiek nuo užsienio teismų jurisdikcijos, tiek nuo vykdymo, yra sudėtinga tema, kuri dėl ribotos darbo apimties toliau nenagrinėjama.

Valstybės įmonėms ar kitiems savarankišką juridinio asmens statusą ir veikiantiems savo, o ne valstybės vardu, Konvencijos 10 straipsnio 3 dalis išskiria du kumuliatyvius jo taikymo reikalavimus: a) galimybė patraukti tokį juridinį asmenį atsakomybėn ir b) juridinio asmens atitikmuo tam tikriems finansiniams reikalavimams, pavyzdžiui, galimybė įsigyti, valdyti ar turėti nuosavybę ir disponuoti turtu (tiek turtu, kurį valdyti įgaliojo valstybė, tiek turtu, kurį įgijo pats)⁷⁹. Disponavimo reikalavimas yra svarbus – tai reiškia, kad tokio juridinio asmens turtas gali būti apribotas, pavyzdžiui, areštuotas, konfiskuotas ir realizuotas, siekiant patenkinti ieškovo reikalavimus⁸⁰. Tuo tarpu, valstybės kaip atsakovės turto konfiskavimo ar areštavimo atveju, yra būtinas atskiras valstybės sutikimas, suteikiamas pagal Konvencijos IV dalies straipsnius. Ši atskira nuo Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (i)-(iv) papunkčiuose išskirtų valstybe Konvencijos kontekste laikomų subjektų kategorija, atrodo, papildo Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (b) punkte esančių subjektų sąrašą, tačiau, netikslu būtų teigti, kad į Konvencijos 10 straipsnio 3 dalies kategoriją patenkantys subjektai gali būti laikomi valstybe, kadangi šių asmenų savarankiškumas ir išimtinai komercinio pobūdžio veiklos tikslas rodo priešingai. Tokiu reguliavimu jurisdikcinio imuniteto apsauga valstybei neišplečiama, tačiau galima suprasti, kodėl taip pasirinkta – jeigu valstybė turėtų atsakyti už tokių subjektų veiksmus, tikėtina, kad teisminių procesų prieš valstybę skaičius paprasčiausiai taptų perteklinis.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad 3.1 darbo dalyje aptariama išimtis gali būti taikoma tik kai komercinio sandorio šalimis yra privatus (t. y. fizinis arba juridinis) asmuo ir valstybė. Nors Konvencijos taikymo kontekste valstybe laikomų subjektų sąrašas yra įtvirtintas Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (b) punkto (i)-(iv) papunkčiuose, šios išimties straipsnis išskiria dar vieną kategoriją asmenų, kurie turi itin artimą ryšį su valstybe. Vis dėlto, kadangi tokia papildoma asmenų kategorija pasižymi savarankiškumu ir, iš esmės, įgyvendina išimtinai komercinio pobūdžio veiklą, neteisinga teigti, kad šie subjektai yra laikomi valstybe Konvencijos taikymo kontekste.

⁷⁸ Court of Appeal Judgment dated January 13, 1977, in case Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria, No. 3663.

⁷⁹ Projekto 10 straipsnio 3 dalis, p. 35.

⁸⁰ *Ibid.*

3.1.3. Sandorio komercinis pobūdis

Nors teismo jurisdikcijos ir sandorio šalių reikalavimai yra svarbūs komercinių sandorių išimties taikymo kontekste, būtent sandorio komerciškumo reikalavimas yra svarbiausias. Konvencija, siekdama apibendrinti skirtingų valstybių praktiką, pateikia gan abstraktų komercinius sandorius sudarantį sandorių arba veiklų sąrašą. Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (c) punkte yra išskirtos trys skirtingos sandorių kategorijos, kurios patenka į komercinių sandorių apibrėžimą: a) bet koks komercinis kontraktas ar sandoris dėl prekių pardavimo ar paslaugų teikimo, b) bet kokia paskolos sutartis ar kitas finansinio pobūdžio sandoris, įskaitant bet kokią garantijos ar žalos atlyginimo įsipareigojimą, susijusį su tokia paskola ar sandoriu ir c) bet kokia kita komercinio, pramoninio, prekybinio ar profesinio pobūdžio sutartis ar sandoris, išskyrus darbo sutartis.

Valstybių nacionalinė teisė komercinių sandorių (arba komercinės veiklos) apibrėžimus pateikia vienu iš dviejų būdų – nustatant vieną kriterijų komercinei veiklai identifikuoti (t. y. kriterijų metodas) arba nustatant veiklos, laikomos komercine veikla, sąrašą (t. y. sąrašo metodas)⁸¹. Pirmuoju, daugiausiai civilinės teisės tradicijos šalyse taikomu, metodu, siekiant nustatyti, ar sandoris yra komercinis, yra remiamasi abstrakčiu kriterijumi, tokiu kaip ginčijamo sandorio (arba ginčijamos veiklos) pobūdis (angl. *nature*) ir tikslas (angl. *purpose*)⁸². Antruoju, daugiausiai bendrosios teisės tradicijos šalyse taikomu, metodu, yra iš anksto išskiriamas sąrašas sandorių (arba veiklų), kuriuos vykdant ir dėl kurių kylant ginčui, valstybė negalės remtis jurisdikciniu imunitetu⁸³. Pavyzdžiui, JAV remiasi kriterijų metodu, todėl JAV Įstatymo §1603(d) dalis numato, kad, be kita ko, komercinis veiklos pobūdis yra nustatomas atsižvelgiant į veiklos pobūdį arba konkretų sandorį ar veiksmą, o ne į jos tikslą. Pažymėtina, kad JAV bene plačiausiai taiko komercinių sandorių išimtį, kadangi savo nacionaliniame valstybių imuniteto įstatyme komercinę išimtį taiko apskritai komercinei veiklai ne tik sandoriams. KLR įstatymo dėl užsienio valstybių imuniteto projekto 7 straipsnis taip pat numato vertinamuosius kriterijus – pobūdį ir tikslą, tačiau priešingai nei JAV, nenurodo, kuriam turi būti teikiama pirmenybė. Antruoju kriterijumi, kuriuo identifikuojamas komercinės veiklos sąrašas, remiasi tokios valstybės kaip Jungtinė Karalystė⁸⁴, Singapūras⁸⁵ bei Australija ir kt. Australijos Įstatymo 11

⁸¹ BANIFATEMI, Yas. In Jurisdictional Immunity of States – Commercial Transactions. In RUYIS, Tom; ANGELET, Nicolas and FERRO, Luca (2019). *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*, p. 126 [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108283632.007>.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ JK Įstatymo 3 straipsnio (3) dalies (a)-(c) punktai.

⁸⁵ Singapūro Įstatymo 5 straipsnio (3) dalies (a)-(c) punktai.

straipsnio (3) dalyje išskiriamas toks sąrašas komercinių sandorių: a) prekių arba paslaugų tiekimo sutartis, b) paskolos ar kitokio finansavimo sandorio sutartis, c) garantija ar kompensacija, susijusi su finansiniu įsipareigojimu (darbo sutartis ar vekselis nepatenka). Tiek kriterijų, tiek sąrašo metodas, akivaizdu, yra bendro pobūdžio ir nesukuria teismams aiškių navigacinių gairių, tačiau yra ir valstybių, kurios apskritai nenumato nei kriterijų, nei sąrašo, pavyzdžiui, Kanada⁸⁶ ir Japonija⁸⁷, arba paprasčiausiai neturi jokio atskiro nacionalinio šaltinio. Pavyzdžiui, Italija neturi atskiro nacionalinio šaltinio, tačiau yra ratifikavusi Konvenciją, todėl praktikoje taiko paprotines teisės normas ir gali, kaip vienu iš šaltinių remtis Konvencija⁸⁸. Liuksemburgas neturi atskiro nacionalinio šaltinio, todėl remiasi paprotine tarptautine teise, nacionalinių ir Prancūzijos bei Belgijos teismų praktika⁸⁹. Šveicarija neturi atskiro nacionalinio šaltinio, todėl remiasi savo aukščiausiojo teismo praktika ir tarptautinėmis sutartimis, kaip Konvencija bei Europos Konvencija dėl valstybių imuniteto⁹⁰. Naujoji Zelandija taip pat remiasi bendrosios ir tarptautinės paprotinės teisės principais⁹¹.

Kadangi Konvencija siekia apibendrinti valstybių praktiką, ji pateikia tiek bendro pobūdžio komercinių sandorių sąrašą, tiek vertinamuosius – pobūdžio ir tikslo – kriterijus. Tačiau, priešingai nei kai kurių valstybių įstatymuose, pobūdžio ir tikslo testai yra taikytini paeiliui – pirmiausia atsižvelgiama į sutarties ar sandorio pobūdį. Nustačius, kad sandoris arba sutartis yra nekomercinio pobūdžio, nebūtina analizuoti jo tikslą – valstybė mėgausis jurisdikciniu imunitetu⁹². Vis dėlto, jei įvertinus pobūdį sandoris atrodo komercinis, atsakovė valstybė gali ginčyti tokią išvadą, remdamasi sandorio tikslu, jeigu jos nacionalinėje praktikoje tikslas yra svarbus nustatant sandorio nekomercinį pobūdį⁹³. Valstybės turi turėti galimybę įrodyti, kad jų praktikoje tam tikras sandoris turi būti laikomas nekomerciniu, nes jo tikslas yra akivaizdžiai viešas ir pagrįstas valstybės interesais, pavyzdžiui, maisto tiekimas gyventojams, bado padėties lengvinimas ar vaistų tiekimas kovai su plintančia epidemija, su sąlyga, kad tos valstybės praktika yra sudaryti

⁸⁶ Kanados Įstatymo 5 dalis.

⁸⁷ Japonijos Įstatymo 8 straipsnis.

⁸⁸ HASTINGS, Paul (n.d.). *Sovereign Immunity in Italy* [interaktyvus]. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=5f24adff-8fbc-43ab-b5aa-3d830afb4783>.

⁸⁹ NautaDutilh (n.d.) *Sovereign Immunity – Luxembourg* [interaktyvus]. https://www.nautadutilh.com/documents/120/2023_Sovereign_Immunity_-_Luxembourg.pdf.

⁹⁰ GIROUD, Sandrine; HEISKANEN, Veijo and VALLÉLIAN, Anton (n.d.). *Switzerland* [interaktyvus]. https://www.lalive.law/wp-content/uploads/2024/03/2020-SGIVHEAVA-Sovereign_immunity-Switzerland.pdf.

⁹¹ WELSH, Alexander Samuel and AUSTIN, Sydney (2025-10-21). *Litigation: New Zealand* [interaktyvus]. <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/litigation/report/new-zealand>.

⁹² Projekto 2 straipsnio 1 dalies (c) punktas, p. 20.

⁹³ *Ibid.*

tokias sutartis ar sandorius tokiais viešaisiais tikslais⁹⁴. Vis dėlto, kiekvienu atveju, ar sandoris yra komercinis ar ne, galutinai nuspręs ginčą nagrinėjantis užsienio valstybės nacionalinis teismas, įvertinęs konkrečias aplinkybes. Taigi, tai yra viena iš priežasčių, kodėl iki pat šių dienų yra sudėtinga identifikuoti konkretnę komercinių sandorių sąrašą. Nors kai kurie teisės mokslininkai, remdamiesi teismų praktika, yra sukomplektavę sąrašą sandorių, kurie bylose laikyti komerciniais⁹⁵, skirtingose valstybėse, o kartais net ir toje pačioje valstybėje, praktika gali būti skirtinga. Pavyzdžiui, 1992 m. byloje *Republic of Argentina v. Weltover* (toliau – Weltover byla) JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad toks sandoris, kaip batų ar šaudmenų pirkimas armijai yra komercinė veikla, kadangi net privačios įmonės gali dalyvauti tokiuose sandoriuose ir įsigyti tokias prekes⁹⁶. Atkreipiamas dėmesys, kad JAV nacionalinėje teismų praktikoje yra vadovaujamosi valstybės, kaip privataus asmens vertinimu, todėl joje, dažnu atveju, komercinių sandorių išimties taikymą lems tai, ar valstybė atliko veiksmus, kuriuos gali atlikti privatus asmuo. Po Weltover sprendimo vyravo bendra praktika, kad karinės įrangos pirkimas yra komercinė veikla. Vis dėlto, 2025 m. *Blenheim Capital Holdings Ltd v. Lockheed Martin Corp* byloje JAV Aukščiausiasis teismas konstatavo, priešingai – kadangi karinės įrangos (F-35 naikintuvų ir karinio palydovo) pirkimo sandoriui įvykdyti buvo reikalingas JAV vyriausybės pritarimas bei priežiūra (ko negali atlikti privatus subjektas), toks sandoris nelaikytas komercine veikla⁹⁷.

Nors abu – pobūdžio ir tikslo – testai yra didžiąja dalimi pagrįsti konkrečių faktinių aplinkybių vertinimu, matyti, kad jie yra priešingybė vienas kitam. Pobūdžio testu nustatoma, ar sandoris yra susijęs su komercine veikla – jei sandoris ar veikla susiję su privatinės teisės klausimais, valstybė negalės apsisaugoti imunitetu, net jei jos sandoriu siekiamas tikslas buvo viešasis⁹⁸. Tuo tarpu, tikslo testu yra atsižvelgiama į valstybės siektus tikslus konkrečiu sandoriu, kurie gali būti tiek privatūs, tiek viešieji. Kadangi valstybė yra ypatingas subjektas, bet kokio jos sudaryto komercinio sandorio tikslą galima redukuoti iki viešojo. Vis dėlto, jeigu visuomet valstybės komercinių sandorių tikslus

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Pavyzdžiui, žr. YANG, Xiaodong (2012). *State Immunity in International Law* [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, p. 77-79.

⁹⁶ Freshfields (2023-02-07). *Fourth Circuit Breaks with Existing Authority by Holding that FSIA's Commercial Activity Exception Does Not Apply to Purchase of Fighter Jets* [interaktyvus]. <https://blog.freshfields.us/post/102i78r/fourth-circuit-breaks-with-existing-authority-by-holding-that-fsias-commercial-a>.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ BANIFATEMI, Yas. In Jurisdictional Immunity of States – Commercial Transactions. In RUYSS, Tom; ANGELET, Nicolas and FERRO, Luca (2019). *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*, p. 126 [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108283632.007>.

susietume su tam tikru viešosios gerovės aspektu, tai būtų neteisinga kitos sandorio šalies atžvilgiu ir lemtų piktnaudžiavimą valstybės jurisdikciniu imunitetu⁹⁹. Netaikyti vieno iš šių vertinamųjų kriterijų suteiktą neproporcingą krūvį vienai iš proceso šalių – išimtinis pobūdžio testo taikymas reikštų itin stiprų valstybės imuniteto ribojimą, tuo tarpu, išimtinis tikslo testo taikymas suteiktą valstybei palankias sąlygas prisidengti imuniteto apsauga. Autorės nuomone, abu šie testai sudaro du kraštutinumus ir teismams lieka pareiga nuspręsti kurioje tarp šių kraštutinumų esančios tiesės vietoje atsiduria valstybės ir privataus subjekto sudarytas sandoris bei, atsižvelgiant į tai, priimti sprendimą.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad esminė komercinės išimties taikymo sąlyga yra sandorio komerciškumas, tačiau, tuo pačiu, tai yra ir abstrakčiausia sąlyga. Skirtingos valstybės pateikia skirtingus tokių sandorių apibrėžimus – sąrašo arba kriterijų metodu – tuo tarpu, Konvencija pateikia abu šiuos variantus. Vis dėlto, galutinis sprendimas, ar konkretus sandoris bus komercinis, priklauso nuo užsienio valstybės teismo subjektyvaus vertinimo. Ši priežastis bei vyraujanti skirtinga nacionalinė praktika, apsunkina aiškesnių kriterijų komerciniam sandoriui apibrėžti identifikavimą.

3.1.4. Šveicarijos bankų susijungimo pavyzdys

Tai, kad komercinio sandorio vertinimo klausimas yra ne tik reliatyvus, tačiau ir galutinai nulemiantis tai, ar valstybei bus pritaikyta komercinė išimtis, patvirtina Šveicarijos bankų susijungimo pavyzdys.

2023 m. kovo 19 d. Šveicarijos Federalinis finansų departamentas pasidalino informacija apie priimtą priemonių paketą, leidžiantį Šveicarijos bankui UBS (toliau – UBS) perimti kitą Šveicarijos banką Credit Suisse (toliau – Credit Suisse)¹⁰⁰. Tai buvo įvykis tarptautiniu mastu susilaukęs nemažai dėmesio. Credit Suisse ir UBS buvo du didžiausi Šveicarijos bankai, tačiau Credit Suisse funkcionalumas palaipsniui smuko iki 2023 m. kovo mėn. JAV bankų krizės, paveikusių visą pasaulį, dėl kurios tapo akivaizdu, kad Credit Suisse žlugs¹⁰¹. Šveicarija nusprendė tarpininkauti sandoryje, kuriuo UBS įsigytų Credit Suisse. Čia Šveicarija veikė tiek kaip privatus investuotojas, tiek kaip valstybė, siekdama apsaugoti Šveicarijos ekonomiką. Sandorio rezultatu, be kita ko, buvo daugiau nei 16 mlrd. JAV dolerių vertės Credit Suisse anksčiau išleistų AT1 obligacijų

⁹⁹ *Ibid*, p. 136.

¹⁰⁰ Federal Department of Finance FDF (2024-12-20). *UBS takeover of Credit Suisse* [interaktyvus]. <https://www.efd.admin.ch/en/credit-suisse-en>.

¹⁰¹ BRUNK, Wuerth Ingrid (2025-10-15). *The New State Capitalism and Foreign Sovereign Immunity* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/the-new-state-capitalism-and-foreign-sovereign-immunity/>.

nurašymas ir, galiausiai, anuliavimas¹⁰². Dėl šios priežasties obligacijų turėtojai padavė Šveicariją į JAV Niujorko pietinės apygardos teismą, teigdami, kad tai buvo neteisėtas sandorio (AT1 obligacijų pirkimo) modifikavimas ir kišimasis į sutartinius santykius¹⁰³.

Byloje teismas priėmė sprendimą, kuris buvo palankus ne obligacijų turėtojams, bet Šveicarijai, kurios įsakyta AT1 obligacijų nurašymas nelaikytas komercine veikla pagal JAV Įstatymą. Šis pavyzdys parodo, kad, net ir esant riboto imuniteto doktrinai, valstybės vis dar gali išvengti teismo proceso dėl jurisdikcinio imuniteto pritaikymo, nepaisant to, jog įgyvendino komercinio pobūdžio veiklą, bei tuo, kad teismai, net ir vadovaudamiesi aiškiais įstatymais bei suformuota nacionaline praktika, nukrypsta nuo sandorio vertinimo taisyklių. JAV Įstatymo §1603(d) dalis numato, kad turi būti vertinamas sandorio pobūdis, ne kiek jo tikslas. Weltover byloje suformuota praktika, kad aktualu yra ne tai, ar užsienio vyriausybė veikia siekdama įgyvendinti išskirtinai suverenias užduotis, tačiau tai, ar konkrečios vyriausybės veiksmai (neatsižvelgiant į motyvus) yra tokio pobūdžio, kuriuos gali vykdyti privati šalis, užsiimanti komercine veikla¹⁰⁴. Kai užsienio vyriausybė veikia ne kaip rinkos reguliavimo institucija, o kaip privačios veiklos vykdytojas, užsienio valstybės veiksmai yra komerciniai JAV Įstatymo atžvilgiu¹⁰⁵. Byloje konstatuota, kad izoliuotai vertinant Šveicarijos veiklą, ji galėtų būti laikoma komercinio pobūdžio dėl to, kad tokius veiksmus galėtų įvykdyti ir privati šalis, tačiau, Šveicarijos veiksmų visumos kontekste, ji vykdė veiklą, kurios privati šalis negalėtų įgyvendinti. Taigi, kadangi Šveicarijos veikloje dominavo *acte jure imperii*, ne kiek *acte jure gestionis*, teismo procesas negalėjo vykti dėl jos išlaikyto jurisdikcinio imuniteto. Tačiau, būtina pabrėžti, kad tokią išvadą teismas priėjo, pirmiausia, izoliuotai vertindamas Šveicarijos veiksmus, o ne jų visumą, kas nulėmė tokį Šveicarijos veiksmų įvertinimą. Antra, nors teismas sprendime teigia, kad vertino bylos aplinkybių kontekstą, iš tiesų, buvo vertintas Šveicarijos veiksmų tikslas – t. y. vertinta tai, kas pagal JAV įstatymą ir praktiką neturi būti vertinta. Taigi, būtent dėl šių priežasčių teismas priėmė privatiems obligacijų turėtojams nepalankų sprendimą ir apsaugojo valstybę.

Viena vertus, suprantama, kad potencialiai nestabili ekonominė padėtis valstybėje motyvavo Šveicariją tarpininkauti įsigijimo sandoryje ir taip stabilizuoti situaciją (sutiktina, kad tai patenka po *acte jure imperii* veiksmų apibrėžimu), tačiau, turint omenyje tai, kad valstybės šiandien kaip niekad aktyviai dalyvauja komercinėje veikloje kaip

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ United States District Court of Southern District of New York Opinion and Order dated September 30, 2025, in case Creditincome Limited et al., v. The Swiss Confederation, 24 Civ. 4316 (DEH).

¹⁰⁴ U. S. Supreme Court Opinion dated June 12, 1992, in case Republic of Argentina v. Weltover, Inc., 504 U.S. 607.

¹⁰⁵ *Ibid.*

privatus asmuo (verslininkas), tampa sudėtinga aiškiai atskirti, kur šio ypatingo subjekto viešojo pobūdžio veiksmai baigiasi ir kur prasideda privatūs. Kai kurie tarptautinės bendruomenės nariai teigia, kad esant naujojo valstybinio kapitalizmo (angl. *new state capitalism*) erai, atskyrimas yra dar sudėtingesnis, todėl Šveicarija, nors dalinai veikianti kaip privatus subjektas, ji, šiuo atveju, veikdama kaip viešasis subjektas, turėjo įvairių vyriausybinių priemonių pasirinkimą, kurias tariamai panaudojo, kad priverstų Credit Suisse sutikti su Šveicarijos pageidaujamosiomis sąlygomis¹⁰⁶. Kol investuotojai pateikė ieškinį prieš Šveicariją JAV teismui, paraleliai investuotojai Šveicarijoje pateikė ieškinius į Šveicarijos administracinį teismą dėl jos neva neteisėtų veiksmų. Administracinis teismas pripažino, kad Šveicarijos institucija FINMA¹⁰⁷ neteisėtai davė nurodymą dėl AT1 obligacijų nurašymo – tokie jos veiksmai neturėjo jokio teisėto pagrindo¹⁰⁸.

Taigi Šveicarijos bankų susijungimo pavyzdžiu susiklostė tokia situacija, kai JAV buvo priimtas privatiems investuotojams nepalankus sprendimas, įtvirtinantis potencialią kliūtį jiems siekti teisingumo procese, kuriame figūruoja užsienio valstybė, tuo tarpu, nacionaliniu mastu Šveicarijos investuotojams Šveicarijos administracinis teismas priėmė palankų sprendimą. Ši situacija taip pat parodo, kad net ir esant aiškiai teismų praktikai valstybėje, jos teismai vis tiek gali nukrypti nuo tokios praktikos ir, net vyraujant riboto imuniteto doktrinai, priimti sprendimą, kuris būtų palankus valstybei, o ne privačiai sandorio šaliai.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad sandorių komerciškumo vertinimas yra reliatyvus ir stipriai priklausomas nuo to, kaip teismas įvertins ginčo aplinkybes. Iš Šveicarijos bankų susijungimo pavyzdžio matyti, kad teismas gali pasirinkti arba izoliuotai vertinti valstybės veiksmus arba, priešingai, jų visumą bei, nepaisant įstatyme ir praktikoje nustatyto konkretaus sandorių vertinimo kriterijaus, pasirinkti kitą. Tokios aplinkybės patvirtina, kad sandorio komerciškumo vertinimą yra sudėtinga kristalizuoti ir rasti nevienodą valstybių praktiką ir suvokimą atitinkančius bei tenkinančius kriterijus.

¹⁰⁶ BRUNK, Wuerth Ingrid (2025-10-15). *The New State Capitalism and Foreign Sovereign Immunity* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/the-new-state-capitalism-and-foreign-sovereign-immunity/>.

¹⁰⁷ FINMA yra nepriklausoma Šveicarijos finansų rinkų reguliavimo institucija.

¹⁰⁸ WALSH, Gregory (2025-11-13). *Cross-border legal implications of recent rulings in the Credit Suisse AT1 bond saga* [interaktyvus]. <https://www.grip.globalrelay.com/cross-border-legal-implications-of-recent-rulings-in-the-credit-suisse-at1-bond-saga/>.

3.2. Darbo sutartys

Konvencijos 11 straipsnio 1 dalis numato bendrą taisyklę – valstybė negali remtis jurisdikciniu imunitetu kitos valstybės teisme, kuris kompetentingas nagrinėti bylą, susijusią su valstybės ir asmens darbo sutartimi dėl atlikto (būsimo atlikti) darbo visiškai ar iš dalies teismo vietos valstybės teritorijoje, nebent šalys (t. y. valstybės tarpusavyje, o ne fizinis asmuo ir jį įdarbinanti valstybė) susitarę kitaip. Šio straipsnio antroje dalyje yra išskiriamos išimtys iš išimties – kurio nors iš nurodytų šešių aplinkybių atveju, valstybė mėgausis imunitetu, net jeigu buvo sudaryta darbo sutartis tarp aukščiau nurodytų šalių.

Pavyzdys, iliustruojantis tokius santykius yra *Cudak v. Lithuania* atvejis – ieškovė A. Cudak 1997 m. lapkričio 1 d. buvo įdarbinta Lenkijos Respublikos ambasadoje Vilniuje korespondentės-telefonistės pareigoms eiti¹⁰⁹. Taigi, šiuo atveju, valstybė darbdavė buvo Lenkijos Respublika, vietos teismo valstybė – Lietuvos Respublika, o darbo sutartimi buvo susitarta dėl būsimų korespondentės-telefonistės funkcijų atlikimo Lenkijos Respublikos ambasadoje Lietuvoje.

Konvencija išimtį darbo sutarčių atžvilgiu traktuoja kaip visiškai savarankišką ir savo esme atskirą nuo komercinių sandorių ir deliktų išimties. Tai yra Konvencijos ypatumas, kadangi kai kurios valstybės, pavyzdžiui, JAV, darbo santykių išimtį pripažįsta komercinių sandorių išimties dalimi. Vis dėlto, net ir išskirdama darbo sutartis kaip atskirą išimtį, Konvencija toliau nepateikia jos skaitytojui ir taikytojui naudingų gairių – Konvencijos 2 straipsnyje, skirtame esminių sąvokų apibrėžimui, nenurodoma, kas konkrečiai yra laikoma darbo sutartimi. Vietoje to, Projektas išskiria tam tikrus bendruosius elementus, padedančius įsivertinti, ar konkretus ginčas kyla iš darbo santykių: a) išimties taikymo apimtis (t. y. klausimų, kylančių iš darbo sutarties arba paslaugos tarp valstybės ir fizinio asmens dėl atlikto ar būsimo atlikti darbo, visiškai ar iš dalies kitos valstybės teritorijoje atžvilgiu), b) dviejų suverenių valstybių dalyvavimas (valstybė darbdavė ir teismo vietos valstybė), c) fizinio asmens kaip darbuotojo dalyvavimas darbo sutartyje, d) darbas atliktas arba bus atliekamas teismo vietos valstybėje¹¹⁰. Tai, kad yra išskirtos dvi suverenios valstybės, figūruojančios šiuose santykiuose, reiškia, kad konkuruoja kiekvienos iš jų atitinkamų įstatymų taikymas¹¹¹. Tokiuose darbo santykiuose darbdavė valstybė yra suinteresuota, kad jos įstatymai būtų taikomi darbuotojų atrankoje, įdarbinime ir paskyrimo jos įstaigose, institucijose ar agentūrose, įgyvendinančiose valdžios funkcijas¹¹². Tuo tarpu,

¹⁰⁹ *Cudak v. Lithuania* [ECHR], No. 15869/02, [2010-03-23]. ECLI:CE:ECHR:2010:0323JUD001586902.

¹¹⁰ Projekto 11 straipsnis, p. 41.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 42.

¹¹² *Ibid.*

teismo vietos valstybei svarbiausi klausimai yra tie, kurie susiję su sveikatos draudimu, draudimu nuo tam tikrų rizikų, minimalaus darbo užmokesčiu, teisės į poilsį ir pramogas, apmokamų atostogų, kompensacijų, mokėtinų nutraukus darbo sutartį ir kiti, ypač, jeigu darbuotojai buvo įdarbinti dirbti teismo vietos valstybėje, įdarbinimo metu buvo jos piliečiai arba nuolatiniai ar ilgalaikiai gyventojai, kadangi, priešingu atveju, tokie darbuotojai neturėtų realios galimybės pareikšti ieškinį kitur nei teisme, esančiame teismo vietos valstybėje¹¹³. Atsižvelgiant į tai, Konvencija siekia šio straipsnio pagalba išlaikyti pusiausvyrą tarp konkuruojančių valstybės darbdavės ir teismo vietos valstybės interesų, o kartais ir išlaikyti teismo vietos valstybės teisę į išimtinę jurisdikciją¹¹⁴.

Tarptautinėje bendruomenėje yra išskiriami du, o, kai kurių mokslininkų nuomone, trys modeliai, nusakantys, kaip skirtingai valstybės supranta ir apibrėžia darbo santykių išimtį. Pirmojo modelio atveju, teismo vietos valstybės teismai darbo sutartis laiko komercinių sandorių dalimi, patenkančias po komercinių sandorių išimtimi¹¹⁵. Šiuo modeliu vadovaujasi JAV, todėl darbo sutartys pagal JAV Įstatymo §1605 straipsnio a dalies 2 punktą patenka po komercinių veiksmų (ar sandorių) išimtimi. Tai reiškia, kad teismas turi vertinti, ar tarp šalių sudaryta darbo sutartis patenka į komercinės veiklos sritį, dėl kurios valstybė nesimėgauja imunitetu nuo jurisdikcijos – t. y. teismai turi nustatyti, koks buvo valstybės veiksmų pobūdis (bet ne tikslas) ir ar ji veikė kaip privatus subjektas. Vis dėlto, tai, kad teismo vietos valstybė sudarė sandorį (darbo sutartį) su privačiu subjektu (fizinio asmeniu), jau gali indikuoti, kad valstybė veikė kaip privatus subjektas ir potencialiai palengvinti tokį vertinimą¹¹⁶. Tokio modelio privalumas yra toks, kad teismas išvengia sunkumų su tinkamu darbo santykių identifikavimu, teismui tereikia įvertinti, ar sutartis turi tarptautinį elementą, ar ji sudaryta vadovaujantis išimtinai vietos įstatymais¹¹⁷. Antrojo modelio atveju valstybės nustato specialias darbuotojų kategorijas, specialias jurisdikcijos taisykles tokiems darbuotojams ir juos išskiria iš bendrosios valstybės imuniteto teisės apsaugos¹¹⁸. Tačiau šis modelis literatūroje retai išskiriamas, be to, turiniu yra panašus į trečiąjį modelį. Trečiojo modelio atžvilgiu valstybės šaltiniuose nustato specialią išimtį darbo sutartims, kuri yra savarankiška nuo komercinių sandorių išimties¹¹⁹. Prie šio

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 529 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

¹¹⁶ YANG, Xiaodong (2012). *State Immunity in International Law* [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press p. 144. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139016377.005>.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 529-530 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 530-531.

modelio galima priskirti ir pačią Konvenciją. JK Įstatymo 1 dalies išimčių iš imuniteto 4 straipsnis atskirai ir detalai reglamentuoja šią išimtį. Prie trečiojo modelio taip pat galima priskirti 1972 m. Europos Konvenciją dėl valstybių imuniteto, kurios 1 skyriaus 5 straipsnis išskiria šią kaip savarankišką išimtį iš kitų. Šio modelio patogumas yra toks, kad teismai nesusiduria su sudėtingu vertinimu ir sprendimu, ar konkreti darbo sutartis priklauso komercinės veiklos sričiai. Tačiau šio modelio trūkumas pasireiškia tuo, kad nėra aiškaus apibrėžimo, kas yra darbo sutartis (išskirti tik tam tikri bendriniai kriterijai), todėl teismų darbas yra apsunkinamas pareiga išsiaiškinti, ar konkrečiu atveju susiklostė darbo santykiai, ar buvo sudaryta darbo sutartis, ar įgyvendinti kiti reikalavimai, leidžiantys vietos valstybės teismui įgyvendinti jurisdikciją¹²⁰. Matyti, kad pirmasis ir trečiasis modeliai yra priešingybės vienas kitam, kadangi vieno modelio trūkumai yra kito modelio privalumai, o jų turinys leidžia daryti išvadą, kad vienas iš jų daugiau riboja valstybės imunitetą, tuo tarpu, kitas mažiau. Pirmasis modelis yra susijęs su komercinių veiksmų (sandorių) vertinimu, kuriuose valstybė veikia kaip privatus subjektas, taigi, darbo sutarčių sudarymo kontekste, tikėtina, kad valstybė ženkliai mažiau bus apsaugota šiuo imunitetu, nei trečiojo modelio atveju. Trečiuoju modeliu vertinama, ar buvo sudaryta darbo sutartis ir ar susiklostę darbo santykiai nepatenka į, kaip bus analizuojama toliau, abstraktų išimčių sąrašą, todėl, tikėtina, kad šio modelio dėka valstybės jurisdikcinis imunitetas yra apsaugomas dažniau.

Darbo sutarčių išimties taikymui išskiriami šie reikalavimai: a) teismo vietos valstybės kompetencija (teismas turi atitikti Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (a) punktą ir turėti kompetenciją pagal savo nacionalinę teisę nagrinėti tokio pobūdžio ginčus), b) teritorinio ryšio reikalavimas (darbo sutarties vykdymo vieta turi būti teismo vietos valstybė), c) darbo sutartis sudaroma tarp valstybės darbdavės ir fizinio asmens, d) sutartis sudaroma dėl jau atlikto (vadinasi, yra įtvirtinamas savotiškas retroaktyvumas) arba dėl būsimos darbo. Tai kumuliatyvios sąlygos, visų kurių egzistavimas nulemia valstybės darbdavės jurisdikcinio imuniteto netaikymą. Vadinasi, čia Konvencija nenukrypsta nuo riboto imuniteto doktrinos esmės.

Vis dėlto, būtent antroji Konvencijos 11 straipsnio dalis verčia svarstyti kitaip. Ja Konvencija siekia įtvirtinti pusiausvyrą tarp bendrosios taisyklės, panaikinančios imuniteto pritaikymą ir išimčių, kurioms esant valstybės imunitetas liks nepalietas ir galiojantis visa apimtimi¹²¹. Iš tiesų, antroji šio straipsnio dalis priartėja prie pernelyg didelės valstybės

¹²⁰ YANG, Xiaodong (2012). *State Immunity in International Law* [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press, p. 143. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139016377.005>.

¹²¹ Projekto 11 straipsnio 2 dalis, p. 42.

apsaugos, būdingos absoliučiam imunitetui¹²². Kol kitos Konvencijos išimties vadovaujasi riboto imuniteto doktrina ir riboja valstybės jurisdikcinį imunitetą jai veikiant privačiame lygmenyje, 11 straipsnio 2 dalimi yra tarsi grįžtama prie valstybės, kaip ypatingos asmenybės, apsaugos – jeigu darbuotojo darbas susijęs su valstybės valdžios vykdymu, valstybė darbdavė mėgausis jurisdikciniu imunitetu.

Pirmoji išimtis yra bene plačiausia iš visų. Kai darbuotojas yra įdarbinamas atlikti funkcijas, susijusias su valstybės valdžios vykdymu, darbdavė valstybė mėgausis jurisdikciniu imunitetu. Anksčiau reikalauta, kad veiksmai būtų artimai susiję su valstybės valdžios vykdymu, todėl pagal šią logiką, 11 straipsnio 2 dalies (a) punktas taikytas ir valstybės tarnautojams, pavyzdžiui, asmeniniams sekretoriams, kodų tvarkytojams (angl. *code clerks*), vertėjams žodžiu, vertėjams raštu ir kt.¹²³ Akivaizdu, kad toks reikalavimas sąlygojo pernelyg plačią apsaugą valstybei – iš esmės bet kokias tokio darbuotojo funkcijas būtų galima klasifikuoti, kaip susijusias su valstybės valdžios vykdymu, tuo pačiu, abejotina, ar tokiomis pareigomis, kaip vertėjavimu, tikrai įgyvendinama valstybės valdžia. Atsižvelgiant į tai, teigiamai vertinama tai, kad Konvencijoje 11 straipsnio 2 dalies (a) punkto taikymas dar labiau susiaurintas ir reikalaujama konkrečių valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimo.

Konvencijos 11 straipsnio 2 dalies (b) punktas ypatingą reikšmę suteikia darbuotojo statusui. Valstybei mėgautis jurisdikciniu imunitetu darbo santykių atžvilgiu, darbuotojas turi būti diplomatinio atstovu (kaip tai apibrėžia 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinio personalo nariu, būti įdarbintu atstovauti valstybei tarptautinėje konferencijoje arba turėti diplomatinę neliečiamybę. Šios sąlygos nėra kumuliatyvios, tad pakanka vienos iš jų imunitetui taikyti. Matyti, kad čia valstybei suteikiama apsauga pradedama plėsti – darbuotojo statusas yra imuniteto pritaikymo klausimą nulemiantis kriterijus, o kiti reikšmingi kriterijai, galintys įtakoti imuniteto pritaikymą, nenurodomi.

Konvencijos 11 straipsnio 2 dalies (c) punktas toliau plečia išimčių iš išimties taikymo apimtį – pakanka, kad bylos dalykas būtų tokio darbuotojo įdarbinimo, darbo sutarties pratęsimo arba jo gražinimo į darbą klausimas. Tos pačios straipsnio dalies (d) punktas papildo – bylos dalyku gali būti ir asmens atleidimas iš darbo arba darbo sutarties nutraukimas ir, jeigu, kaip nusprendė valstybės vadovas, vyriausybės vadovas arba valstybės darbdavės užsienio reikalų ministras, tokia byla pakenktų tos valstybės saugumo

¹²² FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition), p. 533 [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.

¹²³ Projekto 11 straipsnio 2 dalis, p. 42.

interesams. Būtent Konvencijos 11 straipsnio 2 dalies (b)-(d) punktai apsunkina galimybes riboti valstybės jurisdikcinį imunitetą. Sekantys to 11 straipsnio 2 dalyje esantys (e) ir (f) punktai taip pat apsaugo valstybės darbdavės jurisdikcinį imunitetą, tačiau to pagrindas yra logiškas – pagal (e) punktą valstybė darbuotoja jurisdikciniu imunitetu mėgaujasi tada, kai proceso pradžios metu darbuotojas turi šios valstybės (darbdavės) pilietybę (t. y. akcentuojamas pilietybės ryšys), tačiau tokiu atveju, jeigu valstybės darbdavės pilietis darbuotojas turės nuolatinę gyvenamąją vietą teismo vietos valstybėje, imunitetas nebus taikomas. Tai reiškia, kad, kai darbuotojas yra valstybės darbdavės pilietis, ieškinį dėl tokių ypatingų darbo santykių turi reikšti pilietybės valstybės teismams, nebent jį ir teismo vietos valstybę sietų teritorinis ryšys (t. y. nuolatinė gyvenamoji vieta būtų ne pilietybės valstybė, bet teismo vietos valstybė). Tuo tarpu (f) punktu Konvencija pasirenka gerbti susitarimo laisvę, todėl darbo sutarties šalims (turima omenyje darbuotoją fizinį asmenį ir valstybę darbdavę) yra suteikiama galimybė susitarti dėl ginčų, kylančių iš tokios darbo sutarties, nagrinėjimo kituose teismuose. Kitaip tariant, (f) punktu įtvirtinama teisė pasirinkti teismą arba susitarti dėl *forum prorogatum*, o ir ši laisvė, žinoma, nėra neribota – dėl tam tikrų klausimų, kaip viešosios tvarkos, o kai kuriose sistemose dėl geros moralės ir visuotinės sąžinės principų, išimtinė jurisdikcija priklausys teismo vietos valstybės teismams dėl bylos dalyko¹²⁴. Taigi, matyti, kad išimčių iš išimties sąrašas yra platus, įtvirtinantis net šešis atvejus, kuriems esant valstybė gali reikalauti jurisdikcinio imuniteto apsaugos. Nors kai kurių šių išimčių taikymas yra logiškas, šio straipsnio (b)-(d) punktai suteikia itin plačios apimties apsaugą valstybei darbdavei.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad Konvencijos 11 straipsniu Konvencija kiek nukrypsta nuo iki šiol taikytos riboto imuniteto doktrinos – nors pirmąją straipsnio dalimi yra įtvirtinama apsauga silpnesnei sutarties šaliai – privačiam fiziniam asmeniui, antroji straipsnio dalis apsaugą perkelia valstybei darbdavei. Lyginant su kitų valstybių šaltiniais, reguliuojančiais valstybės imuniteto klausimą, teigiamai vertinama tai, kad Konvencija darbo santykius išskiria kaip savarankišką išimtį, kurie, iš tiesų, yra specifiški ir, vargu, ar tinkantys būti priskirtais prie komercinių sandorių išimties. Tuo pačiu suprantama, kad skirtingos valstybės skirtingai vertina iš darbo sutarčių kylančius santykius bei ginčus, todėl rasti variantą, apibendrinantį ir išlaikantį balansą tarp skirtingų valstybių praktikos, yra sudėtinga.

¹²⁴ Projekto 11 straipsnio 2 dalies (e) punktas, p. 44.

3.3. Deliktų išimtis

Konvencijos 12 numato, kad, kai valstybė realizuoja veiksmus arba susilaiko nuo jų realizavimo, kurie nulemia fizinio asmens¹²⁵ mirtį, sužalojimą arba sukelia materialinės žalos ar nuostolių atsiradimą, valstybė negali remtis jurisdikciniu imunitetu užsienio valstybės teismuose, jeigu tokius veiksmus (neveikimą) valstybė visiškai ar iš dalies įgyvendino užsienio valstybės teritorijoje, veiksmų (arba neveikimo) autoriui veiksmų (ar neveikimo) atlikimo metu būnant kitos valstybės teritorijoje. Toliau pristatomi deliktų išimties ypatumai ir iššūkiai.

3.3.1. Deliktų išimties ypatumai

Esminiai šios išimties reikalavimai yra šie: a) valstybė turi įgyvendinti arba susilaikyti nuo veiksmų, kuriais b) sukeltų fiziniam asmeniui žalą, nesvarbu, ar tai būtų fizinė ar turtinė žala, c) ir kurie būtų įgyvendinami visiškai ar iš dalies teismo vietos valstybės teritorijoje, d) veiksmų autoriui būnant teismo vietos valstybės teritorijoje, kai šie veiksmai yra realizuojami arba nuo jų susilaikoma.

Konvencijos 12 straipsnyje kalbama apie žalą, kurią patiria būtent fizinis asmuo. Šia išimtimi asmeniui yra siekiama suteikti pagalbą ir platesnes galimybes, kaip silpnesnei šaliai, palyginti su valstybe, kreiptis į teismą, patyrus fizinę žalą arba praradus turtą dėl užsienio valstybės veikimo ar neveikimo, tiek tyčinio, tiek atsitiktinio arba sukulto užsienio valstybės neatsargumo dėka¹²⁶. Vis dėlto, ieškovu gali būti ne tik asmuo tiesiogiai patyręs fizinę ar turtinę žalą. Kai asmuo dėl valstybės veikimo ar neveikimo miršta, ieškinį gali pateikti jo artimasis giminaitis¹²⁷. Pavyzdžiui, Ieškovė Ukrainos pilietė 2019 m. Ukrainos Aukščiausiam Teismui pateikė ieškinį, veikdama savo ir savo vaikų interesais, prieš Rusijos Federaciją dėl neturtinės žalos, padarytos Rusijos Federacijos ginkluotos agresijos prieš Ukrainą metu, atlyginimo, kadangi ieškovės vyras, pašauktas tarnauti Ukrainos kariuomenėje, tarnavimo metu žuvo, dėl Rusijos Federacijos karinės agresijos prieš Ukrainą¹²⁸. Taigi, pagal Konvencijos 12 straipsnio struktūrą, asmeniui, teikiant ieškinį, ieškinio dalykas yra reikalavimas atlyginti žalą, o ieškinio pagrindas – faktinės aplinkybės, pagrindžiančios, kad valstybė savo veikimu arba neveikimu asmeniui sukėlė žalą teismo vietos valstybėje. Tokių veiksmų autoriai šio straipsnio atžvilgiu yra valstybės pareigūnai

¹²⁵ Patogumo tikslais, toliau šioje 3.3 darbo dalyje vartojamas žodis asmuo reikš fizinį asmenį.

¹²⁶ Projekto 12 straipsnis, p. 44.

¹²⁷ *Ibid.*, p. 45-46.

¹²⁸ Ukrainos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 308/9708/19.

ar tarnautojai, vykdančys savo oficialias funkcijas, o nebūtinai valstybė, veikianti kaip juridinis asmuo, todėl, būtent tokių asmenų, įgaliotų veikti valstybės vardu veiksmai bus laikomi priskirtiniais valstybei¹²⁹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kokio pobūdžio žalos atlyginimo gali reikalauti nukentėjusysis arba jo giminaitis. Konvencijos 12 straipsnyje vartojamas žodžių junginys turtinė kompensacija (angl. *pecuniary compensation*), tuo tarpu, Projekte pabrėžiama, kad žodis kompensacija neapima jokių nepiniginių (angl. *non-pecuniary*) kompensacijos formų¹³⁰. Taigi, pagal Konvenciją negalima reikalauti tokių nepiniginių kompensacijos formų, kaip restitucijos. Vis dėlto, Konvencija išskiria tik žalos atlyginimo formą, bet nedetalizuoja, ar galima reikalauti neturtinės žalos, išreikštos pinigine išraiška, atlyginimo. Anksčiau minėtoje Ukrainos Aukščiausiojo Teismo byloje, ieškovė teigė, kad dėl netekties ir Rusijos Federacijos pažeidinėjamų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių Ukrainoje, ieškovė ir jos vaikai patiria nuolatinį, nesustabdomą dvasinį skausmą ir kančias¹³¹. Dėl to, ieškovė reikalavo 1 701 600 Ukrainos grivinų dydžio kompensacijos kiekvienam šeimos nariui. Šioje byloje teismas ieškovės skundo neatmetė ir nenurodė, kad tokios žalos rūšies atlyginimas, inicijuojant bylą prieš valstybę, nėra galimas ir bylą gražino žemesnės instancijos teismui. Tai leidžia daryti išvadą, kad, net jei pagal Konvenciją ir nebūtų galima reikalauti tokios žalos rūšies atlyginimo, tokios valstybės, kaip Ukraina, yra linkusios leisti šios žalos rūšies atlyginimo galimybę.

Ši išimtis yra taikoma tik tuomet, kai valstybė, padariusi asmeniui žalą, būtų buvusi atsakinga pagal *lex loci delicti commissi*, t. y. ten, kur buvo padarytas deliktas, pagal vietos valstybės teisę tos valstybės nacionaliniuose teismuose turėtų būti nagrinėjamas ginčas, tuo tarpu teismas, esantis už delikto vietos ribų, gali būti laikomas *forum non conveniens*¹³². Straipsnio apimtis yra susijusi su nelaimingais atsitikimais, dėl kurių miršta ar yra fiziškai sužalojami asmenys arba su materialiuoju turtu, susijusiu su eismo įvykių, kaip transporto priemonių, motociklų, lokomotyvų ar greitaeigių katerių, sugadinimu, kitaip tariant, straipsnis apima daugumą nelaimingų atsitikimų, susijusių su krovinių ir keleivių vežimu geležinkeliu, oro ar vandens keliais¹³³. Gali pasirodyti, kad ši išimtis apima tik draudiminiuosius įvykius, dėl kurių atsiradimo valstybė negali išvengti teismo proceso užsienio valstybės nacionaliniuose teismuose, tačiau šio straipsnio taikymo apimtis yra tokia plati, kad ji apima ir valstybės įgyvendintus tyčinius fizinius sužalojimus, kaip

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Projekto 12 straipsnis, p. 46.

¹³¹ Ukrainos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 308/9708/19.

¹³² Projekto 12 straipsnis, p. 44.

¹³³ *Ibid.*, p. 45.

užpuolimą, sumušimą, tyčinį turto sugadinimą, padegimą ar net nužudymą, įskaitant politinį nužudymą (angl. *political assassination*)¹³⁴. Tad, galima daryti išvadą, kad Konvencijos 12 straipsnis valstybės jurisdikcinį imunitetą riboja tiek draudiminių, tiek nedraudiminių įvykių atveju.

Kadangi Konvencijos 12 straipsnio pritaikymo galimybės yra labai plačios, būtina išskirti atvejus, kada straipsnio pritaikymas negalimas. Straipsnis netaikomas nesant fizinės žalos – asmens reputacijos pažeidimas, šmeižtas, sutarties teisių ar bet kokių kitų teisių, įskaitant ekonomines ir socialines, pažeidimas, nėra laikomas nei fizinės, nei materialinės nuosavybės pažeidimu – taip pat šaudymo ar apšaudymo per valstybės sieną ginkluoto konflikto atvejais¹³⁵. Šis straipsnis netaikomas ir tuo atveju, jeigu valstybės susitaris priešingai – t. y. suverenios šalys gali susitarti įsteigti tam tikros formos tarptautinę pretenzijų komisiją, kurioje būtų sprendžiamos arba nagrinėjamos asmenų pretenzijos dėl kompensacijos mirties, sužalojimo, materialinės žalos ar nuostolių, padarytų tos valstybės veiksmais ar neveikimu, kitos valstybės teritorijoje¹³⁶. Tačiau, kaip ir nurodo Projektas, svarbiausia yra tai, kad šis straipsnis aptaria tik valstybės imuniteto (ne)taikymo klausimą, bet ne jos atsakomybės klausimą – t. y. juo išimtinai vertinama, ar valstybė mėgausis jurisdikciniu imunitetu, dėl žalos už aukščiau nurodytų veiksmų atlikimą (arba neveikimą) atlyginimo ir išvengs teismo proceso prieš ją inicijavimo, bet ne tai, ar valstybė už tokius veiksmus yra atsakinga.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad Konvencijos 12 straipsnis įtvirtina keturis esminius reikalavimus, kurių išpildymas nulemia valstybės jurisdikcinio imuniteto netaikymą deliktų atveju. Plati šio straipsnio apimtis indikuoja, kad jis gali būti pritaikytas tiek draudžiamųjų, tiek nedraudžiamųjų veiksmų atžvilgiu, tačiau deliktų išimties taikymas nebus galimas, jeigu asmuo yra šmeižiamas, patiria reputacijos pažeidimą, kadangi tai nėra realiai apčiuopiama žala, taip pat straipsnis nebus taikomas apšaudymo per valstybės sieną arba valstybėms sudarius atskirą susitarimą, kur ir kaip turi būti nagrinėjamas ginčas dėl žalos atlyginimo. Nors Konvencija nekonkretizuoja ar yra galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, valstybių praktika yra linkusi leisti tokios žalos atlyginimą.

3.3.2. Žmogaus teisių ir *jus cogens* normų pažeidimai

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ O'KEEFE, Roger; TAMS, Christian J. and TZANAKOPOULOS Antonios (2013). *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: A Commentary* (First edition). Oxford, United Kingdom: OUP Oxford, p. 215-216 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/law/9780199601837.001.0001>.

Kaip ir nurodyta aukščiau, deliktų išimtį galima pritaikyti įvairiais atvejais – asmeniui patyrus tiek fizinę, tiek turtinę žalą ne tik draudiminių, bet ir nedraudiminių įvykių atveju, įskaitant ir politinį nužudymą. Klasikinis pavyzdys, kai valstybės imunitetas nebuvo pritaikytas dėl jos atlikto delikto, yra 1980 m. *Letelier v. Republic of Chile* byla (toliau – Letelier byla)¹³⁷. 1978 m. žuvusio Orlando Letelier žmona, sūnūs, asmeninis atstovas bei kartu su O. Letelier žuvusio Ronni Moffitt artimaisiais, pateikė ieškinį JAV Kolumbijos apygardos teismui, reikalaudami kompensacijos už buvusio Čilės ambasadoriaus ir užsienio reikalų ministro O. Letelier ir R. Moffitt mirties Kolumbijos apygardoje 1976 m., kai jų automobilis buvo sunaikintas sprogstamuoju įrenginiu. Ieškovai teigė, kad atsakovai, veikdami pagal Čilės Respublikos žvalgybos organo agentų ir pareigūnų nurodymą bei pagalbą, pagamino, padėjo ir detonavo sprogstamuosius įrenginius. Teismas konstatavo, kad Čilės Respublika neturėjo diskrecijos teisės atlikti ar įpareigoti pareigūnus arba agentus atlikti tokius veiksmus, kuriais siekiama nužudyti asmenį ar asmenis, nes tokie veiksmai aiškiai prieštarauja žmogiškumo principams, pripažintiems tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje. Dėl to, Čilės Respublika negalėjo reikalauti jurisdikcinio imuniteto pagal JAV Įstatymą pritaikymo.

Dėl Konvencijos 12 straipsnio plataus taikymo, palaipsniui tarptautinėje bendruomenėje įsivyravo diskusijos, ar deliktų išimtis apima ir žmogaus teisių arba *jus cogens* normų pažeidimus. Daugiausiai tokias diskusijas katalizavo iš tarptautinės bendruomenės kritikos sulaukusi Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – TTT) 2012 m. *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)* byla (toliau – Jurisdikcinių imunitetų byla)¹³⁸.

Kaip numato faktinės bylos aplinkybės, 1998 m. Italijos pilietis Luigi Ferrini – vienas iš žmonių, sulaikytų, deportuotų ir priverstinai dirbusių ginklų gamykloje iki karo pabaigos, pateikė vienam iš Italijos nacionalinių teismų ieškinį prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (toliau – VFR arba Vokietija). Pirmosios instancijos teismas atsisakė nagrinėti L. Ferrini ieškinį, teigdamas, kad Vokietija negali būti traukiama atsakomybėn dėl jos jurisdikcinio imuniteto. Italijos apeliacinis teismas L. Ferrini apeliacinį skundą atmetė, tačiau Italijos Kasacinis Teismas nusprendė priešingai – Italijos teismai turėjo nagrinėti L. Ferrini ieškinį prieš VFR dėl žalos atlyginimo, kadangi imunitetas valstybei netaikomas tais atvejais, kai skundžiamas veiksmas yra tarptautinis nusikaltimas. Po Italijos Kasacinio Teismo sprendimo sekė daug Italijos piliečių ieškinių prieš VFR dėl tokių jos veiksmų

¹³⁷ United States District Court for the District of Columbia Memorandum Opinion dated March 11, 1980, in case *Letelier v. Republic of Chile*, 488 F. Supp. 665.

¹³⁸ *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, Judgment, International Court of Justice. Reports, 2012, p. 99.

(paraleliai Graikijos piliečiai Graikijos nacionaliniuose teismuose siekė žalos atlyginimo dėl VFR veiksmų). Nesutikdama su Italijos sprendimais, VFR inicijavo bylą prieš Italiją, prašydama TTT pripažinti, kad Italija neteisėtai nepritaikė VFR jurisdikcinio imuniteto, kai Italija leido teismams nagrinėti civilinius ieškinius dėl žalos, padarytos Antrojo pasaulinio karo metu, kai Italija pritaikė ribojančias priemones VFR valstybiniam turtui, esančiam Italijos teritorijoje, galiausiai ir tada, kai Italija pripažino Graikijos civilinių teismų sprendimus, priimtus prieš VFR, vykdytinais Italijos teritorijoje.

Pirmiausia, TTT konstatavo, kad valstybės imuniteto taisyklės yra procedūrinio pobūdžio, todėl jos apsiriboja tik vertinimu ir sprendimu, ar vienos valstybės nacionaliniai teismai gali vykdyti jurisdikciją kitos valstybės atžvilgiu, tuo tarpu *jus cogens* normos yra materialiosios normos, todėl tarp valstybės imuniteto taisyklių ir *jus cogens* normų kolizijos nėra¹³⁹. Taigi, jeigu valstybė pažeidžia *jus cogens* normas, tai nepanaikina jos jurisdikcinio imuniteto, kuris privalo būti taikomas¹⁴⁰. Lygiai taip pat, pagal dabartinę papročių teisę valstybė nepraranda imuniteto tik dėl to, kad ji yra kaltinama rimtais tarptautinės žmogaus teisių arba tarptautinės ginkluotų konfliktų teisės (t. y. humanitarinės teisės) pažeidimais¹⁴¹. Taigi, antra, nepaisant to, kad Vokietijos ginkluotųjų pajėgų ir kitų VFR organų veiksmai, dėl kurių buvo iškelta byla, buvo tokio plataus masto sunkūs humanitarinės teisės pažeidimai, kurie pagal tarptautinę teisę prilygsta nusikaltimams, pagal TTT, VFR jurisdikcinis imunitetas vis tiek turėjo išlikti, o bylos Italijos teismuose nenagrinėjamos¹⁴². Galiausiai, TTT dėl teritorinių deliktų išimties patvirtino, kad, net jeigu valstybė (t. y. jos ginkluotosios pajėgos ir kiti valstybės organai ginkluoto konflikto metu) atlieka veiksmus, sukėlusius mirtį, asmens sužalojimą ar turtinę žalą, ir juos atlieka kitos valstybės teritorijoje – valstybės jurisdikcinis imunitetas turi būti taikomas (t. y. deliktų išimtis netaikoma)¹⁴³.

Tokiomis išvadomis TTT nusprendė palaikyti ne riboto imuniteto doktrinos įsitvirtinimo tarptautinėje bendruomenėje tendencijas ir VFR jurisdikcinį imunitetą riboti, tačiau jai suteikė didesnę apsaugą. Nors pasirinkimas palaikyti valstybės apsaugą nuo teisminių procesų tokių sunkių nusikaltimų atvejų būtų labiau suprantamas prieš apytiksliai šimtą metų, kai riboto imuniteto doktrina buvo gan švieži koncepcija, šis TTT sprendimas buvo priimtas 2012 m., t. y. dominuojant riboto imuniteto doktrinai. Iš tiesų, tokiu sprendimu TTT sukūrė asmenims nepalankų precedentą, siekiant pažeistų teisių apsaugos tokių sunkių nusikaltimų atžvilgiu ir sudarė patogias sąlygas valstybėms išvengti proceso,

¹³⁹ *Ibid*, p. 140.

¹⁴⁰ *Ibid*, p. 142.

¹⁴¹ *Ibid*, p. 139.

¹⁴² *Ibid*, p. 136.

¹⁴³ *Ibid*, p. 134.

kuriuo būtų sprendžiama dėl jų atsakomybės. Be to, kadangi tai yra ne bet kokio teismo sprendimas, bet tokio, kurio teisės išaiškinimais remiasi tiek pats TTT, tiek kiti teismai, šioje byloje suformuoti valstybės imunitetą plečiantys išaiškinimai atspindi ir įvairių teismų praktikoje, įskaitant ir Lietuvos. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2024 m. gruodžio 4 d. nutartimi, atsisakydamas leisti Lietuvoje vykdyti Ukrainos Respublikos Kijevo srities ūkio teismo 2023 m. spalio 30 d. sprendimą ir 2023 m. lapkričio 30 d. papildomą sprendimą, priimtus netaikant atsakovei Rusijos Federacijai valstybės imuniteto byloje dėl ginkluotos karinės agresijos veiksmais privataus juridinio asmens turtui padarytos žalos ir negautų pajamų atlyginimo, rėmėsi, be kita ko, TTT praktika Jurisdikcinių imunitetų byloje¹⁴⁴.

Konvencijoje yra diferencijuojama tarp veiksmų *acta jure imperii* ir *acta jure gestionis*, tačiau tokia veiksmų skirstymo logika yra suprantama, kai tai susiję su komerciniais sandoriais. Vis dėlto, deliktų išimties atveju kyla įvairios diskusijos, ar ir šio straipsnio atžvilgiu jurisdikcinio imuniteto pritaikymas priklauso nuo veiksmų pobūdžio. Konvencijos 12 straipsnio turinyje neindikuojama dėl straipsnio pritaikymo privačių ar viešųjų veiksmų atžvilgiu, o Projektas tik pabrėžia, kad užsienio valstybės teismui jurisdikciją nagrinėti bylą suteikia būtent teritorinis ryšys (t. y. veiksmų atlikimo vieta), nepriklausomai nuo to ar pati veikla atlikta vykdant suverenias funkcijas ar tenkinant privatų interesą¹⁴⁵. Taigi Konvencija lyg ir patvirtina, kad abiejų veiksmų pobūdžio atžvilgiu imunitetas nebus taikomas, kai deliktas padaromas kitos valstybės teritorijoje. Tačiau, nepaisant Konvencijos ir jos Projekto, praktikoje susiklostė skirtingas požiūris ir aiškinimas. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą teismų praktiką, darytina išvada, kad šiuo metu egzistuoja bent du kontrastuojantys požiūriai, skirtingai aiškinantys, ar deliktų išimtis taikoma tiek *acte jure imperii*, tiek *acte jure gestionis* veiksmų atžvilgiu. Pirmuoju, t. y. siauriausio aiškinimo atveju, jurisdikcinis imunitetas bus taikomas *acte jure imperii* veiksmų atžvilgiu, nesvarbu, kad veiksmai, kuriuos valstybė atlieka su ginkluotomis pajėgomis, sukelia sužalojimus, mirtį ar sudaro *jus cogens* pažeidimus (tai įtvirtina TTT aiškinimas Jurisdikcinių imunitetų byloje). Antrasis, platesnis, aiškinimas yra įtvirtintas Letelier byloje, kurioje teismas *expressis verbis* nepasakė, kad politinis nužudymas yra *acte jure imperii*, tačiau, vadovaujantis JAV valstybės imuniteto teisės logika, akivaizdu, kad tokių veiksmų nepadarytų privatus subjektas (t. y. nenurodytų valstybei įsakyti savo žvalgybos organo agentams ar pareigūnams nurodyti kitiems fiziniams asmenims pagaminti sprogmenis ir susprogdinti valstybės ambasadoriaus ir užsienio reikalų ministro

¹⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-45-912/2024.

¹⁴⁵ Projekto 12 straipsnis, p. 45.

automobilį). Be to, tokie veiksmai prieštarauja žmogiškumo principams, pripažintiems tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Taigi, nors tokie veiksmai laikytini *acte jure imperii*, čia jurisdikcinis imunitetas valstybei netaikomas. Įdomu tai, kad sprendimas, daugiau ribojantis valstybės jurisdikcinį imunitetą buvo priimtas 1980 metais, tuo tarpu, sprendimas mažiau ribojantis valstybės jurisdikcinį imunitetą priimtas 2012 metais. Nors Konvencija neišskiria veiksmų pobūdžio kaip vieno iš nulemiančiųjų kriterijų, ar deliktų išimtis bus pritaikyta ar ne, dėl aukščiau nurodytų priežasčių, darytina išvada, kad valstybės veiksmų pobūdis išlieka svarbiu faktoriumi kartais stipriai įtakojančiu sprendimą, ar užsienio valstybės nacionalinis teismas turėjo gerbti kitos valstybės jurisdikcinį imunitetą ar ne.

Tokių kontrastuojančių sprendimų priėmimas gali sudaryti įspūdį, kad dabartinė tendencija yra plečiamai aiškinti valstybės jurisdikcinį imunitetą, kaip labiau saugantį valstybes deliktų atžvilgiu, negu asmenį patyrusį žalą. Vis dėlto, šiuolaikinė užsienio valstybių teismų praktika rodo valstybių progresyvų požiūrį į valstybės jurisdikcinį imunitetą deliktų atveju ir, nepaisant TTT sprendimo Jurisdikcinių imunitetų byloje, norą jurisdikcinio imuniteto taikymą siaurinti.

TTT sprendimu Jurisdikcinių imunitetų byloje įpareigojo Italiją, be kita ko, priimant atitinkamus teisės aktus arba pasinaudojant kitomis savo pasirinktomis priemonėmis, užtikrinti, kad jos teismų ir kitų teisminių institucijų sprendimai, pažeidžiantys Vokietijos imunitetą, netektų galios¹⁴⁶. Italija tai padarė, priimdama aktą Nr. 5/2013¹⁴⁷. Vis dėlto, 2014 m. Italijos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad aktas Nr. 5/2013 prieštarauja Italijos konstituciniams principams, kadangi valstybės imunitetas negali lemti absoliučios asmenų pagrindinės teisės į teisminę apsaugą paaukojimo, be to, jurisdikcinis imunitetas netaikomas, jeigu nukentėję asmenys neturi kitos galimybės siekti teisingumo dėl rimtų žmogaus teisių ir orumo ar tokių žiaurumų, kurie viršija atskirų valstybių interesus, pažeidimų¹⁴⁸. Taigi, net ir esant įpareigojančiam TTT sprendimui, Italija pademonstravo norą siekti didesnės asmenų apsaugos, ypač, kai yra pažeidžiamos žmogaus teisės.

Pietų Korėjos teismai taip pat pasižymi progresyviu požiūriu į valstybės jurisdikcinį imunitetą deliktų atžvilgiu. Seulo apygardos teismas 2021 m. sausio 8 d. sprendimu ir Seulo Aukščiausiasis Teismas 2023 m. lapkričio 23 d. sprendimu nepritaikė Japonijai jurisdikcinio imuniteto paguodos moterų (angl. *Comfort Women*) bylose ir tenkino moterų

¹⁴⁶ *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, Judgment, International Court of Justice. Reports, 2012, p. 60.

¹⁴⁷ PELLICONI, Andrea Maria (2023-07-28). *The Italian Constitutional Court's new decision on state immunity and the ICJ Germany vs Italy No. 2* [interaktyvus]. <https://www.ejiltalk.org/the-italian-constitutional-courts-new-decision-on-state-immunity-and-the-icj-germany-vs-italy-no-2/>.

¹⁴⁸ *Ibid.*

ieškinius¹⁴⁹. Dvylika moterų Seulo apygardos teismui pateikė ieškinius prieš Japonijos kariuomenę, kiekviena reikalaudama 100 mln. Japonijos jenų (šiandien apytiksliai būtų apie 547 400,00 EUR) dydžio žalos atlyginimo už jų priverstinį dalyvavimą paguodos moterų sistemoje¹⁵⁰. Seulo apygardos teismas pabrėžė, kad valstybės imunitetas turi būti panaikintas, jeigu atsakovė valstybė pažeidė tarptautinės bendruomenės visuotinai pripažintas vertybes ir padarė didelę žalą aukoms, vykdydama žmogaus teisių pažeidimus, tuo tarpu, Seulo Aukščiausiasis Teismas papildė, kad, pagal šiuo metu galiojančią tarptautinę paprotinę teisę, kai teismo vietos valstybėje yra padaromas neteisėtas veiksmas prieš teismo vietos valstybės pilietį, valstybės imunitetas nėra pripažįstamas, nesvarbu, ar veiksmas laikomas suvereniu (t. y. *acte jure imperii*)¹⁵¹.

Brazilijos Aukščiausiasis Teismas taip pat rėmėsi Seulo teismų praktiką paguodos moterų bylose, kai priėmė sprendimą *Karla Christina Azeredo Venâncio Da Costa and others v. Federal Republic of Germany* (toliau – Changri-lá byla). Changri-lá byloje pažymėta, kad užsienio valstybių neteisėti veiksmai, kurie pažeidžia žmogaus teises nacionalinėje teritorijoje, neturi imuniteto nuo nacionalinės teismų jurisdikcijos¹⁵². Šioje byloje teisėjas Fachin taip pat pabrėžė, kad *jus cogens* normų pažeidimai taip pat negali būti pripažinti *acte jure imperii*, t. y. tokie, dėl kurių pagal TTT praktiką Jurisdikcinių imunitetų byloje valstybės mėgaujasi jurisdikcinio imuniteto apsauga¹⁵³. Galiausiai, anksčiau minėtoje Ukrainos byloje teismas taip pat teismas pabrėžė, kad tokios kategorijos ginčuose, susijusiuose su žalos, padarytos asmeniui, jo turtui, sveikatai ar gyvybei dėl Rusijos Federacijos ginkluotos agresijos, atlyginimu, atsakovė užsienio valstybė nesinaudoja jurisdikciniu imunitetu nagrinėjant tokias bylas Ukrainos teismuose¹⁵⁴.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad TTT išvados Jurisdikcinių imunitetų byloje reiškė savotišką regresą valstybės jurisdikcinio imuniteto galiojimo rimtų žmogaus teisių pažeidimų atžvilgiu, patvirtinant į valstybių apsaugą orientuotą požiūrį. TTT palaikė poziciją, kad, net jeigu valstybės atliekami pažeidimai pasižymi dideliu žiaurumu ir humanitarinės teisės pažeidimu, tai nereiškia, kad valstybės jurisdikcinis imunitetas jos nesaugos užsienio valstybės nacionaliniuose teismuose. Užsienio valstybės atpažino tokio TTT sprendimo grėsmę – atsakomybės išvengimo galimybę, todėl savo sprendimais

¹⁴⁹ CHANG-ROK, Kim (2024-01-13). *Korea's Court Denies Japan's State Immunity Again* [interaktyvus]. <https://apjif.org/2024/1/kim>.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² CAVALCANTI DE MELLO FILHO, Eduardo (2023). *Karla Christina Azeredo Venâncio da Costa and Others v. Federal Republic of Germany*. *American Journal of International Law*, 117(2), p. 309 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/ajil.2023.6>.

¹⁵³ *Ibid.*, p. 311.

¹⁵⁴ Ukrainos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 308/9708/19.

pademonstravo pasipriešinimą ir progresyvų požiūrį į valstybės jurisdikcinio imuniteto galiojimo apimtį siaurinimą, orientuotą į žmogaus apsaugą. Aukščiau nurodytų Italijos Kasacinio Teismo, Pietų Korėjos, Brazilijos ir Ukrainos teismų praktika patvirtino, priešingai nei išvados Jurisdikcinių imunitetų byloje, kad žmogaus teisių ir *jus cogens* normų pažeidimo atvejais, net jei tai ir būtų *acte jure imperii* veiksmai, valstybės neturi tikėtis jurisdikcinio imuniteto apsaugos.

3.3.3. Teritorinis ryšys ir kibernetinė erdvė

Konvencijos 12 straipsnyje numatyta, kad delikto išimčiai taikyti yra numatytas teritorinis reikalavimas, suteikiantis užsienio valstybės teismui stiprų jurisdikcinį pagrindą bylą nagrinėti. Teritorinio ryšio sąlyga yra sudaryta iš dviejų sudėtinių reikalavimų: a) veiksmas (neveikimas), sukėlęs žalą, turi būti visiškai arba iš dalies atliktas teismo vietos valstybės teritorijoje, o b) veiksmo (neveikimo) autorius turi būti toje valstybėje veiksmo (neveikimo) padarymo metu. Antrasis reikalavimas buvo įtrauktas su tikslu užtikrinti, kad šis straipsnis nebūtų taikomas tarpvalstybinės žalos arba tarpvalstybinių neteisėtų veiksmų ir dėl jų kilusių nuostolių atvejais, pavyzdžiui, eksportuojant sprogmenis, fejerverkus ar pavojingas medžiagas, kurios gali dėl neatsargumo, neapdairumo arba paprasčiausiai dėl nelaimingo atsitikimo sprogti ir padaryti žalą¹⁵⁵. Kaip ir komercinių sandorių išimties atveju, valstybės skirtingai apibrėžia deliktų išimties teritorinį reikalavimą savo nacionaliniuose šaltiniuose. Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, JAV¹⁵⁶, Jungtinė Karalystė¹⁵⁷, Singapūras¹⁵⁸, Kanada¹⁵⁹ ir Australija¹⁶⁰ paprasčiausiai nurodo, kad deliktas turi būti padarytas jos teritorijoje, tuo tarpu, kitos valstybės, pavyzdžiui, Japonija¹⁶¹, arba konvencijos, kaip Europos Konvencija dėl valstybių imuniteto¹⁶², įtvirtina siaurą teritorinio ryšio reikalavimą, tapatų įtvirtintam Konvencijoje, papildomai reikalaujamos, kad veiksmų autorius veiksmų atlikimo (arba neveikimo) metu būtų kitos valstybės teritorijoje.

¹⁵⁵ Projekto 12 straipsnis, p. 45.

¹⁵⁶ JAV Įstatymo §1605(a)(5): „<...> įvykusį Jungtinėse Valstijose <...>“ (versta darbo autorės).

¹⁵⁷ JK Įstatymo 5 skyrius: „<...>, sukeltu veikimu ar neveikimu Jungtinėje Karalystėje.“ (versta darbo autorės).

¹⁵⁸ Singapūro Įstatymo 7 straipsnis: „<...> veikimu ar neveikimu Singapūre.“ (versta darbo autorės).

¹⁵⁹ Kanados Įstatymo 6 dalis: „<...> įvykusių Kanadoje.“ (versta darbo autorės).

¹⁶⁰ Australijos Įstatymo 13 straipsnis: „<...> veikimas ar neveikimas, atliktas ar neatliktas Australijoje.“ (versta darbo autorės).

¹⁶¹ Japonijos Įstatymo 10 straipsnis.

¹⁶² 1972 m. Europos Konvencijos dėl valstybių imuniteto 11 straipsnis.

Kuri laiką žmonija turėjo iš esmės tris veiklos domenus – žemę, vandenį ir orą¹⁶³. Laikui bėgant ir atsirandant vis naujesnėms technologijoms, atsirado naujas domenas – kibernetinė erdvė, drastiškai skirtinga nuo jau turimų. Kibernetinė erdvė gali būti suprantama kaip globalus domenas, kurio išskirtinumą ir unikalumą apibrėžia elektronikos ir elektromagnetinio spektro naudojimas informacijai kurti, saugoti, keisti, ja keistis ir naudoti per tarpusavyje susijusius ir tarpusavyje sujungtus tinklus, naudojant informacines ir ryšių technologijas¹⁶⁴. Tai kompleksiška sritis, atnešusi daug naudos ir tuo pačiu daug iššūkių bei rizikos. Istorija ne kartą pademonstravo atvejus, kai žmogus turimus žemės, vandens ir oro veiklos domenus panaudojo netaikiems ir neteisėtiems tikslams siekti. Kibernetinė erdvė susilaukė tokio paties likimo, kai naujosios technologijos pasiūlė naujų metodų rinkinį neteisėtų tikslų siekimui ir taip privertė kvestionuoti, be kita ko, ir tokių neteisėtų veiksmų autorių atsakomybės apimtį.

Konvencijos 12 straipsnis yra akivaizdžiai susietas su geografiškai apibrėžta kitos valstybės, kurioje padaroma žala, teritorija. Tuo tarpu, kibernetinė erdvė nėra fiziškai apibrėžta, ji egzistuoja technologijose, o technologijos turi fizinį kūną, egzistuojantį tam tikros valstybės teritorijoje. Vienos valstybės technologija, veikianti kitos valstybės technologiją, sukelia realius padarinius – padaroma žala, kuri vienu ar kitu būdu pasireiškia realybėje, sužalodama asmenį, nulemdama jo mirtį, arba sugadindama asmens materialųjį turtą. Atsižvelgiant į tai, matyti, kad, kaip ir žemės, vandens ar oro erdvių atžvilgiu valstybės egzistuoja horizontaliame lygmenyje ir privalo gerbti viena kitos suverenitetą, lygiai taip pat ir kibernetinėje erdvėje valstybės turi vadovautis tuo pačiu principu. Tai reiškia, kad vienos valstybės kibernetinėje erdvėje prieš kitos valstybės gyventojus atlikti veiksmai, dėl kurių asmenys patirė žalą, gali reikšti pažeidimą, už kurį valstybė turi atsakyti, o raktas šio proceso pradžia yra deliktų išimtis. Būtent dėl tokių šiuolaikinių pokyčių kyla klausimas, ar Konvencijos 12 straipsnio teritoriniai reikalavimai vis dar yra pritaikomi šiandienos deliktų, padarytų informacinėmis technologijomis, atžvilgiu?

Šio klausimo svarstymui yra reikšmingas 2022 m. rugpjūčio 19 d. Anglijos ir Velso Aukštojo Teismo priimtas sprendimas *Ghanem Al-Masarir v. Kingdom of Saudi Arabia* byloje (toliau – Al-Masarir byla)¹⁶⁵. Šioje byloje ieškovas G. Al-Masarir teigė, kad atsakovė išsiuntė žinutes su kenksmingomis nuorodomis į abu ieškovui priklausančius telefonus, kurias jam paspaudus, jo įrenginiuose buvo įdiegta šnipinėjimo programa „Pegasus“.

¹⁶³ KRAMER, Franklin; STARR, Stuart H. and WENTZ, Larry (2009). *Cyberpower and National Security* (First edition). Washington, D. C.: Potomac Books, p. 25. <https://research.ebsco.com/c/5f64xf/search/details/4gydilglzz?request-context=plink&db=e000xww>.

¹⁶⁴ *Ibid*, p. 28.

¹⁶⁵ *Ghanem Al-Masarir v. Kingdom of Saudi Arabia* (2022) EWHC 2199 (QB).

Programinė įranga leido atsakovei slapta ir neteisėtai pasiekti ieškovo informaciją, saugomą jo telefonuose. Ieškovas taip pat buvo sekamas ir užpultas Londone, o, pasak G. Al-Masarir, tokius veiksmus inicijavo, nurodė, leido ir (arba) patvirtino atsakovė ir (arba) jos darbuotojai, pareigūnai ar agentai, veikiantys jos vardu. Ieškovas teigė, kad buvo piktnaudžiavimą jo asmenine informacija sudarė piktavališko žinučių siuntinėjimo, telefonų užkrėtimo „Pegasus“ programine įranga, ieškovo stebėjimo ir užpuolimo, veiksmų visuma, įvykdyta Jungtinės Karalystės teritorijoje. Atsižvelgdamas į tai, ieškovas teigė, kad atsakovė pažeidė JK Įstatymo 5 straipsnį, todėl nesimėgauja imunitetu, o atsakovė tokią ieškovo poziciją neigė. Šioje byloje teismas, be kita ko, konstatavo, kad, kai Jungtinėje Karalystėje esantis kompiuterinis įrenginys yra manipuluojamas ir verčiamas atlikti operacijas pagal elektronines instrukcijas, kurios yra siunčiamos iš kompiuterio (operatoriaus), esančio užsienio valstybėje, tuomet yra pagrindas teigti, kad tai laikoma veiksmu, atliktu Jungtinėje Karalystėje¹⁶⁶. Teismas taip pat konstatavo, kad veiksmų, dėl kurių sukeltos žalos į teismą kreipėsi ieškovas (t. y. tiek „Pegasus“ programinės įrangos į abu telefonus instaliavimas, tiek ieškovo užpuolimas) patenka į 5 straipsnio taikymo apimtį, kadangi ši išimtis apima bet kokius užsienio valstybės Jungtinėje Karalystėje atliktus veiksmus, sukėlusius asmeninę žalą¹⁶⁷. Byloje jurisdikcinis imunitetas Saudo Arabijai nepritaikytas. Taigi, matyti, kad Jungtinė Karalystė nereikalauja, jog informacinėmis technologijomis atliekami deliktai visa apimtimi įvyktų jos teritorijoje, pakanka, kad delikto padariniai (fizinė arba materialinė žala) kiltų Jungtinėje Karalystėje. Tokia pačia logika vadovaujasi ir Konvencija – kaip ir nurodo jos 12 straipsnis, deliktas gali būti įvykdytas tiek visa apimtimi, tiek iš dalies teismo vietos valstybės teritorijoje.

Iš Al-Masarir bylos pavyzdžio matyti, kad pirmoji teritorinė sąlyga, reikalaujanti, jog deliktas įvyktų teismo vietos valstybės teritorijoje, neprieštarauja kibernetinėje erdvėje atliktų deliktų, padarytų informacinių technologijų pagalba, logikai – tokių veiksmų padariniai yra realūs, apčiuopiami ir geografiškai susieti su teismo vietos valstybės teritorija. Tačiau antroji teritorinė sąlyga, reikalaujanti, kad delikto autorius veiksmų darymo (arba susilaikymo nuo jų darymo) metu būtų teismo vietos valstybės teritorijoje, tampa nelogiška ir, potencialiai, pertekline kibernetinėje erdvėje atliktų deliktų atžvilgiu. Autorės nuomone, įprastų deliktų atveju, yra logiška reikalauti, kad tokių valstybės veiksmų, sukėlusių asmeniui žalą, autorius būtų vietos valstybės teritorijoje. Sudėtinga įsivaizduoti, koku kitu būdu būtų įgyvendinti deliktai aukščiau nurodytose Jurisdikcinių imunitetų, Pietų Korėjos, Brazilijos ar Ukrainos teismų nagrinėtose bylose, jeigu ne

¹⁶⁶ *Ibid*, para. 132-133.

¹⁶⁷ *Ibid*, para. 116.

veiksmų autoriams fiziškai būnant teismo vietos valstybėje. Vis dėlto, informacinės technologijos sudaro galimybę neteisėtus veiksmus atlikti nuotoliu, jų autoriui fiziškai būnant vienoje vietoje, o padarinius sukeliant visiškai kitoje, pavyzdžiui, suprogramuojant kenkėjišką programą, kuri įdiegiama į užsienio valstybės teritorijos gyventojų telekomunikacijos arba kitus įrenginius, programuotojui liekant toje pačioje teritorijoje. Jeigu teigtume, kad keturios 3.3.1 dalyje a)-d) punktais išvardytos deliktų išimčiai pritaikyti skirtos sąlygos yra kumuliatyvios – siekiant pradėti teisminį procesą prieš valstybę, nuotoliniu būdu atliktų veiksmų, sukėlusių asmeniui žalą, atžvilgiu būtų kliūtis pritaikyti deliktų išimtį būtent dėl paskutiniosios aptariamų sąlygos. Akivaizdu, kad taip būtų leidžiama valstybei išlaikyti jurisdikcinį imunitetą, taip jai suteikiant daugiau apsaugos (plečiant jurisdikcinio imuniteto apsaugos ribas), nei sudarant daugiau galimybių asmeniui gauti žalos atlyginimą. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, antrasis teritorinis reikalavimas veiksmų autoriui būti teismo vietos valstybėje jų padarymo (arba susilaikymo nuo jų padarymo) metu yra perteklinis ir sunkiai pritaikomas šiandienos kibernetinėje erdvėje padaromų deliktų atžvilgiu, todėl turi būti aiškinamas plečiamai: kibernetinėje erdvėje informacinių technologijų pagalba padaryto delikto, sukėlusio asmeniui žalą, autorius neprivalo fiziškai būti teismo vietos valstybės teritorijoje šiai išimčiai pritaikyti. Tokiu atveju, žalos atsiradimas teismo vietos valstybėje sudaro pakankamą teritorinį pagrindą, kuris, kartu su kitomis sąlygomis, leidžia šią išimtį pritaikyti.

Sparti informacinių technologijų kaita ir tobulėjimas sąlygojo naujų iššūkių atsiradimą, kurie palietė daug skirtingų sferų, įskaitant ir teisinę – ypač, atsiradus galimybei nuotoliniu būdu sukelti užsienio valstybės teritorijoje esantiems gyventojams fizinę arba turtinę žalą. Valstybės jurisdikcinio imuniteto netaikymas deliktų atveju yra koncepcija, atsiradusi gerokai iki šiandieninių kibernetiniu būdu padarytų pažeidimų, todėl logiška, kad tokios išimties pritaikymo sąlygas sudėtinga pritaikyti šiuolaikiniais iššūkiams, tuo pačiu tai verčia kvestionuoti, ar šios sąlygos pasižymi pakankamu lankstumu jas pritaikyti besikeičiantiems poreikiams. Pirmasis sudėtinis deliktų teritorinis reikalavimas (valstybės veikimo ar neveikimo sukeltų žalos padarinių atsiradimas teismo vietos valstybėje) yra vis dar pritaikomas šiandieninių kibernetinių iššūkių atveju, tačiau antrasis (reikalaujantis, kad veiksmų, sukėlusių žalą asmeniui autorius jų atlikimo ar susilaikymo metu fiziškai būtų teismo vietos valstybės teritorijoje) yra nebepritaikomas deliktams, padarytiems informacinių technologijų būdu. Dėl šios priežasties antrojo reikalavimo aiškinimas turi būti modifikuojamas – tokių veiksmų autorius neprivalo fiziškai būti deliktų padarymo teismo vietos valstybėje.

4. Kitos išimtys

Šio darbo 3.1-3 dalyse buvo analizuotos trys išimtys iš valstybės jurisdikcinio imuniteto komercinių sandorių, darbo santykių ir deliktų atžvilgiu. Šių pirmųjų Konvencijos III dalyje nurodytų išimčių analizė parodė, kad valstybės jurisdikcinio imuniteto klausimas yra itin platus, kiekviena išimtis turi savotišką specifiką, o kai kurias išimtis šiuolaikinės problemos skatina interpretuoti ir taikyti kitaip, nei manyta iš pradžių. Vis dėlto, bendrą valstybės jurisdikcinio imuniteto apimtį ir logiką padeda suprasti ir kitos išimtys. Atsižvelgiant į tai bei į ribotą darbo apimtį, 4 darbo dalyje bus trumpai apžvelgiamos Konvencijos III dalyje 13-17 straipsniuose įtvirtintos valstybės jurisdikcinio imuniteto išimtys ir jų taikymo pagrindai.

4.1. Nuosavybės teisės, valdymas ir naudojimas

Konvencijos 13 straipsnis pateikia ketvirtąją išimtį iš valstybės jurisdikcinio imuniteto bylose, susijusiose su valstybės nuosavybės teisių į turtą, jo valdymo ir naudojimo klausimais.

Pagal šį straipsnį, jeigu valstybės nesusitarė priešingai, užsienio valstybė negali remtis jurisdikciniu imunitetu, kai byloje nustatinėjamas vienas iš trijų klausimų, numatytų straipsnio (a)-(c) punktuose. Trijų Konvencijos 13 straipsnyje nurodytų punktų formuluotė yra paini, tačiau juos išskaidant į sudėtinges dalis, paaiškėja kiekvieno punkto taikymo pagrindas. Pagal pirmąjį punktą, valstybė nesimėgauja jurisdikciniu imunitetu, kai byloje yra nustatinėjama, ar užsienio valstybė: a) turi teises (teisėtus interesus) į nekilnojamąjį turtą, esantį teismo vietos valstybėje, b) tokį turtą valdo ar naudoja, c) turi prievoles, kylančias iš jos intereso, valdymo ar naudojimosi tokiu turtu. Tokių klausimų nustatymas (angl. *determination*) 13 straipsnio kontekste turi būti suprantamas ne tik kaip identifikavimas, ar valstybė turi tokias teises (ar teisėtus interesus), bet ir kokia yra šių teisių apimtis ir turinys¹⁶⁸. Taigi, pirmasis Konvencijos 13 straipsnio punktas yra pritaikomas tada, kai aukščiau nurodyti klausimai yra susiję tik su nekilnojamuoju turtu, esančiu teismo vietos valstybėje. Antrasis 13 straipsnio punktas nurodo, kad užsienio valstybė jurisdikciniu imunitetu nesimėgauja byloje, kurioje yra nustatomos bet kokios jos teisės ar interesai į kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, atsiradusį: a) paveldėjimo, b)

¹⁶⁸ Konvencijos priedo „Dėl 13 ir 14 straipsnių“ dalis.

dovanojimo ar c) *bona vacantia*¹⁶⁹ būdu. Matyti, kad antrasis 13 straipsnio punktas yra pritaikomas tik esant vienam iš turto įgijimo būdų, o pats turtas gali būti tiek kilnojamasis, tiek nekilnojamasis – tai reiškia, kad nelieta griežto turto fizinio ryšio su teismo vietos valstybės teritorija reikalavimo. Galiausiai, trečiasis 13 straipsnio punktas abstrakčiai nurodo, kad valstybės jurisdikcinis imunitetas nebus taikomas, kai byloje nustatomos užsienio valstybės teisės (ar teisėtas interesas) į tam tikro turto administravimą, pavyzdžiui, valstybei patikėtą turtą, bankrutavusio asmens (tai reiškia tiek fizinio, tiek juridinio) ar likviduojamos bendrovės turtą. Šis paskutinis 13 straipsnio punktas buvo išskirtas tam, kad apimtų daugiausiai bendrosios teisės sistemose teismų vykdomas priežiūros ar kitas funkcijas, susijusias su tokio pobūdžio turto administravimu¹⁷⁰. Pažymėtina, kad 13 straipsnis yra savarankiškas, todėl jo pritaikymui nereikia vertinti ar sandoriai, kurių pagrindu valstybė įgijo teises (teisėtas interesus), buvo komerciniai ar ne¹⁷¹. Vadinasi, 13 straipsnio pritaikymui nereikia sandorių analizuoti kartu su Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (c) punktu ar 10 straipsniu.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad Konvencijos 13 straipsnio pritaikymo pagrindas yra konkretus ir aiškus – šio straipsnio (a) punktas gali būti pritaikomas tik kai yra patenkinamas teritorinis reikalavimas – t. y. svarstoma dėl užsienio valstybės teisių į nekilnojamąjį turtą, esantį teismo vietos valstybės teritorijoje, antrasis (b) punktas akcentuoja ne kiek teritorinį ryšį, tačiau kilnojamojo arba nekilnojamojo turto įgijimo pagrindą, tuo tarpu, trečiasis punktas yra skirtas platesniam 13 straipsnio pritaikymui bendrosios teisės sistemose.

4.2. Intelektinė ir pramoninė nuosavybė

Penktoji Konvencijos III dalies išimtis, numatyta 14 straipsnyje, yra susijusi su valstybės teisių į intelektinę ar pramoninę nuosavybę nustatymu ar tokių teisių, priklausančių trečiajam asmeniui teismo vietos valstybėje, kurioje jos saugomos, pažeidimu. Būtent tokių klausimų nagrinėjimo atžvilgiu, jeigu valstybės nesusitarė priešingai, užsienio valstybė nesimėgauja jurisdikcinio imuniteto apsauga.

Pagal šio straipsnio struktūrą, matyti, kad jo taikymo pagrindas yra išskirtas į dvi dideles dalis: a) valstybės teisių nustatymą ir b) valstybės atliktą tokių teisių, priklausančių

¹⁶⁹ Pagal oficialų Jungtinės Karalystės www.gov.uk puslapį, *bona vacantia* reiškia laisvą, savininko neturintį, turtą, kuris pagal įstatymą pereina Karaliui arba Karalienei (angl. *the Crown*).

¹⁷⁰ Projekto 13 straipsnis, p. 47.

¹⁷¹ O'KEEFE, Roger; TAMS, Christian J. and TZANAKOPOULOS Antonios (2013). *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: A Commentary* (First edition). Oxford, United Kingdom: OUP Oxford, p. 225 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/law/9780199601837.001.0001>

ne jai, pažeidimą. Kaip ir Konvencijos 13 straipsnio atžvilgiu, čia vartojama sąvoka „nustatymas“ reiškia tą patį – ne tik tokių valstybės teisių turėjimo konstatavimą, bet ir jų turinio ar apimties nustatymą. Konvencijos 14 straipsnis yra platus ir apima tris pagrindines nuosavybės rūšis – pirma, patentus ir pramoninius dizainus, priklausančius pramoninės nuosavybės kategorijai, antra – prekių ženklus ir prekių pavadinimus, labiau susijusius su verslo pasauliu arba tarptautine prekyba ir klausimais, susijusiais su ribojančiomis prekybos praktikomis ir nesąžininga prekybos konkurencija, galiausiai, trečia – autorių teises ar bet kokią kita intelektinės nuosavybės formą¹⁷². Pirmojo 14 straipsnio punkto pritaikymui, šios trys nuosavybės teisių grupės, priklausančios valstybei, turi būti saugomos teismo vietos valstybėje. Tokia apsauga atsiranda tuomet, kai užsienio valstybė savanoriškai prisijungia prie teismo vietos valstybės teisinės sistemos, pavyzdžiui, paduoda paraišką dėl autorių teisių registracijos, o tai sudaro pakankamai tvirtą teisinį pagrindą teismo vietos valstybės teismui vykdyti jurisdikciją ir pasinaudoti šio straipsnio suteikiama išimtimi¹⁷³. Taigi, kai tokias teises užsienio valstybė yra įregistravusi teismo vietos valstybėje, kurioje yra inicijuojami teisminiai procesai, užsienio valstybė negalės reikalauti jurisdikcinio imuniteto pritaikymo būtent šios straipsnio dalies pagrindu. Tuo tarpu, antrojo Konvencijos 14 straipsnio punkto pritaikymas yra ribotas ir galimas tik jeigu yra įgyvendinamos dvi sąlygos – pirma, valstybė tokių teisių pažeidimą atlieka teismo vietos valstybės teritorijoje, antra – tokios trečiajam asmeniui priklausančios teisės turi būti teisiškai saugomos teismo vietos valstybėje¹⁷⁴. Jeigu šias trečiajam asmeniui priklausančias teises užsienio valstybė pažeidžia savo pačios teritorijoje, o ne teismo vietos valstybėje, tai nesudaro pakankamo pagrindo forumo valstybės teismui įgyvendinti jurisdikciją¹⁷⁵. Taigi matyti, kad tiek pirmasis tiek antrasis 14 straipsnio punktai netiesiogiai įtvirtina ir teritorinį reikalavimą – tiek tokių užsienio valstybei priklausančių teisių nustatymas, tiek tokių teisių, priklausančių trečiajam asmeniui, pažeidimas privalo įvykti teismo vietos valstybės teritorijoje.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad intelektinės ir pramoninės nuosavybės išimtis yra sukonstruota gan abstrakčiai, apimanti tiek teisių konstatavimo (įskaitant apimtį ir turinio nustatymo) klausimus bei tokių teisių pažeidimo atvejus, tačiau, nepaisant tokio abstraktumo, išskirianti ir aiškias straipsnio pritaikymo gaires, kaip nuosavybės rūšis, subjektą, kuriam tokios teisės turi priklausyti bei teritorinį reikalavimą išimčiai pritaikyti.

¹⁷² Projekto 14 straipsnis, p. 48.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*

4.3. Dalyvavimas bendrovėse ar kitose kolektyvinėse organizacijose

Šeštoji Konvencijos III dalies išimtis yra numatyta 15 straipsnyje – valstybė negali remtis jurisdikciniu imunitetu, kai nagrinėjama byla yra susijusi su jos dalyvavimu bendrovėje ar kitoje kolektyvinėje organizacijoje, nesvarbu, ar tokia organizacija įregistruota kaip juridinis asmuo.

Pagrindiniai reikalavimai, keliami šio straipsnio pirmos dalies pritaikymui, yra susiję su pačia prieš užsienio valstybę teismo vietos valstybės teismuose inicijuojama arba pradėta byla. Pagal 15 straipsnį, byla turi būti susijusi su, pirma, užsienio valstybės dalyvavimu aukščiau nurodytose bendrovėse ar kolektyviniuose dariniuose ir, antra, užsienio valstybės bei organizacijos ar kitų jos dalyvių santykiais, kai tokia organizacija: a) turi dalyvių, kurie nėra valstybės ar tarptautinės organizacijos (t. y. valstybė organizacijoje dalyvauja kaip privatus asmuo kartu su kitais privačiais asmenimis – tiek fiziniais, tiek juridiniais), ir b) kai tokia organizacija yra įregistruota (įsteigta) pagal teismo vietos valstybės teisę arba turi savo buveinę ar pagrindinę veiklos vietą toje valstybėje (t. y. įtvirtinamas teritorinis reikalavimas, užtikrinantis teismo vietos valstybės jurisdikciją tokių bylų atžvilgiu). Šio straipsnio kontekste „įmonė ar kita kolektyvinė organizacija“ buvo pasirinkta siekiant apimti įvairius juridinius asmenis ir kitas organizacijas, kurios neturi juridinio asmens statuso bei apimti įvairių kategorijų įstaigas, kolektyvus ir grupes, būdingas skirtingoms teisinės sistemoms ir vadinamoms skirtingomis nomenklatūromis, kaip, korporacijos, asociacijos, partnerystės ir kt.¹⁷⁶ Tuo tarpu, kolektyvinė organizacija gali būti tiek pelno siekianti, pavyzdžiui, verslo įmonė ar kita panaši komercinė įmonė, tiek ne pelno siekianti, pavyzdžiui, religinė bendruomenė¹⁷⁷. Valstybės dalyvavimas kolektyvinėje organizacijoje gali būti suprantamas per paprastą pavyzdį – valstybė A nusiperka valstybėje B įsteigto juridinio asmens akcijas ir tampa jos akcininke. Jeigu kyla ginčas tarp akcininkų ir atsakove yra valstybė A – ji negali reikalauti bylos nutraukimo, kadangi jos jurisdikcinis imunitetas, atitikus šios išimties reikalavimus, nebus taikomas. Konvencijos 15 straipsnio 2 dalis numato išimtį iš išimties – papildant anksčiau minėtą pavyzdį, valstybė A, vis dėlto, galėtų remtis jurisdikcinio imuniteto apsauga, jeigu dokumento, kuriuo įsteigta ar reglamentuojama organizacija, nuostatos tai leidžia. Kiti pagrindai pritaikyti išimtį iš išimties yra valstybių priešingas susitarimas arba atvejai, kai ginčo šalys tai numato rašytiniame susitarime.

¹⁷⁶ Projekto 15 straipsnis, p. 49.

¹⁷⁷ *Ibid.*

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad Konvencijos 15 straipsnis išskiria du pagrindinius reikalavimus jo pritaikymui, susijusius su valstybės dalyvavimu bendrovėje ar kolektyvinėje organizacijoje iš esmės kaip privačiam subjektui, kuris būtent dėl tokio dalyvavimo paklusta teismo vietos valstybės jurisdikcijai ir, nebent yra priešingas galiojantis susitarimas, nesimėgauja valstybės jurisdikcinio imuniteto apsauga.

4.4. Valstybei priklausančys arba jos eksploatuojami laivai

Konvencijos 16 straipsnis numato septintąją išimtį iš valstybės jurisdikcinio imuniteto taikymo bylose, susijusiose su valstybei priklausančiais ar eksploatuojamais laivais.

Nors šį straipsnį sudaro 6 dalys, esminis valstybės jurisdikcinio imuniteto netaikymo pagrindas yra tikslai, kuriems laivai yra naudojami – jeigu laivas naudojamas komerciniais tikslais – valstybė nesimėgauja jurisdikcinio imuniteto apsauga, tuo tarpu, jeigu laivas naudojamas nekomerciniais tikslais (t. y. viešaisiais) – valstybės jurisdikcinis imunitetas turi būti taikomas. Vadovaujantis tokia logika, pirmasis straipsnis nurodo bendrą taisyklę – jurisdikcinis imunitetas netaikomas bylose, kai, atsiradus ieškinio pagrindui, užsienio valstybės laivas buvo naudojamas kitais nei nekomerciniais tikslais (t. y. kitais nei viešaisiais tikslais). Ši išimtis, pagal 16 straipsnio 2 dalį, netaikoma, kai toks laivas buvo karo laivas, pagalbinis laivas (angl. *auxiliary ship*) ar kitas laivas, priklausantis ar eksploatuojamas užsienio valstybės išimtinai viešųjų tikslų tenkinimui. Konvencijos 16 straipsnio 3 dalis numato konkretesnę išimties taikymo pagrindą – jeigu byla susijusi su krovinio vežimu laivu, tačiau toks laivas ieškinio pagrindo atsiradimo momentu buvo naudotas komercinių tikslų tenkinimui, jurisdikcinis imunitetas nebus taikomas. Vis dėlto, pagal 16 straipsnio 4 dalį, net jei byla susijusi su krovinių vežimu, imunitetas bus taikomas, jeigu krovinį vežė karo laivas, pagalbinis laivas ar kitas laivas, priklausantis ar eksploatuojamas užsienio valstybės išimtinai viešųjų valstybės tikslų tenkinimui arba krovinyms skirtas išimtinai tenkinti viešuosius valstybės tikslus. 16 straipsnio 5 ir 6 dalys yra taikomos siekiant užtikrinti pusiausvyrą tarp valstybės jurisdikcinio imuniteto netaikymo ir atvejų, kai apsauga išlieka¹⁷⁸. Kai laivas yra naudojamas komerciniams tikslams, valstybė, veikianti kaip bet koks kitas privatus subjektas, pagal 16 straipsnio 5 dalį, turi galimybę teisiniame procese remtis visomis gynybos priemonėmis, senaties terminais ir atsakomybės apribojimais, kurie taikomi privatiems laivams ir kroviniams bei jų savininkams. Tuo tarpu, 16 straipsnio 6 dalis numato, kad laivo arba krovinio

¹⁷⁸ Projekto 16 straipsnis, p. 53.

(ne)komerciškumo klausimas gali būti įrodomas, jeigu užsienio valstybės diplomatinis atstovas ar kita kompetentinga institucija pasirašo ir teismui pateikia tai patvirtinantį pažymėjimą. Žinoma, tokio įrodymo pateikimas yra reglamentuojamas taikytinomis teismo valstybės procesinėmis taisyklėmis bei gali būti ginčijamas¹⁷⁹.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad Konvencijos 16 straipsnyje įtvirtintos išimties taikymo pagrindas yra susijęs su užsienio valstybei priklausančio ar eksploatuojamo laivo arba jame esančio krovinio naudojimo tikslu – viešųjų valstybės tikslų tenkinimas nulemia jurisdikcinio imuniteto taikymą, tuo tarpu, komercinių tikslų tenkinimas nulemia jurisdikcinio imuniteto netaikymą, nebent valstybės susitaria kitaip.

4.5. Arbitražo susitarimo poveikis

Konvencijos 17 straipsnis numato paskutiniąją išimtį iš valstybės jurisdikcinio imuniteto, susijusią su arbitražinio susitarimo tarp valstybės ir fizinio ar juridinio asmens sudarymu.

Valstybė, sudariusi tokį susitarimą su kitos valstybės fiziniu ar juridiniu asmeniu dėl ginčo sprendimo arbitraže, negali reikalauti kilus ginčui taikyti jurisdikcinį imunitetą. Toks reikalavimas yra nesuderinamas su pačia valstybės imuniteto doktrina, atsispindinčia *pars in parem non habet imperium* principe, kadangi arbitražas yra privatus ginčų sprendimo būdas, kur ginčą sprendžia privatūs asmenys, o arbitražas nėra valstybės teismas¹⁸⁰.

Šios išimties taikymo pagrindas – valstybės rašytinis susitarimas su užsienio fiziniu ar juridiniu asmeniu dėl iš komercinių sandorių kylančių ginčų nagrinėjimo perdavimo arbitražui. Šiuo atveju, užsienio valstybė negalės remtis jurisdikciniu imunitetu, siekiant išvengti proceso kompetentingame teismo vietos valstybės nacionaliniame teisme, kai yra nagrinėjama byla, susijusi su: a) tarp valstybės ir fizinio ar juridinio asmens sudaryto arbitražinio susitarimo galiojimu, aiškinimu ar taikymu, b) tokio arbitražo susitarimo procedūra, arba c) sprendimo patvirtinimu ar panaikinimu. Kaip ir aukščiau aptartose išimtyse, valstybėms paliekama galimybė arbitražiniame susitarime jurisdikcinio imuniteto pritaikymo klausimą išspręsti priešingai. Teismo vietos valstybės nacionalinis teismas turės jurisdikciją nagrinėti aukščiau nurodytus klausimus vienu iš šių pagrindų: a) arbitražiniame susitarime arbitražo vieta yra teismo vietos valstybės teritorija, b) arbitražinio susitarimo šalys pasirenka teismo vietos valstybės vidaus teisę kaip arbitražui taikytiną teisę, arba c) areštuotas ar konfiskuotas turtas yra teismo vietos valstybės teritorijoje¹⁸¹. Tačiau teismo

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ ZEMLYTĖ, Eglė (2012). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 163.

¹⁸¹ Projekto 17 straipsnis, p. 54.

vietos valstybės nacionalinis teismas neturės jurisdikcijos nagrinėti aukščiau nurodytus klausimus, jeigu komercinio sandorio šalys susitars ginčą perduoti, pavyzdžiui, į Tarptautinį investicinių ginčų sprendimo centrą¹⁸².

Taigi, matyti, kad paskutiniosios išimties iš jurisdikcinio imuniteto taikymo pagrindas yra tarp šalių sudarytas susitarimas ginčus perduoti spręsti į arbitražą, dėl kurio tam tikrus kylančius klausimus gali nagrinėti kompetentingas ir jurisdikciją turintis teismo vietos valstybės teismas.

Atsižvelgiant į tris išsamiai pristatytas išimtis iš valstybės jurisdikcinio imuniteto komercinių sandorių, darbo santykių ir deliktų atžvilgiu bei į šioje darbo dalyje pristatytas likusias penkias išimtis, galima pastebėti tam tikrus pagrindinius visose arba didžiojoje daugumoje išimčių pasikartojančius reikalavimus arba supratimus. Pirmiausia, visose Konvencijos III dalyje esančiose išimtyse vyrauja pamatinis reikalavimas, kad vietos valstybės teismas, nagrinėjantis bylą, kurioje kyla klausimas dėl užsienio valstybės jurisdikcinio imuniteto pritaikymo, būtų kompetentingas tokią bylą nagrinėti. Tai reiškia, kad teismo vietos valstybių nacionaliniai teismai turi atitikti Konvencijos 2 straipsnio 1 dalies (a) punktą (žr. šio darbo 2.2.2 dalį) bei pagal tarptautinę privatinę teisę turėti jurisdikciją. Antra, vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių valstybės jurisdikcinio imuniteto nepritaikymą konkrečios bylos atveju, yra valstybės, kaip privataus subjekto, veikimas – t. y. jeigu valstybė atlieka veiksmus, tenkinančius jos komercinius tikslus ir poreikius, ji negali tikėtis, kad jurisdikcinis imunitetas bus pritaikytas. Tačiau būtent toks valstybės kaip privataus subjekto veiksmų vertinimas yra riboto imuniteto doktrinos bruožas, leidžiantis matyti ryškų absoliutaus ir riboto imuniteto doktrinų skirtumą. Trečia, visose, išskyrus Konvencijos 16 straipsnyje (Valstybei priklausantys arba jos eksploatuojami laivai), išimtyse yra išskiriamas teritorinio ryšio reikalavimas – kai kurios išimtys tai *expressis verbis* numato išimties straipsnyje, kitu atveju, jis išplaukia iš loginio straipsnio aiškinimo ar Konvencijos Projekto. Galiausiai, visose Konvencijos III dalyje įtvirtintose išimtyse yra išskiriama valstybių susitarimo priešingai, nei tai, kas nurodyta konkrečioje Konvencijos išimtyje, galimybė. Tai leidžia valstybėms gerbti viena kitos suverenumą, tuo pačiu suteikiant lankstumo susitarti dėl joms patogesnių sąlygų sandorių, ginčų nagrinėjimo ar kitų atvejų atžvilgiu. Vis dėlto, atkreipiamas dėmesys, kad toks lankstumas įtvirtina teismo vietos valstybės nacionaliniams teismams papildomas pareigas nepreziumuoti, kad valstybė konkrečios ginčo atveju atsisakė jai priklausančio imuniteto taikymo bei įvertinti, ar jos išreikštas atsisakymas atitinka jam keliamus reikalavimus.

¹⁸² *Ibid.*

5. Jurisdikcinio imuniteto padėtis ir ateitis

Perėjimas nuo absoliučios prie ribotos valstybės imuniteto doktrinos buvo nulemtas valstybės vaidmens išplitimo į komercinių santykių sferą bei tarptautinės bendruomenės besikeičiančio požiūrio – riboto imuniteto doktrina išplito nuo vos kelių valstybių, besivadovaujančių ja, į vis didėjančią ją pripažįstančių valstybių ratą. Tarptautinėje viešojoje teisėje taip pat vis daugėjo įvairių šaltinių, įtvirtinančių konkrečios valstybės požiūrį į valstybės imuniteto teisę, o tarptautiniai šaltiniai kodifikavo bendrą valstybių konsensumą dėl jų imuniteto, tačiau kodifikacijų kulminacija buvo Konvencija. Konvencija siekta harmonizuoti ir iškristalizuoti valstybės imunitetų teisę, o riboto imuniteto doktrina buvo jos pagrindas. Derybos dėl Konvencijos prasidėjo 1977 m. Generalinei Asamblėjai įtraukus šią temą į Jungtinių Tautų Komisijos darbotvarkę (nors valstybės imuniteto temos užuomazgos matomos nuo pat 1949 m.) ir truko ištisus dešimtmečius¹⁸³. Tai buvo sudėtingas procesas, tačiau jo rezultatas reikalingas ir naudingas. Konvencija įtvirtino tuometinę valstybės imuniteto sampratą tarptautinėje viešojoje teisėje ir iškristalizavo jos išimtis. Tačiau tarptautinė viešoji teisė nėra statiška. Per daugiau nei 20 metų įvyko pokyčių, paskatinusių diskusijas, kokiais atvejais ir kokia apimtimi valstybės imunitetas išties turi būti ribojamas. Atsižvelgiant į tai, toliau pateikiamos esminės įžvalgos, apie valstybės jurisdikcinio imuniteto padėtį šiandienos tarptautinėje teisėje ir jo ateitį.

5.1. Esminės įžvalgos

Šiame darbe buvo aptartas valstybės imuniteto veikimo mechanizmas bei trys pagrindinės jurisdikcinio imuniteto išimtys. Tokia analizė parodė ne tik siekio apibendrinti skirtingą valstybių praktiką sunkumus, bet ir tam tikrus šiuolaikinius iššūkius, su kuriais susiduria ne tik Konvencijoje kodifikuotos išimtys, bet ir apskritai valstybės imunitetas. Atsižvelgiant į tai, toliau pristatomos esminės įžvalgos, susijusios su valstybės jurisdikciniu imunitetu bei jo taikymu.

Valstybės iki dabar skirtinga apimtimi riboja valstybės jurisdikcinį imunitetą. Tai patvirtina keli aspektai.

Pirma, valstybių nacionaliniai šaltiniai, reglamentuojantys valstybės imunitetą, įtvirtina netapačius vertinamuosius kriterijus išimtimis iš jurisdikcinio imuniteto pritaikyti. Ryškiausias pavyzdys – komercinių sandorių išimtis. Valstybės skirtingais griežtumo

¹⁸³ WEBB, Philippa (n.d.). *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property* [interaktyvus]. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/cjistp/cjistp_e.pdf.

lygmenimis reikalauja teritorinio reikalavimo šiai išimčiai pritaikyti išpildymo – vienos valstybės nacionaliniuose įstatymuose nurodo, kad komercinis sandoris gali būti įvykdytas tiek jos teritorijoje, tiek už jos ribų, antros reikalauja, kad komercinis sandoris būtų vykdomas visiškai jos teritorijoje arba iš dalies, trečios teritorinį reikalavimą pateikia abstrakčiu formatu, neidentifikuodamos, ar sandoris gali vykti ir už jų ribų. Skirtingą komercinių sandorių išimties ribojimo mastą patvirtina ir netapatus suvokimas, ką apima komercinė išimtis. Vienos valstybės supranta, kad ši išimtis apima būtent komercinius sandorius, tuo tarpu kitos, pavyzdžiui, JAV, nurodo ją apimančią būtent komercinę veiklą. Taip vienos valstybės šią išimtį taiko siauriau (tik sandorių atžvilgiu), o kitos plačiau (bet kokios komercinės veiklos atžvilgiu). Kai kurios valstybės taip pat išskiria papildomą komercinės veiklos padarinių reikalavimą, numatant, kad tokios veiklos padariniai privalo turėti tiesioginį poveikį toje valstybėje, šiai išimčiai pritaikyti, tuo tarpu, kitos apsiriboja abstraktesne nuostatų formuluote ir to nereikalauja. Darbo santykių išimties atžvilgiu taip pat galima matyti skirtumą – vienos valstybės šią išimtį priskiria prie komercinių sandorių išimties, tuo tarpu kitos – kaip savarankišką išimtį, ir tai atitinkamai atsispindi jų nacionalinių šaltinių nuostatose išskiriant atskirą straipsnį darbo santykių išimčiai reglamentuoti arba komercinių sandorių išimtyje pažymint, kad ji apima ir darbo santykius.

Antra, valstybių nacionalinė teismų praktika jurisdikcinio imuniteto atžvilgiu yra skirtinga, o kai kuriais atvejais nukrypstanti nuo ilgametės suformuotos praktikos. Komercinių sandorių išimties atžvilgiu, tai, ar valstybė mėgausis imunitetu, galutinai nuspręs teismo vietos valstybės teismas. Teismai, nagrinėdami šį klausimą, priklausomai nuo valstybėje vyraujančios jurisdikcinio imuniteto ribojimo apimties, skirtingai vertina išimtinai sandorio prigimtį arba vertina tiek sandorio prigimtį, tiek tikslą. Fundamentalai, toks vertinimas yra subjektyvus ir priklausomas nuo teismo požiūrio, šalių argumentų ir kitų aktualių aplinkybių. Net jeigu valstybėje yra nusistovėjusi praktika dėl valstybės sandorių laikymo komerciniais, nereiškia, kad nuo jos teismas nenukryps ir nepriims asmeniui nepalankaus sprendimo. Pavyzdžiui, Weltover byloje konstatuota, kad batų ar šaudmenų pirkimas armijai yra komercinė veikla, tuo tarpu, po daugelio metų priimtas naujas sprendimas – karinės įrangos (naikintuvų ir karinio palydovo) pirkimas nėra komercinė veikla.

Trečia, Konvencija patvirtina netapatų valstybės jurisdikcinio imuniteto apimties suvokimą. Konvencija preambulėje išskiria tikslą apibendrinti skirtingą praktiką, o jos Projekte taip pat yra pripažįstami atvejai, kada susiduriama su conceptualiais sudėtingumais, apibrėžiant Konvencijos išimčių turinį. Pavyzdžiui, valstybei priklausančių arba jos eksploatuojamų laivų išimtyje, Konvencijos Projektas nurodo, kad šios išimties

formuluotei iššūkį kelia terminai, vartojami bendrosios teisės tradicijos sistemoje, kurių atitikmens nėra civilinės teisės sistemose, pavyzdžiui, daiktinis ieškinys (angl. *libel in rem*) ar daiktinis procesas prieš laivą (angl. *proceedings in rem against the ship*). Matyti, kad iki šiol egzistuoja skirtingas valstybių suvokimas, kokia apimtimi turi būti ribojamas jurisdikcinis imunitetas, o tai ženkliai apsunkina galimybes valstybės imuniteto teisėje rasti vieningus šio imuniteto ir jo išimčių pritaikymo kriterijus, patenkinančius nevienodą valstybių požiūrį ir praktiką.

Konvencija įtvirtina procesines nuostatas, kurių taikymo mechanizmas nėra išbaigtas, yra neaiškus arba nebeatitinka šiuolaikinių poreikių. Tai patvirtina keli pavyzdžiai.

Pirma, Valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą atveju, valstybė byloje nedalyvauja kaip atsakovė, tačiau laikoma, kad byla prieš ją pradėta, jeigu toje byloje būsimas teismo sprendimas neigiamai įtakos jos turtą, teises, interesus ar veiklą, todėl jos imunitetas turi būti gerbiamas. Šis pagrindas yra numatytas Konvencijos 6 straipsnio dalyje, kartu su kitu atveju, indikuojančiu teismo proceso prieš valstybę pradžią. Šis pagrindas ne tik įtvirtina itin platų valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugą, bet ir nekonkretizuoja, kokia apimtimi teismo proceso rezultatas (t. y. sprendimo priėmimas) turi įtakoti valstybės turtą, teises, interesus ar veiklą (t. y. ar yra reikalingas realumo aspektas ar pakanka tik potencialaus poveikio), kad šį pagrindą būtų galima pritaikyti, bei kokie pagrindai patvirtina, kad teismo sprendimas gali valstybei sukelti tokį poveikį. Dėl šios priežasties, valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą pagrindo taikymas nėra iki galo aiškus.

Antra, darbo santykių išimties taikymui, užsienio valstybės nacionaliniai teismai turi įvertinti kelis kriterijus, pavyzdžiui, ar tarp šalių susiklostę santykiai yra darbo santykiai, ar buvo sudaryta darbo sutartis, kokio pobūdžio yra darbuotojo funkcijos ir kt. Konvencija 2 straipsnyje, skirtame identifikuoti esmines sąvokas, neapibrėžia, kas jos taikymo kontekste laikytina darbo sutartimi ar darbo santykiais ir nepateikia kitų pagal valstybių praktiką apibendrintų kriterijų. Šios išimties atžvilgiu, Konvencija neidentifikuoja konkrečių kriterijų, kurie palengvintų atskyrimą, kada laikytina, kad konkretus darbuotojas atlieka administracines, o kada įgyvendina valstybės viešąsias funkcijas. Toks navigacinių kriterijų trūkumas lemia šios išimties taikymo reliatyvumą, o tai, savaime, sąlygoja bendros praktikos Konvencijoje įtvirtinimo sudėtingumą.

Trečia, sparti informacinių technologijų plėtra po Konvencijos priėmimo reikalauja kitokio deliktų išimties teritorinio reikalavimo aiškinimo. Apart kitų Konvencijoje įtvirtintų deliktų išimčiai taikyti išskirtų reikalavimų, teritorinis reikalavimas nurodo, kad veiksmas (neveikimas), sukėlęs žalą, būtų visiškai arba iš dalies atliktas teismo vietos valstybės teritorijoje bei tai, jog veiksmo (neveikimo) metu autorius būtų tos valstybės teritorijoje

veiksmo (neveikimo) padarymo metu. Kibernetinėje, t. y. realios geografinės išraiškos neturinčioje, erdvėje daromų deliktų autorius dažniausiai fiziškai nėra teismo vietos valstybės teritorijoje, tačiau asmenys nuo tokių veiksmų vis tiek patiria žalą. Matyti, kad šis papildomas teritorinis reikalavimas tokių deliktų atžvilgiu yra perteklinis ir neatitinkantis poreikį traukti valstybes atsakomybėn už kibernetinėje, o ne realybėje apibrėžtoje kitos valstybės, erdvėje daromus deliktus. Tai lemia, kad deliktų išimtį ryškiausiai įtakoja šiuolaikiniai pokyčiai, reikalaujantys kitokio, nei įtvirtina Konvencija, šios išimties taikymo aiškinimo. Taigi, iš šių pavyzdžių matyti, kad Konvencijoje yra randamos nuostatos, kurios galutinai neįtvirtina jų taikymo mechanizmo ar pagalbinių gairių, padedančių teisingai jas pritaikyti.

Valstybių nacionalinė praktika pasižymi progresyvumu valstybės imuniteto teisės taikyme. Ryškiausias šį teiginį patvirtinantis pavyzdys – valstybių nacionalinė praktika formuojant deliktų išimties iš valstybės jurisdikcinio imuniteto taikymo apimtį.

Pirma, vienas iš Konvencijoje numatytų deliktų išimties pritaikymo pagrindų yra fizinė žala, už kurią asmuo gali prašyti turtinės žalos atlyginimo. Konvencijoje nedetalizuojama, ar ieškovas gali reikalauti tik turtinės žalos ar ir neturtinės žalos (išreikštos pinigine išraiška) atlyginimo. Vis dėlto, analizuotoje Ukrainos Aukščiausiojo Teismo byloje, ieškovė reiškė prašymą būtent dėl neturtinės žalos atlyginimo, išreikštos pinigine išraiška. Ukrainos Aukščiausiasis teismas ieškovės kasacinį skundą priėmė – t. y. šis teismas atkreipė dėmesį į reikalaujamos atlyginti žalos pobūdį ir nekonstatavo, kad tokia galimybė valstybės padarytų deliktų atžvilgiu yra negalima. Nors tai yra vienos valstybės praktika, tačiau tai atskleidžia (net jei ir nedideliu mastu) besiformuojantį požiūrį į tai, kad deliktų išimtis turi apimti ne tik turtinės, bet ir neturtinės žalos atlyginimą.

Antra, valstybės nukrypsta nuo TTT praktikos, suformuotos Jurisdikcinių imunitetų byloje. Šioje byloje TTT konstatavo, kad valstybės daromi *jus cogens* normų pažeidimai nereiškia, kad valstybės jurisdikcinis imunitetas netaikomas, kai nukentėję asmenys siekia žalos atlyginimo ir prieš ją inicijuoja teisminį procesą. Italijos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Italijos aktas, priimtas vadovaujantis TTT Italijai išskirtais įpareigojimais gerbti Vokietijos jurisdikcinį imunitetą, yra nesuderinamas ir prieštarauja Italijos Konstitucijai. Pietų Korėjos teismai pabrėžė, kad valstybei negali būti suteikta jos jurisdikcinio imuniteto apsauga, kai ji pažeidžia visuotinai pripažintas vertybes ir padaro žalą asmenims, net jeigu tai ir būtų *acte jure imperii* veiksmai. Tuo tarpu, Brazilijos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Fachin Changri-lá byloje pabrėžė, kad valstybių atlikti *jus cogens* normų pažeidimai negali būti laikomi *acta jure imperii*, dėl kurių valstybė galėtų mėgautis jurisdikciniu imunitetu.

Trečia, informacinių technologijų dėka padarytų deliktų atžvilgiu, valstybės praktikoje numato platesnes išimties taikymo galimybes ir nereikalauja, kad deliktą atlikęs asmuo būtų teismo vietos valstybės teritorijoje jo atlikimo (ar susilaikymo nuo jo atlikimo) metu. Pavyzdžiui, Al-Masarir byloje, Jungtinės Karalystės teismai, aiškindami savo nacionalinį šaltinį, reglamentuojantį valstybės imunitetą civilinėse bylose, pabrėžė, kad veiksmas bus laikomas atliktu Jungtinėje Karalystėje, jeigu užsienyje esantis kompiuterinis įrenginys manipuliuos Jungtinės Karalystės teritorijoje esantį kompiuterinį įrenginį. Tokiu atveju, nėra išskiriamas papildomas teritorinis reikalavimas, kurį nurodo Konvencija, kadangi informacinių technologijų dėka, jis tampa pasenęs. Taigi, matyti, kad valstybių nacionalinė praktika pademonstruoja ryškiausią pokytį valstybės imuniteto teisės taikyme, kurį nulėmė technologijų kaita ir besikeičiantis požiūris, kuriai šaliai – valstybei ar asmeniui – suteikti didesnę apsaugą.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje valstybės jurisdikcinio imuniteto ribos vis dar kinta. Egzistuoja bendras sutarimas dėl pamatinių valstybės jurisdikcinio imuniteto išimčių atvejų prizmės, tačiau skirtingos valstybės, skirtingos teisinės tradicijos, nevienoda apimtimi aiškina konkrečių išimčių galiojimo apimtį. Būtent skirtingas jurisdikcinio imuniteto apimties vertinimas sąlygoja sudėtingumą rasti bendrus valstybių praktikoje pasikartojančius kriterijus, kurių taikymas tenkintų nevienodą valstybių požiūrį. Vis dėlto, galima pastebėti aspektą, kuriame valstybės kartu siekia pokyčio – t. y. didesnės apsaugos asmeniui, o ne valstybei, suteikime.

5.2. Jurisdikcinio imuniteto ateitis

Valstybės imuniteto teisė istoriškai ilgą laiką pasižymėjo į valstybės apsaugą orientuotu požiūriu. Šiandien, laipsniško tarptautinės bendruomenės požiūrio pokyčio dėka, valstybės apsauga nuo užsienio valstybės teismų nebėra tokia nenuginčijama – priešingai, vyrauja poreikis valstybės imuniteto suteikiamą apsaugą riboti įvairių aspektų atžvilgiu (komercinių, darbo, deliktų ar kt.). Toks požiūris, kaip ir nurodyta 5.1 darbo dalyje, leidžia išskirti kelias esmines įžvalgas ir samprotauti ir apie jo ateitį. Toliau bus grindžiama hipotezė, kad ateityje valstybės jurisdikcinis imunitetas gali susidurti su dar didesniu jo ribojimu ar kitais sisteminiiais pokyčiais, tarptautinei bendruomenei kvestionuojant dabartinio vyraujančio valstybės jurisdikcinio imuniteto trūkumus ir galiojimo apimtį.

Šiame darbe pristatytų išimčių iš valstybės jurisdikcinio imuniteto atvejų, yra matomas tarptautinės bendruomenės noro dar daugiau riboti valstybės jurisdikcinį imunitetą, užuomazgos. Tai taip pat patvirtina keliose srityse daugėjančių ginčų ir diskusijų kiekis.

Pirma, šiandien tarptautinė bendruomenė vis dažniau susiduria su teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugos klausimų suderinamumo diskusijomis. Ghanem Al-Masarir, laimėjęs bylą prieš Saudo Arabiją, pasidalino, kad nesvarbu, ar atsakovė valstybė atlygins jam priteistą žalą, pasak jo, Saudo Arabija pasiekė tai, ko norėjo – „Tai jų pergalė, nes jie mane nutildė ir aš nebegaliu dirbti savo darbo“¹⁸⁴. Matyti, kad neigiamos įtakos, kurią asmenys patiria dėl valstybės atliktų deliktų, mastas yra nenuneigiamai didelis. Pažeistų teisių gynimas gali apsunkti tais atvejais, kai teismai, sverdami asmens teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir valstybės imuniteto apsaugos klausimus, vadovaujasi išsąknijusia jurisdikcinio imuniteto apsaugos praktika. Kritikos dėl konservatyvios valstybės imuniteto teisės taikymo iš tarptautinės bendruomenės sulaukė EŽTT 2021 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *J.C. and Others v. Belgium*¹⁸⁵. EŽTT šioje byloje konstatavo, kad Belgijos nacionaliniai teismai tinkamai laikė, jog Šventojo Sosto (angl. *The Holy See*) seksualinio pobūdžio nusikaltimus sudarantys veiksmai yra *acte jure imperii*, o Šventasis Sostas – mėgaujasi valstybės imunitetu, todėl Belgijos nacionaliniai teismai neturi jurisdikcijos nagrinėti ieškovų inicijuotos bylos¹⁸⁶. EŽTT, rėmėsi TTT Jurisdikcinių imunitetų byla ir sutiko, kad tokių veiksmų atžvilgiu, imuniteto suteikimas neprieštaruoja dabartinei tarptautinės teisės praktikai, deliktų išimties sudėties nėra, o ieškovai neįrodė, kad yra įvykęs šios praktikos pokytis¹⁸⁷. Šioje byloje Teisėjas Pavli atskirojoje nuomonėje kritikavo tokį Belgijos nacionalinių teismų vertinimą bei gilesnės analizės dėl deliktų išimties nebūvimo trūkumą, dėl kurių, pasak jo, susidarė teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimas¹⁸⁸. Ukrainos Aukščiausiojo Teismo Civilinių Kasacinių bylų teismas taip pat pakartojo savo poziciją, kad Rusijos jurisdikcinio imuniteto taikymas ieškinių dėl žalos atlyginimo atžvilgiu Ukrainos teismuose yra vienintelė pagrįstai prieinama ieškovų teisių gynimo priemonė, kurios paneigimas vardan imuniteto apsaugos paneigtų tokios ieškovų teisės į teismą esmę¹⁸⁹. Taigi, šie įvykiai parodo, kad yra vis

¹⁸⁴ SIDDIQUE, Haroon (2026-01-30). *Saudi dissident awarded £3m damages threatens enforcement action if he is not paid* [interaktyvus]. <https://www.theguardian.com/world/2026/jan/30/saudi-dissident-awarded-3m-damages-threatens-enforcement-action-if-he-is-not-paid>.

¹⁸⁵ Pavyzdžiui, žr. STANLEY-RYAN, Ash (2022-01-12). *J.C. and Others v. Belgium: The Delicate Balance of State Immunity and Human Dignity* [interaktyvus]. <https://strasbourgobservers.com/2022/01/12/j-c-and-others-v-belgium-the-delicate-balance-of-state-immunity-and-human-dignity/> ir SCHNEIDER, Patrick (2021-22-24). *The Immunity of the Holy See in Sexual Abuse Cases* [interaktyvus]. <https://voelkerrechtsblog.org/the-immunity-of-the-holy-see-in-sexual-abuse-cases>.

¹⁸⁶ STANLEY-RYAN, Ash (2022-01-12). *J.C. and Others v. Belgium: The Delicate Balance of State Immunity and Human Dignity* [interaktyvus]. <https://strasbourgobservers.com/2022/01/12/j-c-and-others-v-belgium-the-delicate-balance-of-state-immunity-and-human-dignity/>.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ Ukrainian Judiciary (2022-06-09). *The Civil Cassation Court Within the Supreme Court Reiterated Its Legal Position on the Absence of Judicial Immunity of Russia, Adding Further Arguments* [interaktyvus]. <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1282788/>.

dažniau vertinama, kurio aspekto – teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ar valstybės jurisdikcinio imuniteto – apsauga yra svarbesnė.

Antra, tarptautinėje bendruomenėje diskutuojama ar valstybės jurisdikcinis imunitetas gali būti netaikomas bylose dėl tarpvalstybinės žalos aplinkai padarymo. Kai kurie tarptautinės bendruomenės atstovai teigia, kad šiuo metu tarptautinė paprotinė teisė nesudaro galimybių tokiu atžvilgiu netaikyti valstybės jurisdikcinio imuniteto, o tai lemia, jog nukentėję asmenys negali kreiptis į žalos padarymo teritorijoje esantį valstybės teismą ir tai riboja nuo tokios žalos nukentėjusių asmenų teisę į teismą, todėl siūlo modifikuoti valstybės imuniteto aiškinimą ir taikymą iki kol atsiras žmogaus teisių pažeidimo iš valstybės imuniteto išimtis¹⁹⁰.

Trečia, diskusijų verta sritis – galimos naujos technologijos ir jų pritaikymas valstybės imuniteto teisėje. Anksčiau analizuota, kaip naujų technologijų ir kibernetinės erdvės atsiradimas kelia iššūkius teritoriniam delikto reikalavimo aiškinimui. Šiandien, kai technologijos vystosi vis sparčiau, daugelis sričių tampa automatizuotos technologijų ir dirbtinio intelekto dėka, todėl natūraliai kyla klausimas, kokia apimtimi tai gali toliau įtakoti valstybės imuniteto teisę? Naujos technologijos verčia anksčiau minėtą kadaise aiškų teritorinį reikalavimą blukti ir svarstyti alternatyvų jo aiškinimą ar taikymą bei tai, kokia bus jo ateitis valstybėms naudojant informacines technologijas deliktams įgyvendinti. Taigi, naujos technologijos gali atnešti dar daugiau diskusijų ne tik deliktų, tačiau galbūt ir kitų išimčių iš valstybės jurisdikcinio imuniteto atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, matyti, kad tarptautinė bendruomenė kritiškai vertina valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugos apimtį. Bene ryškiausiai diskutuojama sritis – asmens teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugos deliktų atžvilgiu klausimas. Kai kurie teismai yra linkę laikytis suformuotos praktikos, net jei valstybė įgyvendina žmogaus teisių pažeidimus, o tai iš tarptautinės bendruomenės sulaukia nemažai kritikos. Valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugos apimties ribų klausimas diskutuotinas ir kitose srityse – pavyzdžiui, tarpvalstybinės žalos aplinkai padarymo atveju arba naujų technologijų galimam tolimesniam poveikiui šio imuniteto apsaugai. Tai yra tik šių diskusijų užuomazgos, tačiau net ir jos gali ateityje atnešti ribojimų ar pokyčių, kaip procesinės valstybės jurisdikcinio imuniteto nuostatos bus aiškinamos ir taikomos.

¹⁹⁰ FACCHINETTI, Anna (2023). State Immunity from Civil Jurisdiction in Transboundary Environmental Litigations. *The Italian Review of International and Comparative Law*, 3(2), p. 443 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1163/27725650-03020014>.

IŠVADOS

1. Jurisdikcinio imuniteto paskirtis yra apsaugoti valstybę nuo teismo proceso prieš ją įgyvendinimo, kurio apsauga apima teisminį procesą nuo bylos iškėlimo pradžios, jos tyrimo ir nagrinėjimo iki nutarčių dėl laikinųjų apsaugos ar tarpinių priemonių sprendimo priėmimo, tokių nutarčių arba galutinio teismo sprendimo vykdymo. Šio imuniteto įgyvendinimo mechanizmą sudaro keturi, konkrečios eiliškumo tvarkos neturintys, tačiau iki bylos nagrinėjimo pradžios įvertintini etapai – užsienio valstybės teismo jurisdikcija, atsakovo atitikmuo valstybės sampratai Konvencijos kontekste, valstybės jurisdikcinio imuniteto atsisakymo klausimas, išimties iš jurisdikcinio imuniteto egzistavimo aspektas. Jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo mechanizmo kontraversiškiausia dalis – valstybės netiesioginio įtraukimo į bylą koncepcija, kurios abstraktumas stokoja aiškesnių jos įgyvendinimo gairių.
2. Komercinių sandorių išimties taikymo pagrindas yra sudarytas iš trijų sudedamųjų dalių. Užsienio valstybės teismo jurisdikcijos tvirčiausias pagrindas – teritorinis sandorio ryšys su teismo vieta. Valstybės skirtingai vertina teritorinio ryšio reikšmingumą, o tai lemia skirtingą jo praktinį pritaikomumą. Komercinio sandorio šalys yra privatus asmuo ir valstybė, kurią atstovaujantiems juridiniams asmenims Konvencija išskiria atskirą kategoriją, tačiau neteisinga sutapatinti šiuos subjektus su valstybe Konvencijos kontekste. Svarbiausia, tačiau abstrakčiausia, šios išimties sąlyga – sandorio komerciškumas. Iki dabar kyla iššūkis identifikuoti konkretesnius komercinio sandorio nustatymo kriterijus ar pavyzdinį tokių sandorių sąrašą dėl fundamentaliai skirtingo valstybių suvokimo, subjektyvaus teismo vertinimo bei skirtingos valstybių teismų praktikos.
3. Konvencija, priešingai nei kai kurių valstybių nacionaliniai šaltiniai, įtvirtina savarankišką nuostatą darbo sutarčių išimčiai, tačiau priartėja prie pernelyg didelės valstybės apsaugos jai esant darbdavei darbo santykiuose su privačiais asmenimis. Šios išimties atžvilgiu valstybė mėgausis jurisdikcinio imuniteto apsauga, jeigu darbuotojas atlieka šios valstybės viešąsias funkcijas. Skirtingos valstybės nevienodai vertina, kas sudaro jos viešųjų funkcijų įgyvendinimą, todėl darbo sutarčių išimtis iš jurisdikcinio imuniteto yra reliatyvi ir itin priklausoma nuo valstybių praktikos, o tai apsunkina vieningos praktikos įtvirtinimą.

4. Plati deliktų išimties nuostatos apimtis indikuoja jos pritaikomumą tiek draudžiamųjų, tiek nedraudžiamųjų veiksmų atžvilgiu, tačiau neapima atvejų, kuomet asmuo nepatiria realiai apčiuopiamos turtinės arba fizinės žalos. Konvencijoje nedetalizuojama dėl galimybės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, tačiau šiandieninė valstybių praktika yra linkusi tai leisti. Deliktų išimtis susiduria su daugiausia šiandieninių iššūkių. Gausėja valstybių praktikos, nukrypstančios nuo TTT išaiškinimų Jurisdikcinių imunitetų byloje ir valstybėms nepritaikančios jurisdikcinio imuniteto žmogaus teisių arba *jus cogens* normų pažeidimų atvejais, kiekis. Technologinių pokyčių dėka būnant vienos valstybės teritorijoje galima padaryti žalą užsienio valstybėje esantiems gyventojams, o tai reikalauja modifikuoti deliktų teritorinio reikalavimo aiškinimą ir nereikalauti, kad asmuo, valstybės nurodymu įgyvendinęs neteisėtus veiksmus, sukėlusius žalą, būtinai būtų forumo valstybės teritorijoje tokių veiksmų įgyvendinimo ar susilaikymo nuo įgyvendinimo metu.
5. Visose Konvencijoje išskirtose išimtyse pasikartoja keli pamatiniai jų taikymo kriterijai. Pirmasis – užsienio valstybės teismo jurisdikcijos egzistavimas, antrasis – valstybės veikimas komerciniame lygmenyje privačių jos interesų tenkinimo labui, trečiasis – šalių laisvė susitarti priešingai, nei numatyta Konvencijoje. Paskutinis – teritorinio ryšio pagrindas, pasikartojantis visose, išskyrus Valstybei priklausančių arba jos eksploatuojamų laivų, išimtyse, vienos nuostatose įtvirtintas *expressis verbis*, tuo tarpu, kitose išplaukiantis iš loginio Konvencijos nuostatų aiškinimo.
6. Sistemine valstybių praktikos analizė atskleidžia, kad valstybės iki dabar nacionaliniuose šaltiniuose ir teismų praktikoje skirtinga apimtimi riboja valstybės jurisdikcinį imunitetą. Vis dėl to, galima pastebėti valstybių progresyvų požiūrį į šio imuniteto ribų modifikavimą, siekiant didesnės asmens, o ne valstybės, apsaugos, ypač žmogaus teisių ir *jus cogens* normų pažeidimo bei informacinėmis technologijomis padarytų deliktų atžvilgiais. Valstybės imuniteto ir žmogaus teisės į teismą suderinamumo, valstybės atsakomybės už tarpvalstybinę žalą aplinkai diskusijos bei spartus technologijų tobulėjimas gali lemti dar didesnę valstybės jurisdikcinio imuniteto ribojimą ateityje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai

1. European Convention on State Immunity, Basle (1972). 1495 UNTS 18 [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/16800730b1>.
2. United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property (2004) [interaktyvus]. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf.

Užsienio valstybių teisės aktai

3. Act on the Civil Jurisdiction of Japan with respect to Foreign States (2009), Act. No 24 [interaktyvus]. <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3870/en>.
4. Foreign Sovereign Immunities Act (1976), 90 Stat. 2891, U. S [interaktyvus]. <https://www.congress.gov/94/statute/STATUTE-90/STATUTE-90-Pg2891.pdf>.
5. Foreign State Immunity Law of the People's Republic of China. In: DODGE, William S. (2024). The Foreign State Immunity Law of the People's Republic of China. *International Legal Materials*, 63(2), 312-319 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/ilm.2024.5>.
6. Foreign States Immunities Act (1985), Australia [interaktyvus]. https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/cth/consol_act/fsia1985288/.
7. State Immunity Act (1978), c. 33, United Kingdom [interaktyvus]. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>.
8. State Immunity Act 1979 (2020 Rev. Ed.), Singapore [interaktyvus]. <https://sso.agc.gov.sg/Act/SIA1979?WholeDoc=1>.
9. State Immunity Act, RSC (1985), c. S-18, Canada [interaktyvus]. <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/S-18/FullText.html>.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

10. BANIFATEMI, Yas. In Jurisdictional Immunity of States – Commercial Transactions. In RUYS, Tom; ANGELET, Nicolas and FERRO, Luca (2019). *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*, p. 125-141 [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108283632.007>.
11. BOAS, Gideon. (2012). *Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives*. Edward Elgar Publishing.

12. CAVALCANTI DE MELLO FILHO, Eduardo (2023). Karla Christina Azeredo Venâncio da Costa and Others v. Federal Republic of Germany. *American Journal of International Law*, 117(2), p. 309-315 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/ajil.2023.6>.
13. FACCHINETTI, Anna (2023). State Immunity from Civil Jurisdiction in Transboundary Environmental Litigations. *The Italian Review of International and Comparative Law*, 3(2), p. 430-447 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1163/27725650-03020014>.
14. FOX, Hazel and WEBB, Philippa (2013). *The Law of State Immunity* (Third edition) [interaktyvus]. Oxford University. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=1426678>.
15. FRANCHINI, Daniel. (2023). State Immunity and Third-party Limits on the Jurisdiction of Domestic Courts. *The International and Comparative Law Quarterly*, 72(3), p. 819-835 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/S0020589323000167>.
16. HAFNER, Gerhard. (2005). Accountability and Immunity: The United Nations Convention on Jurisdictional Immunity of States and Their Property and the Accountability of States. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 99, 237-242 [interaktyvus]. <https://www.jstor.org/stable/25660008>.
17. WICKREMASINGHE, Chanaka. Immunities Enjoyed by Officials of States and International Organizations. In: EVANS, Malcolm D. (2018) *International law* (Fifth edition). Oxford University Press, p. 349-382.
18. YANG, Xiaodong. (2012). *State Immunity in International Law* [interaktyvus]. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139016377.005>.
19. KRAMER, Franklin; STARR, Stuart H. and WENTZ, Larry (2009). *Cyberpower and National Security* (First edition). Washington, D. C.: Potomac Books [interaktyvus]. <https://research.ebsco.com/c/5f64xf/search/details/4gydilglzz?request-context=plink&db=e000xww>.
20. O'KEEFE, Roger; TAMS, Christian J. and TZANAKOPOULOS Antonios (2013). *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: A Commentary* (First edition). Oxford, United Kingdom: OUP Oxford [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/law/9780199601837.001.0001>.
21. SHAW, Malcolm N. (2008). *International law*. Cambridge University Press, p. 697-777 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841637>.

22. VAN ALEBEEK, Rosanne. (2008). *The Immunity of States and Their Officials in International Criminal Law and International Human Rights Law* [interaktyvus]. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232475.003.0002>.
23. ZEMLYTĖ, Eglė (2012). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

TEISMŲ PRAKTIKA:

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika:

24. *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, Judgment, International Court of Justice. Reports, 2012.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

25. *Cudak v. Lithuania* [ECHR], No. 15869/02, [2010-03-23]. ECLI:CE:ECHR:2010:0323JUD001586902.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-381/2023.
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-45-912/2024.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika:

28. U. S. Supreme Court judgment dated February 24, 1812, in case *The Schooner Exchange v. M'Faddon & Others*, 11 U.S. 116 (1812) [interaktyvus]. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/>.
29. U. S. Supreme Court Opinion dated June 12, 1992, in case *Republic of Argentina v. Weltover, Inc.*, 504 U.S. 607 [interaktyvus]. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/>.
30. United States Court of Appeals, Sixth Circuit, judgment dated January 16, 2002, in case *Keller v. Central Bank of Nigeria*, No. 00-3369 [interaktyvus]. <https://www.casemine.com/judgement/us/5914b918add7b049347892ca>.
31. United States District Court for the District of Columbia Memorandum Opinion dated September 15, 2025 in case *Noble Capital LLC v. People's Republic of China*, No. 23-03139 [interaktyvus]. <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/district-of-columbia/dcdce/1:2023cv03139/261052/43/>.

32. United States District Court for the District of Columbia Memorandum Opinion dated March 11, 1980, in case *Letelier v. Republic of Chile*, 488 F. Supp. 665 [interaktyvus]. <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/488/665/1400196/>.
33. United States District Court of Southern District of New York Opinion and Order dated September 30, 2025, in case *Creditincome Limited et al., v. The Swiss Confederation*, 24 Civ. 4316 (DEH) [interaktyvus]. <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2024cv04316/622720/105/>.

Jungtinės Karalystės teismų praktika:

34. Court of Appeal Judgment dated January 13, 1977, in case *Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria*, No. 3663 [interaktyvus]. <http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>.
35. *Ghanem Al-Masarir v. Kingdom of Saudi Arabia* (2022) EWHC 2199 (QB) [interaktyvus]. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/08/Al-Masarir-v-Kingdom-of-Saudi-Arabia-190822.pdf>.

Ukrainos teismų praktika:

36. Ukrainos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 308/9708/19 [interaktyvus]. https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zakonodastvo/Rish_sud_imun_angl.pdf.

Travaux préparatoires:

37. Draft articles on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, with commentaries (1991) [interaktyvus]. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_1_1991.pdf.

KITI ŠALTINIAI

38. BRUNK, Wuerth Ingrid (2025-10-15). *The New State Capitalism and Foreign Sovereign Immunity* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/the-new-state-capitalism-and-foreign-sovereign-immunity/>.
39. BUCHAN, Russel & FRANCHINI, Daniel (2020-04-16). *WhatsApp v. NSO Group: State Immunity and Cyber Spying. Just Security* [interaktyvus]. <https://www.justsecurity.org/69684/whatsapp-v-nso-group-state-immunity-and-cyber-spying/>.
40. CHANG-ROK, Kim (2024-01-13). *Korea's Court Denies Japan's State Immunity Again* [interaktyvus]. <https://apjff.org/2024/1/kim>.

41. COYLE, F. John (2025-06-04). Who Has the Authority to Waive Sovereign Immunity Via Contract? *Transnational Litigation Blog* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/who-has-the-authority-to-waive-sovereign-immunity-via-contract/>.
42. DODGE, S. William (2022-05-04). Can Corporations Claim Foreign Official Immunity? *Transnational Litigation Blog* [interaktyvus]. <https://tlblog.org/can-corporations-claim-foreign-official-immunity>.
43. Federal Department of Finance FDF (2024-12-20). *UBS takeover of Credit Suisse* [interaktyvus]. <https://www.efd.admin.ch/en/credit-suisse-en>.
44. Freshfields (2023-02-07). *Fourth Circuit Breaks with Existing Authority by Holding that FSIA's Commercial Activity Exception Does Not Apply to Purchase of Fighter Jets* [interaktyvus]. <https://blog.freshfields.us/post/102i78r/fourth-circuit-breaks-with-existing-authority-by-holding-that-fsias-commercial-a>.
45. GIROUD, Sandrine; HEISKANEN, Veijo and VALLÉLIAN, Anton (n.d.). *Switzerland* [interaktyvus]. https://www.lalive.law/wp-content/uploads/2024/03/2020-SGIVHEAVA-Sovereign_immunity-Switzerland.pdf.
46. Global Freedom of Expression (n.d.). *WhatsApp Inc. v. NSO Group Technologies Limited (2024)* [interaktyvus]. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/whatsapp-inc-v-nso-group-technologies-limited-2024/>.
47. Gov.uk (n.d.). *Bona vacantia* [interaktyvus]. <https://www.gov.uk/government/organisations/bona-vacantia>.
48. HASTINGS, Paul (n.d.). *Sovereign Immunity in Italy* [interaktyvus]. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=5f24adff-8fbc-43ab-b5aa-3d830afb4783>.
49. Jus Mundi (n.d.). *Immunity of State-owned Ships Convention (1926)* [interaktyvus]. <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-international-convention-for-the-unification-of-certain-rules-relating-to-the-immunity-of-state-owned-vessels-1926-immunity-of-state-owned-ships-convention-1926-saturday-10th-april-1926>.
50. JusMundi (n.d.). *Treaty of Versailles (1919)* [interaktyvus]. <https://jusmundi.com/en/document/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles-1919-saturday-28th-june-1919>.
51. NautaDutilh (n.d.) *Sovereign Immunity – Luxembourg* [interaktyvus]. https://www.nautadutilh.com/documents/120/2023_Sovereign_Immunity_-_Luxembourg.pdf.
52. PELLICONI, Andrea Maria (2023-07-28). *The Italian Constitutional Court's new decision on state immunity and the ICJ Germany vs Italy No. 2* [interaktyvus].

- <https://www.ejiltalk.org/the-italian-constitutional-courts-new-decision-on-state-immunity-and-the-icj-germany-vs-italy-no-2/>.
53. SCHNEIDER, Patrick (2021-22-24). *The Immunity of the Holy See in Sexual Abuse Cases* [interaktyvus]. <https://voelkerrechtsblog.org/the-immunity-of-the-holy-see-in-sexual-abuse-cases>.
 54. SIDDIQUE, Haroon (2026-01-30). *Saudi dissident awarded £3m damages threatens enforcement action if he is not paid* [interaktyvus]. <https://www.theguardian.com/world/2026/jan/30/saudi-dissident-awarded-3m-damages-threatens-enforcement-action-if-he-is-not-paid>.
 55. STANLEY-RYAN, Ash (2022-01-12). *J.C. and Others v. Belgium: The Delicate Balance of State Immunity and Human Dignity* [interaktyvus]. <https://strasbourgobservers.com/2022/01/12/j-c-and-others-v-belgium-the-delicate-balance-of-state-immunity-and-human-dignity/>.
 56. Ukrainian Judiciary (2022-06-09). *The Civil Cassation Court Within the Supreme Court Reiterated Its Legal Position on the Absence of Judicial Immunity of Russia, Adding Further Arguments* [interaktyvus]. <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1282788/>.
 57. UN Trade and Development (UNCTAD) (2025-10-02). *Developing countries chart new trade strategies* [interaktyvus]. <https://unctad.org/news/developing-countries-chart-new-trade-strategies>.
 58. WALSH, Gregory (2025-11-13). *Cross-border legal implications of recent rulings in the Credit Suisse AT1 bond saga* [interaktyvus]. <https://www.grip.globalrelay.com/cross-border-legal-implications-of-recent-rulings-in-the-credit-suisse-at1-bond-saga/>.
 59. WEBB, Philippa (n.d.). *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property* [interaktyvus]. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/cjistp/cjistp_e.pdf.
 60. WELSH, Alexander Samual and AUSTIN, Sydney (2025-10-21). *Litigation: New Zealand* [interaktyvus]. <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/litigation/report/new-zealand>.

SANTRAUKA

Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų ir vykdymo bei jo išimtys

Otilija Melytė

Magistro darbe analizuojamas valstybės jurisdikcinis imunitetas ir jo išimtys, kaip tai įtvirtinta 2004 m. Jungtinių Tautų Konvencijoje dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinio imuniteto. Pirmoje dalyje apžvelgiamas valstybės imuniteto doktrinų pokytis iš absoliučios į ribotą ir to priežastys. Antroje dalyje vertinami valstybės jurisdikcinio imuniteto įgyvendinimo ypatumai, šio imuniteto padėtis valstybės imunitete ir veikimo mechanizmas. Trečioje dalyje pristatomos pagrindinės – komercinių sandorių, darbo sutarčių ir deliktų – išimtys ir analizuojama, su kokiais sunkumais ar pokyčiais susiduriama šiandien. Ketvirtoje dalyje pristatomi likusių išimčių taikymo pagrindai. Penktoje dalyje apžvelgiami atliktos analizės rezultatai, pateikiamos esminės išvalgos, vertinama jurisdikcinio imuniteto ateitis. Darbo tyrimo rezultatai parodė, kad, nors valstybės imuniteto teisėje dominuoja riboto imuniteto doktrina, iki dabar tarptautinėje bendruomenėje vyrauja skirtingas valstybės jurisdikcinio imuniteto apsaugos ribų vertinimas. Valstybės nacionaliniuose teisės šaltiniuose įtvirtina netapačius vertinamuosius kriterijus išimtims iš jurisdikcinio imuniteto pritaikyti, ypač komercinių sandorių ir deliktų išimties atžvilgiu. Netapatų suvokimą patvirtina skirtinga valstybių nacionalinė praktika, kartais nukrypstanti nuo ilgalaikės suformuotos praktikos. Ne visos Konvencijos nuostatos turi įtvirtintas aiškias taikymo navigacines gaires arba veikimo mechanizmus ir kai kurios nuostatos, šiuolaikinių iššūkių dėka, nebėra pritaikomos šiandien. Nepaisant to, valstybių praktikoje įžvelgiamas konsensusas, priešingai nei įtvirtino TTT, netaikyti jurisdikcinio imuniteto valstybėms įgyvendinus žmogaus teisių arba *jus cogens* pažeidimus bei, siekiant užtikrinti valstybių atskaitomybę, skirtingai aiškinti deliktų išimties teritorinį reikalavimą, deliktą padarius informacinėmis technologijomis.

SUMMARY

State Immunity from Foreign Judgments and Enforcement and Its Exceptions

Otilija Melytė

The master's thesis analyses state jurisdictional immunity and its exceptions, as enshrined in the 2004 United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property. First part reviews the shift in state immunity doctrines from absolute to restrictive and reasons behind it. Second part examines specific features of the implementation of state jurisdictional immunity, its status within state immunity and operating mechanism. Third part presents main exceptions – commercial transactions, employment contracts, and torts – and analyses the challenges and changes encountered today. Fourth part presents the grounds for applying the remaining exceptions. Fifth part reviews the results of the analysis, presents key insights, offers an assessment of the future of jurisdictional immunity. Results of the analysis show that, although the doctrine of restrictive immunity prevails in state immunity law, differing assessments of the limits of protection of state jurisdictional immunity persist within the international community today. National sources of law establish inconsistent criteria for applying exceptions to jurisdictional immunity, notably regarding exceptions concerning commercial transactions and torts. Differing understanding is confirmed by the varying national practices of states, which sometimes deviate from long-established practice. Not all provisions of the Convention have clear guidelines for application or mechanisms for implementation, and some provisions are no longer applicable today due to contemporary challenges. Yet, a consensus is discernible in state practice, contrary to that established by the ICJ, not to apply jurisdictional immunity when states commit violations of human rights or *jus cogens* norms, and, to ensure state accountability, differently interpret the territorial requirement of the exception for torts committed through IT.